

Sisekaitseakadeemia
Sisejulgeoleku instituut

Taavi Narits

**PSÜHHOLOOGILINE KAITSE EESTI
JULGEOLEKUPOLIITIKA KUJUNDAJATE KÄSITLUSES**

Magistritöö

Juhendaja:

Ivo Juurvee, PhD

Kaasjuhendaja:

Shvea Järvet, MA

Tallinn 2015

ANNOTATSIOON

Sisejulgeoleku instituut	06.2015
Töö pealkiri eesti keeles: Psühholoogiline kaitse Eesti julgeolekupoliitika kujundajate käsitluses	
Töö pealkiri võõrkeeles: <i>Psychological defence in the approach of the Estonian security policymakers</i>	
<i>Lühikokkuvõtte</i>	
<p>Käesolev magistritöö on kirjutatud eesti keeles, eesti- ja inglisekeelse kokkuvõttega. Töö on kirja pandud 86 leheküljel, millest töö põhiosa moodustab 81 lehekülge. Samuti on andmete illustreerimiseks kasutatud 1 joonist ning 9 tabelit. Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada Eesti julgeoleku kujundajate käsitluste põhjal psühholoogilise kaitse tähendus, funktsioon ja võimalik teostusviis Eesti riigikaitstes ning esitada selle põhjal ettepanekud asjasse puutuvatele riigiasutustele kontseptsiooni arendamiseks. Töö eesmärgi saavutamiseks püstitati 3 uurimisülesannet: analüüsida vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse teoreetilisi üldkäsitlusi, meedia rolli infoühiskonnas ja võimalikke kaitsemeetmeid vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse vastu; teostada psühholoogilise kaitse mõistet sisaldavate Eesti riiklike dokumentide analüüs ning selgitada välja mõiste sisu avalike dokumentide põhjal; analüüsida teooriat ja julgeolekupoliitika kujundajate seisukohti poolstruktureeritud intervjuude põhjal nii psühholoogilise kaitse tähendusest, funktsioonist kui ka teostusviisist julgeoleku tagamisel ning teha selle põhjal järeldused ja ettepanekud asjasse puutuvatele riigiasutustele kontseptsiooni arendamiseks.</p> <p>Magistritöö eesmärgi saavutamiseks ja uurimisülesannete täitmiseks kasutati uurimisstrateegiana juhtumiuuringut. Andmekogumismeetodina kasutati poolstruktureeritud ekspertintervjuusid ja dokumendianalüüsi. Magistritöö autor tegi psühholoogilise kaitse arendustööga seotud riigiasutustele 12 ettepanekut valdkonna paremaks arendamiseks.</p>	
Lisad:	
Võtmesõnad: psühholoogiline kaitse, informatsiooniline mõjutustegevus, propaganda, psühholoogiline sõda, infosõda, 4. põlvkonna sõjapidamine, kvalitatiivne juhtumiuuring, dokumendianalüüs, poolstruktureeritud intervjuud.	
Võõrkeelsed võtmesõnad: psychological defence, influence operations, propaganda, psychological warfare, informational warfare, 4 th generation warfare, qualitative case study, document analysis, semistructured interviews.	
Lõputöö seos riiklike arengukavade ja prioriteetidega: Riigikaitse arengukava 2013-2022 mittedõjalised osad (2014); Eesti riigikaitse strateegia (2010); Eesti julgeolekupoliitika alused (2010).	
Säilitamise koht:	
Töö autor: Taavi Narits	
Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujalt allikatest saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.	
Allkiri:	
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Ivo Juurvee, PhD	Allkiri: allkirjastatud digitaalselt
Vastab lõputöö nõuetele	
Kaasjuhendaja: Shvea Järvet, MA	Allkiri:
Kaitsemisele lubatud	
Kolledži direktor/ instituudi juhataja: Harry Lahtein	Allkiri

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. PSÜHHOLOOGILISE KAITSE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	10
1.1. Informatsiooniline mõjutustegevus	10
1.2. Meedia roll infoühiskonnas	24
1.3. Võimalikud vastumeetmed vaenulikule informatsioonilisele mõjutustegevusele	30
2. PSÜHHOLOOGILINE KAITSE EESTI JULGEOLEKU TAGAMISES	36
2.1. Metoodika ja valim	36
2.2. Dokumendianalüüs psühholoogilise kaitse aluste kaardistamiseks	43
2.3. Ekspertintervjuude analüüs kogutud arvamuste võrdlemiseks	48
KOKKUVÕTE	67
SUMMARY	71
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	73
TABELITE JA JOONISTE LOETELU	82
LISA 1. Pilootintervjuude küsimused kommunikatsiooniekspertidele	83
LISA 2. Põhiintervjuu küsimused	85
LISA 3. NVIVO KOODITABEL	86

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

Massimeedia – suure levialaga kommunikatsioonivahendid, mis jõuavad ühiskonnas peaaegu igaüheni, nagu näiteks ajalehed, ajakirjad, film, raadio, televisioon. Sellest võib omakorda eristada nn. uut meediat, mille peamine esindaja on internet ning mis erineb massimeediast suurema personaalsuse, mitmekesisuse ja interaktiivsusega. (McQuail, 2003, lk 3)

Infoühiskond – tänapäeva ühiskond, kus sõltutakse järjest enam kommunikatsiooni komplitseeritud süsteemist, kus töö põhineb suures osas informatsiooni ja teenuse tööstusel ja kus informatsioon avab tee võimule. (McQuail, 2003, lk 30)

Vaenulik informatsiooniline mõjutustegevus – informatsioonipõhine manipulatiivne tegevus, mille eesmärgiks on mõjutada sihtmärkide psühholoogiat ja käitumist välisriigi huvide realiseerimiseks (magistritöö autor).

Psühholoogiline kaitse – ühiskonna sidususe ja turvatundega seotud ühiskonnaväärtuste arendamine, hoidmine ja kaitsmine, mille funktsiooniks on Eesti riigi ja ühiskonna julgeoleku tagamine ja mis väljub inforuumi kaitsmises vaenuliku mõjutustegevuse eest, rahva kaitsetahte ja sidususe suurendamises, moraalse paanika vältimises, riigi maine ja rahvusvaheliste huvide kaitsmises ja kodanike usalduse suurendamises riigi suhtes (Julgeolekupoliitika alused, 2010; Riigikaitse strateegia, 2010).

Riigikaitse arengukava 2013–2022 mittesõjalised osad – **RAMO**

Eesti riigikaitse strateegia – **RKS**

Eesti julgeolekupoliitika alused – **JPA**

Psühholoogiline kaitse – **PK**

SISSEJUHATUS

Rahvusvaheline julgeolekukeskkond on teinud läbi olulisi kannapöördeid ning julgeolek kui protsess on keskendumas just eelkõige inimeste kaitsmisele (Tabur, 2009, lk 184-185). Tehnika- ja kommunikatsioonivahendite arenguga on üha enam esile kerkinud vajadus tagada inimeste julgeolek informatsiooniliste ohtude eest ning antud töö püüabki panustada just selle valdkonna lahtimõtestamisse ja arendamisse. Magistritöös käsitletakse informatsiooni nii ründe kui ka kaitse aspektist lähtuvalt, sest tänapäeva tehnoloogialahendusi kasutades saab vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse abil esile kutsuda nii ühiskondliku sidususe nõrgenemist (JPA, 2010, lk 5; RAMO, 2014, lk 6), massilisi korratusi (Kaljula, 2014, lk 21-22; KAPO, 2008, lk 12), moraalset paanikat (Saar, 2010; Siltaoja, 2013) ja muid ühiskonnale kahjulikke ilminguid. Kuid samas on võimalik õigeaegse teavitustöö, oskusliku kommunikatsiooni (Riigikantselei, 2011, lk 38) ning muude vajalike meetmete kaudu tagada rahva kaitsetahe ja ühiskonna stabiilsus.

Vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse peamiseks eesmärgiks on manipuleerida informatsiooni abil sihtgruppide psüühikaga, allutada nende tahe ja suunata käitumist valitud eesmärkidest lähtuvalt. Kuna demokraatliku riigivalitsemise eeltingimusteks on vaba meediaruum ning hästi informeeritud kodanikkond (Riigikantselei, 2011, lk 33), siis kujutab vaenulik informatsiooniline mõjutustegevus endast riiklikku julgeolekuohtu, sest püüab infomanipulatsioonide kaudu mõjutada rahvast kui kõrgeima võimu kandjat otsuste tegemisel. Seeläbi võib tekkida olukord, kus riigi elanikud ei ole tegelikult vabad ja iseseisvad, vaid lähtuvad oma otsustes ja tegudes mõne võõrriigi huvidest. Samuti võib vaenulik informatsiooniline mõjutustegevus koos vajalike füüsiliste meetmete rakendamisega ohustada riigi iseseisvust ja demokraatlikke võimumehhanisme ning viia põhiseadusliku korra ebaseadusliku muutmiseni (Darczewska, 2014, pp. 5-6).

Erinevad poliitilised ja sõjalised jõud nagu Venemaa Föderatsioon (Военная доктрина Российской Федерации, 2014), Ameerika Ühendriigid (Information Operations, 2012) ning NATO (NATO Military Policy on Psychological Operations, 2012) on legitimeerinud sihipärase ja vajadusest lähtuva informatsioonilise mõjutustegevuse kasutamise enda ja oma liitlaste huvide kaitseks ning ei varja avalikkuse eest, et sellist tegevust kasutatakse poliitiliste ja sõjaliste eesmärkide saavutamiseks. Näiteks Venemaa värskeim strateegiline dokument „Venemaa Föderatsiooni sõjaline doktriin 2014“ infosõda kui kaasaja konfliktide ühte

põhitunnust ning volitab ennast kasutama informatsiooni kui mõjutusvahendit avaliku arvamuse suunamiseks, et saada toetus sõjalise jõu kasutamiseks. Ka Venemaa „Rahvusliku julgeoleku strateegia aastani 2020“ näeb ette globaalse informatsioonilise vastasseisu tugevnemist ning väidab, et rahvuslik julgeolek sõltub erinevates eluvaldkondades järjest enam just informatsioonilise julgeoleku tagamisest. (Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года, 2009). Sõjaline allianss NATO on ametlikult kinnitanud, et kasutab kommunikatsiooni ja muid vahendeid nii strateegilisel kui ka taktikalisel tasandil, mõjutamaks vastavate sihtgruppide suhtumist ja käitumist, et kaitsta end vaenlase propaganda eest ja saavutada sõjalisi ning poliitilisi eesmärke (NATO Military Policy on Psychological Operations, 2012). Samuti näeb USA diplomaatilise ja sõjalise tegevusena sihtmärkide informatsioonilist mõjutamist, mida kasutatakse riiklike eesmärkide saavutamiseks (Information Operations, 2012).

Seega saab öelda, et inimeste psühholoogiline mõjutamine informatsiooni abil täidab tähtsat funktsiooni kaasaja riikide julgeolekukontseptsioonides ning sellise mõjutamise kasutamist nähakse ühe loomuliku ja efektiivse võimalusena, et oma eesmärke saavutada. Eelkõige kasutatakse selleks läbimõeldud ja kooskõlastatud kommunikatsiooni, mida edastatakse sihtgruppidele tänapäeva tehnika- ja meedialahendusi kasutades. Samas on Sinisalu (2012, lk 235) doktoriväitekirjas välja toonud, et kuigi mõjutustegevust kasutatakse tihti ülemaailmse avalikkuse mõjutamiseks ja illegaalse jõupoliitika kasutamise legitimeerimiseks, on rahvusvahelises õigusruumis mõjutustegevuse piirid ja selle õiguspärasus seadustega mitmetel juhtudel reguleerimata ning mõjutustegevuse teostaja juriidiline vastutusele võtmine on seetõttu raskendatud.

Antud magistritöö **aktuaalsus** seisneb selles, et tänapäeva julgeolekukeskkonnas kasutatakse informatsioonilist mõjutustegevust poliitiliste eesmärkide saavutamiseks, sekkudes teiste riikide siseasjadesse ning Eesti kui maailma ühe avatuima meediaruumiga riike (Anon., 2015) ja rahvusvahelisel arenil tegutsev aktiivne toimija, on sellise tegevuse üheks sihtmärgiks (Riigikantselei, 2011, lk 33; RAMO, 2014). Eesti vastase vaenuliku mõjutustegevuse näol on tegemist ühtlasi riikliku julgeolekuohuga (KAPO, 2015, lk 6-13), mille vastu on Eesti riik hakanud arendama psühholoogilise kaitse kontseptsiooni ning riiklikud julgeolekudokumendid (RKS, 2010; JPA, 2010; RAMO, 2014) näevad ette valdkonna süsteemset arendustegevust. Sellega seoses on viimastel aastatel Eesti meediaruumis ilmunud hulgaliselt autoriteetseid arvamuskäsitlusi, mis on sellise arendustegevuse poolt (Raag, 2015; Masso, 2015; Arold, 2014; Ilves, 2011; Rebane, 2011; Laaneots, 2010; jne.). Samas on

ilmunud ka seisukohavõtte, mis on arendustegevusele vastu või selle suhtes skeptiliselt häälestatud (Lobjakas, 2015; Koorits, 2014; Poom, 2013; Oudekki Loone, 2011; Tarand, 2011; jne). Viimaste sõnul on psühholoogilise kaitse puhul tegemist riigikaitse suunaga, mis võib ohustada demokraatliku riigikorra aluspõhimõtteid. Ka Rahvusvahelise Kaitseuringute Keskuse mõttepaber (Jermalavičius & Parmak, 2012) seab psühholoogilise kaitse kontseptsiooni kahtluse alla, leides, et tegemist on konfliktikeskse mõistega. Samuti on neid, kes on välja toonud, et kontseptsioon vajaks veel sisulist ühiskondlikku debatti (Sutrop, 2011)

Kuna psühholoogilise kaitse kontseptsioon on sisse kirjutatud Eesti riigikaitse alusdokumentidesse ning leiab järjepidevalt kajastamist meedias nii positiivsetes kui ka negatiivsetes seisukohavõttudes, siis on antud teema avamine Eesti riigi julgeoleku perspektiivist vaadatuna **aktuaalne ja vajalik**. Samuti on 2014. aastal valitsuse poolt heakskiidetud „Riigikaitse arengukava 2013 – 2022 mittesõjalised osad“ järgi vajalik akadeemilise ekspertiisi arendamine psühholoogilise kaitse valdkonnas (RAMO, 2014) ning antud töö autorile teadaolevalt ei ole seni otseselt psühholoogilise kaitse teemal Eestis magistritööd kaitstud.

Eesti julgeolekumaastikul on tekkinud olukord, kus riiklikud julgeolekudokumendid (RKS, 2010; JPA, 2010) käsitlevad psühholoogilist kaitset olulise riigikaitse suunana, mida tuleb arendada läbi avalikkuse kaasamise ja kõigi kodanikuühiskonna osaliste koostöös. Seejuures on avalikkuses ilmunud nii kontseptsiooni pooldavaid kui ka mittepooldavaid käsitlusi. Viimased seavad psühholoogilise kaitse arendustegevuse vajalikkuse ja funktsiooni riigikaitse tegevusena kahtluse alla. Seega otsitakse magistritöös lahendust keskele **uurimisprobleemile**, millist funktsiooni omab psühholoogiline kaitse Eesti riigikaitse julgeolekupoliitika kujundajate käsitluste põhjal? Julgeolekupoliitika kujundajateks loetakse antud uurimistöö raames Eesti autoriteetseid ajakirjanikke, riigiametnikke ning avalikku arvamust kujundavaid võtmetegelasi.

Uurimisprobleemile lahenduse leidmiseks püstitas töö autor kolm **uurimisküsimust**:

1. Kuidas on psühholoogilise kaitse tähendus ja funktsioon Eesti avalikes riiklikes dokumentides kajastatud?
2. Kuidas Eesti julgeolekupoliitika kujundajad psühholoogilist kaitset mõistavad?
3. Millisel moel tuleks psühholoogilist kaitset Eesti julgeoleku tagamiseks teostada?

Lähtuvalt eeltoodust on magistritöö **eesmärgiks** välja selgitada Eesti julgeoleku kujundajate käsitluste põhjal psühholoogilise kaitse tähendus, funktsioon ja võimalik teostusviis Eesti riigikaitstes ning esitada selle põhjal ettepanekud asjasse puutuvatele riigiasutustele kontseptsiooni arendamiseks.

Magistritöö autor on eesmärgi saavutamiseks püstitanud järgmised **uurimisülesanded**:

1. Analüüsida vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse teoreetilisi üldkäsitlusi, meedia rolli infoühiskonnas ja võimalikke kaitsemeetmeid vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse vastu;
2. Teostada psühholoogilise kaitse mõistet sisaldavate Eesti riiklike dokumentide analüüs ning selgitada välja mõiste sisu avalike dokumentide põhjal;
3. Analüüsida teooriat ja julgeolekupoliitika kujundajate seisukohti poolstruktureeritud intervjuude põhjal nii psühholoogilise kaitse tähendusest, funktsioonist kui ka teostusviisist julgeoleku tagamisel ning teha selle põhjal järeldused ja ettepanekud asjasse puutuvatele riigiasutustele kontseptsiooni arendamiseks.

Antud magistritöö puhul on tegemist **kvalitatiivse empiirilise** uurimisega, milles kasutatakse uurimisstrateegiana juhtumiuuringut. Andmete kogumise meetodiks on dokumendianalüüs (Flick, 2009, p. 259) ja poolstruktureeritud intervjuud, mille eesmärgiks on teada saada intervjuueeritavate isiklikud seisukohad antud valdkonnas. Valimi moodustamise erinevatest viisidest (Teddlie & Yu, 2007) on eesmärgistatud valimi meetod antud uurimistöo eesmärki silmas pidades sobivaim. Intervjuueeritavatena kasutatakse Eesti meedias psühholoogilise kaitse valdkonnas sõna võtnud autoriteetseid riigiametnikke, ajakirjanike ja arvamussliidreid, kes omavad antud kontseptsiooni kohta oma nägemust ning keda antud töös nimetatakse koondnimega Eesti julgeolekupoliitika kujundajad. Kuna magistritöö autor valis intervjuueeritavad isikute hulgast, kes on varasemalt meedia kaudu uurimisvaldkonnas sõna võtnud, siis ei soovinud antud isikud oma anonüümsust tagada. Uurimistöös kogutud intervjuude kodeerimisel kasutatakse andmetöötlusprogrammi Nvivo10, mille tulemusel selgitatakse välja intervjuueeritavate seisukohad küsimustes, mis puudutavad psühholoogilist kaitset, selle funktsiooni ja võimalikku teostust Eesti julgeoleku tagamisel.

Kavandatav magistritöö koosneb kahest peatükist. **Esimene peatükk** keskendub vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse teoreetiliste käsitluste analüüsimisele, samuti analüüsitakse meedia rolli infoühiskonnas ja võimalikke vastumeetmeid vaenulikule

informatsioonilisele mõjutustegevusele. **Teises peatükis** kirjeldatakse empiirilise uuringu metoodikat ja analüüsitakse Eesti riiklikes dokumentides kajastatud psühholoogilise kaitse mõistet. Seejärel analüüsitakse läbiviidud poolstruktureeritud intervjuusid ja võrreldakse tulemusi teooriaga. Ühtlasi antakse vastused uurimisküsimustele, esitatakse uurimistöö põhilised järeldused ja autoripoolsed ettepanekud psühholoogilise kaitse arendustegevusega seotud riigiasutustele.

Magistritöö autor tahab uurimistöös osutatud suure abi eest tänada töö juhendajaid ning samuti kõiki intervjueeritavaid, kes olid nõus oma vaateid jagama. Eriti soovib töö autor aga tänusõnad öelda Uku Aroldile, kes julgustas ja toetas autorit psühholoogilise kaitse valdkonda akadeemiliselt uurima.

1. PSÜHHOLOOGILISE KAITSE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Informatsiooniline mõjutustegevus

Soov teisi mõjutada endale sobilikus suunas on eksisteerinud inimtsivilisatsiooni teadaoleva ajaloo algusaegadest peale (Taylor, 2011, lk 38-39; Sun Zi, 2001, lk 125; Mägi & Vitsut, 2008, lk 49). Neuroteadlase Taylori (2012, lk 381) väitel on inimesed oma loomult mõjutatavad ning „*mõjutuspüüded, alates leebest veenmisest kuni kõige vägivaldsema ajupesuni, moodustavad inimeksistentsi lahutamatu osa, nagu sünn ja surm*“.

Sõjapidamises, diplomaatias ja poliitikas on kasutatud mittesõjalisi vahendeid inimeste mõjutamiseks juba aastatuhandeid ning sellekohaseid viiteid on teada vanast Kreekast, Roomast ja Hiinast. Näiteks peetakse mitmete tänapäeva käsitluste kohaselt (Combs, 2000; Betz, 2006; Bunker, 1999) infosõja ja mõjutustegevuse teerajajaks 6. sajandil eKr elanud Hiina strateegi Sun Zi-d, kes lähtus oma filosoofias sellest, et sõda on kavaluse kulg ja aktiivsest sõjategevusest väehulkadega lahinguväljal on tunduvalt parem ja kasulik selline sõda, kus sõda tegelikult ei toimugi, vaid vastase armeed ja linnad alistatakse ilma teda ründamata strateegiliste plaanide ja diplomaatia abil (Sun Zi, 2001, lk 125). „*Võtta riik üle tervena on parem, kui riik puruks lüüa*“ (Sun Zi, 2001, lk 134). Eduks vajaliku aspektina nägi Sun Zi (1910, pp. 155-158) tõese informatsiooni kogumist ning vastase ülekaalvaldamist ja eksitamist väärinformatsiooni levitamise teel salakuulajate abil.

Samuti on teada, et mongolite juhi, Tšingis-khaani, suurte sõjakäikude ja vallutuste ajal liikusid tema vägede ees „agendid“, kes õhutasid kohaliku elanikkonna seas kuulujutte ja levisid väärinfot, millega hirmutati rünnatavat rahvast, et Tšingis-khaani sõjavägi on suurem kui tegelikkuses (Narula, 2004) ja veendi vastaseid, et allaandjatesse suhtutakse armulikult, vastuhakkajaid koheldakse aga karmimal moel (Mägi & Vitsut, 2008, lk 49). Selline strateegia oli efektiivne ning võimaldas Tšingis-khaanil rajada ajaloos ühe teadaolevalt suurima riigi – Mongoli impeeriumi. Seega kasutasid nii mongolid kui ka hiinlased edukalt mittesõjalisi strateegiaid, mille keskmes oli informatsiooniga manipuleerimine ja väärinfo levitamine, et alistada vastase tahe ja panna ta käituma endale soovitud viisil. Samuti on ajaloos näiteid sihtgruppide informatsioonilisest mõjutamisest otsese pettuse, desinformatsiooni ja enda jaoks sobiliku teabe levitamise näol. Näiteks Vana-Kreekas võltsiti jumalikke endeid oma sõdurite

tahte ja moraali tõstmiseks (Taylor, 2011, lk 47) ning uuema ajastu sõjapidamises hakati kasutama vastase demoraliseerimiseks valjuhääldite abil edastatavat teavet ning õhusõidukitelt alla pillutatavaid lendlehti (Leonhard, 2007, lk 28).

Pärast Teist maailmasõda ja teabeedastussüsteemide kiiret levikut ning täiustumist hakati seda ära kasutama töötamaks välja uusi meetodeid avaliku arvamuse mõjutamise ja inimeste tegude ning käitumise suunamise eesmärgil (Jowett & O' Donnell, 2011, lk 9). Konfliktides ja sõdades muutus informatsiooniruumi domineerimine ja infoga manipuleerimine üheks kaalukamaks väljakutseks. Peter van der Veeri (2004, pp. 10-11) järgi kasutati 1990. a. Lahesõjas ohtralt desinformatsiooni ja valesid - näiteks levitati Iraagi vastase sõja toetuse eesmärgil avalikkusele teadlikult väärinfot, mille kohaselt tapsid Iraagi sõdurid Kuveidis imikuid. Informatsiooni osakaalu tähtsust sõjalistes konfliktides väljendab ka CNN efekt, mille kohaselt dikteerib informatsiooniline päevakord riigi poliitilise päevakorra ja mõjutab sõjalisi otsuseid (Potšeptsov, 2009a, lk 105). Seega omab sihtgruppide informatsioonilise mõjutamise idee mittesõjaliste vahendite arsenalis olulist rolli nii vaenlase (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 49) kui ka oma sõdurite (Taylor, 2011, lk 47) ning avalikkuse mõjutamises (Van der Veer, 2004, pp. 10-11). Seejuures on uute tehniliste võimaluste kasutuselevõttuga tekkinud uued võimalused, kuidas inimpsühholoogiani efektiivsemalt jõuda.

Aktuaalseima näitena vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse efektiivsusest saab tuua Venemaa Föderatsioon Krimmi annekteerimise näol 2014. aastal. Sündmus leidis aset põhijoontes vägivallatult massiliste desinformatsiooni- ja infomanipulatsioonikampaaniate abil (Darczewska, 2014, pp. 5-6; Popescu, 2015) ning militaarkomponendi toel. Desinformatsiooni edastati nii Venemaa enda kodupublikule poolehoiu konstrueerimiseks, kui ka Ukraina elanikele ja selle liitlastele üle kogu maailma segaduse tekitamiseks. Krimmi annekteerimine on kaasaegseks näiteks, kuidas vaenuliku informatsioonilise tegevusega saab rünnaku võõrriigi vastu läbi viia sellisel kujul, et rünnatav ei hakka isegi agressioonile vastu, vaid aitab sellele hoopis kaasa (Darczewska, 2014, p. 6). Darczewska (2014, pp. 5-6) järgi demonstreeris Venemaa kogu maailmale seda, milleks infosõda tegelikult võimeline on, kasutades seejuures erinevaid meediakanaleid (raadio, televisioon, internet) ning samuti inimressurssi (diplomaadid, eksperdid, poliitikud, akadeemikud, kultuurinimesed), toetamaks oma desinformatsioonikampaaniaid valitud eesmärkide saavutamiseks. Magistritöö autori hinnangul võis vihjeid vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse tähtsuse kasvust sõjalistes konfliktides ka välja lugeda juba 2008. a. Venemaa-Gruusia sõjas (Asmus, 2010, lk 44, lk 125, lk 186, lk 243), kui Venemaa kasutas ohtralt vaenulikku informatsioonilist

tegevust, et kahjustada Gruusia rahvusvahelist kuvandit ning sillutada tee sõjaliseks sissetungiks.

Erinevad strateegid ja militaarteoreetikud kirjeldavad mittesõjaliste vahendite arsenalis mitmeid meetodeid, mille abil vastast võita ja üle kavaldada. Kandvat rolli sellistes tegevustes mängib peamiselt alati sihtgruppide informatsiooniga mõjutamine. Näiteks arvab sõjaajaloolane Martin Creveld (2006, lk 239) sarnaselt Sun Zi-le (2001, lk 125), et mittesõjalise vahendite arsenalis on eduks vajalik vaenlase eksitamine, petmine, üllatamine ning ülekaaldamine. Militaarstrateeg Luttwak (2006, lk 102) toob aga esile vastase hirmutamise, diplomaatia, propaganda, salaoperatsioonide ja kogu majandussfääri kooskõlastatud tegutsemise. Infosõjateoretik Potšeptsov (2009a, lk 31, lk 58-59, lk 107) tõstab seejuures esile inforünnakud sihtgrupi mentaalruumis paiknevate sümbolite, ajaloo, reputatsiooni ja maailmapildi vastu, et tuua kaasa soovitud füüsilised muutused. Nii Creveldi (2006, lk 239) kui ka Luttwaki (2006, lk 102) järgi on sõjaliste ja mittesõjaliste vahendite kasutamine omavahel läbi põimunud ning hea strateeg peab tundma, kuna ja millises vahekorras neid täpsemalt omavahel kombineerida ja kasutada. Sama toovad välja ka Mägi ja Vitsut (2008, lk 14), kelle sõnul ei lähtu uued sõjalised printsiibid enam ainult relvastatud sõjalise jõu kasutamisest, vaid pigem kõikide vahendite ja meetodite - sealhulgas relvastatud ja relvastamata jõu, sõjaliste ja mittesõjaliste, surmavate ja mittesurmavate vahendite kasutamisest. Seejuures suureneb sõjapidamises järjest enam just psühholoogilise tasandi ja rahvusvahelise massikommunikatsiooni mõjutamise osatähtsus (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 15).

Kuigi informatsiooni, kommunikatsioonivahendite ning psühholoogilise tasandi osatähtsus on aegade algusest sõjategevuses olulist rolli mänginud, siis hakati sellele julgeolekukeskkonna kontseptuaalsel mõtestamisel senisest suuremat tähelepanu pöörama umbes 25 aastat tagasi, kui USA sõjaväeohvitserid (Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton, Wilson, 1989) leidsid, et sõjapidamise strateegiad tuleks ümber mõtestada, vastamaks paremini tuleviku julgeolekuväljakutsetele. Lind, *et al.* (1989) liigitasid sõjapidamisviisid laiemalt võttes neljaks generatsiooniks/põlvkonnaks (*generation warfare*), kus erinevaid põlvkondi iseloomustavad alltoodud omadused (Lind, *et al.*, 1989; Lind, 2004):

- Esimest generatsiooni iseloomustab kindlaksmääratud lahinguväli, massilised inimhulgad, rivi ja kolonnitaktika ning primitiivne relvajõud.
- Teise generatsiooni sõjapidamisele on iseloomulik tööstusrevolutsioonist tulenev massiline tulejõud suutükkide ja paremate relvade näol.

- Kolmanda generatsiooni sõjapidamist kirjeldab mobiilne manööverkunst, vastase üllatamine ja mittelineaarne taktika, mida väljendavad efektiivsed ning koordineeritud tankirünnakud.
- Neljanda ja käesoleva generatsiooni sõjapidamist iseloomustavad aga peamiselt madalaintensiivsusega detsentraliseeritud konfliktid mitteriiklike rühmitustega, kus rõhuasetus on suunatud massi asemel kiirusele ning sõja eesmärgiks on vastane hävitada eelkõige seesmiselt, mitte niivõrd füüsiliselt. Neljanda generatsiooni sõda peetakse peamiselt just mentaalsel tasandil, mistõttu muutuvad konventsionaalse sõjapidamise relvad paljuski kasutuks ning sõjategevuse peamiseks sihtmärgiks on vastase ühiskond – eelkõige rahva tahe ja kultuur. Samuti on sellisele sõjapidamisele iseloomulik, et piirid sõja ja rahu, sõdurite ja tsiviilelanike, lahinguvälja ning rindejoone vahel on raskesti eristatavad. Kõige olulisemateks relvadeks on ideed ja meedia kaudu teostatavad psühholoogilisele tasandile suunatud infomanipulatsioonid.

Lisaks eelkirjeldatud 4. põlvkonna sõjapidamise teooria üldistele karakteristikutele, rõhutab Hammes (2005), et selle üheks tähtsamaks strateegiliseks eesmärgiks on eelkõige poliitiliste otsustajate mõjutamine nii sotsiaalseid, sõjalisi, poliitilisi kui ka majanduslikke kanaleid pidi. Seega ei püüta 4. generatsiooni sõjas võitu saavutada vaenlase sõjalist jõudu hävitades, vaid eelkõige desinformatsiooni ja muude mittesõjaliste vahenditega vastase poliitilist tahet rünnates. Siinkohal toob magistritöö autor välja, et poliitilist tahet saab rünnata ühtaegu nii poliitikuid survestades kui ka sihtriigi avalikkust mõjutades, sest demokraatlikes riikides peavad poliitikuid juhinduma rahva tahtest. Seega püütakse 4. põlvkonna teooria kohaselt tekitada olukord, kus sihtriigi rahvas ei ole oma otsustes tegelikult vaba ja iseseisev, vaid lähtub võõrriigi huvidest. Lisaks sõjaväelise taustaga ekspertidele (Lind, *et al.*, 1989; Hammes, 2005; Phelan, 2011), tugineb 4. põlvkonna teooriale ka Ukraina filoloogiateaduste doktor ja tuntud infosõjakaespert Georgi Potšeptsov (2009a, lk 28-30), kes tõlgendab tänapäeval asetleidvaid konflikte ja vastasseise eelkõige mentaalruumis toimuva võitlusena ideede pärast. Ta väidab sarnaselt sõjaväelise taustaga autoritele (Hammes, 2005; Lind, *et al.*, 1989), et peamise sihtmärgina rünnatakse tänapäeval poliitilist tasandit ehk otsuste langetamise keskusi ning sõda toimub mitte rinnetel, vaid riigi sees (Potšeptsov, 2009a, lk 106). Samuti toob Potšeptsov esile, et kuna tänapäeva sõjategevuse keskpunktiks on informatsioon, siis on sõjapidamine tihedas seoses info- ja kommunikatsioonitehnoloogiate arengutega (Potšeptsov, 2009a, lk 230) ning infokogumi vahetamine toob kaasa ka poliitiliste otsuste vahetumise (Potšeptsov, 2009a, lk 107).

Lind, *et al.* (1989) poolt kirjeldatud 4. põlvkonna sõjapidamismudel leiab mitmete ekspertide (Phelan, 2011; Potšeptsov, 2009a, lk 28-30) sõnul tänapäeva konfliktide näol kinnitust ning aitab mõista ümbritsevat julgeolekukeskkonda ja kaasaegsete vastasseisude olemust. Samas tuleb välja tuua, et 4. põlvkonna sõjapidamisteoorial on ka kriitikuid (Evans, 2005; Thorton, 2005; Junio, 2009) ning peamise vastuseisu ühisosana tuuakse välja, et 4. põlvkonna pooldajad tõlgendavad teooria huvides väärtalt ajalugu, valides illustreerivaid näiteid ning juhtumiuuringuid teooria kinnitamiseks selektiivselt. Ühtlasi leitakse kriitikute (Evans, 2005; Thorton, 2005; Junio, 2009) poolt, et riikidevahelised konventsionaalsed sõjad on endiselt aktuaalsed ega ei ole hääbumas nagu väidetakse 4. põlvkonna sõjapidamisteoorias. Seega saab eelnevale tuginedes väita, et peamiseks 4. põlvkonna sõjapidamisteooria kriitikaks on väidetav ajaloo meelevaldne tõlgendamine teooria illustreerimisel ning asjaolu, et 4. põlvkonna sõjapidamisteoorias ei nähta enam olulist kohta riik-riigi vahelistel sõdadel, vaid madalaintensiivsusega konfliktidel riigi ja mitteriikliku toimija vahel (viimasteks võib lugeda erinevaid mässuliste grupeeringuid ja terroristlike rühmitusi, näiteks: ISIS, al-Qaeda, IRA, ETA, jne).

Antud magistritöö autor nõustub siinkohal kriitikutega ja leiab, et kuigi riiklike ja mitteriiklike rühmituste vahelised relvastatud konfliktid on tänapäeva julgeolekukeskkonnas suurenenud, mida tõestab ka näiteks relvarühmituse ISIS esiletõus, ei ole siiski põhjust arvata, et riikide vaheliste sõdade ajastu oleks põhimõtteliselt läbi. Seda tõestab ilmekalt ka Krimmi hiljutine annekteerimine Venemaa Föderatsiooni poolt 2014. aastal, kui Venemaa kasutas Ukraina vastu ka oma regulaarvägesid (Bunde & Oroz, 2015, p. 34). Seega saab öelda, et riikidevahelised sõjalised vastasseisud on reaalsuseks endiselt ka tänapäeval, kuid omaette küsimuseks kujuneb see, milliste strateegiate ja meetoditega neid teostatakse. Evans (2005) väitel ei ole riikidevaheliste sõdade aeg läbi, kuid muutuva keskkonna ja sõja keerulise iseloomu tõttu võivad sõjalised konfliktid muutuda seguks konventsionaalsetest ja ebakonventsionaalsetest ning samuti sümmeetrilistest ja asümmeetrilistest sõjapidamise iseärasustest, mistõttu peaksid kaasaegsed sõjaväed olema valmis hübriidkonfliktideks. Praeguses julgeolekukeskkonnas räägitaksegi sageli hübriidsõjast kui uuest julgeolekualasest reaalsusest ja seda eelkõige Venemaa agressiooni tõttu Ukrainas (Bunde & Oroz, 2015, pp. 34-35; Popescu, 2015). Samas tuleb välja tuua, et hübriidsõja taktikate kasutamine ei ole sõjandusajaloos iseenesest midagi uut ja erakordset ning pigem on uus erinevate taktikate ja meetodite tihe omavaheline integreeritud ja terviklik kasutamine (Popescu, 2015).

Müncheni julgeolekuraporti (Bunde & Oroz, 2015) järgi vaadatakse Ukraina sündmuste tõttu hübriidsõda kui erinevate konventsionaalsete ning ebakonventsionaalsete vahendite integreeritud kasutamisel peetavat sõda, milles mängivad olulist osa diplomaatilised surveavaldused ja infosõda. Infosõda tähendab seejuures infomanipulatsioonide ning propaganda kasutamist. (Bunde & Oroz, 2015, pp. 34-35) Popescu (2015) järgi on hübriidsõda sarnane sellise tegevusega, mida paljud eksperdid kutsuvad asümmeetriliseks sõjategevuseks ning konventsionaalse sõjalise tegevuse asemel püütakse õõnestada vastast kõikvõimalike erinevate meetmete abil (näiteks mässuliste toetamine, sabotaaž, majanduslik surve ja desinformatsioon). Hübriidsõja efektiivseks teostamiseks on seejuures vajalikud desinformatsioonikampaaniad ja vastase ning ka kolmandate riikide suunal teostatav psühholoogiline mõjutamine. (Popescu, 2015)

Eeltoodut arvesse võttes tuleb välja tuua, et sõjaliste konfliktide olemus on muutunud läbi ajaloo järjest mitmetahulisemaks. Uusi strateegiaid, mida vastase alistamiseks kasutatakse, defineeritakse valdkonna autorite poolt erinevalt ning nende osas ei ole koolkondade ja käsitluste erinevuste tõttu tihti üksmeelt (Benbow, 2014). On selliseid käsitlusi (Lind, 2004; Hammes, 2005; Phelan, 2011), kus räägitakse kaasaja sõjalistest konfliktidest 4. põlvkonna sõjapidamise võtmes. Kuid on ka autoreid (Murden, 2007), kes kasutavad näiteks asümmeetrilise sõjapidamise mõistet ning ka neid (Popescu, 2015), kes kasutavad hübriidsõja kontseptsiooni. Olulise aspektina saab siinkohal välja tuua, et 4. põlvkonna sõjapidamise teoreetikute (Lind, *et al.*, 1989; Hammes, 2005; Phelan, 2011) järgi on määrava tähtsusega kommunikatsioon ning sihtgruppide informatsiooniline ja psühholoogiline mõjutamine. Kuigi teooriale tehakse kriitikute (Evans, 2005; Junio, 2009; Thorton, 2005) poolt ka mitmeid etteheiteid, siis mentaalse tasandi olulisust tänapäeva sõjapidamises kriitikute poolt seevastu ei vaidlustata. Sarnaselt 4. põlvkonna sõja puhul, tuuakse ka hübriidsõda (Bunde & Oroz, 2015, pp. 34-35; Popescu, 2015) kirjeldades esile printsiipiaalse ja kandva tegurina informatsioonivoogude oskuslikku juhtimist ning nendega manipuleerimist.

Magistritöö autor tuginebki edaspidi antud uurimistöös läbivalt 4. põlvkonna sõjapidamisteooriale, lähtudes seisukohast, et uues julgeolekukeskkonnas on eduks vajalik keskenduda vastase informatsioonilisele mõjutamisele ning selle abil sihtgruppide psühholoogilise tasandiga manipuleerimisele. Samuti toob autor välja, et psühholoogilise kaitse vajadus tulenebki eelkõige 4. põlvkonna sõjapidamisele omasest informatsioonilisest mõjutustegevusest, mille eesmärgiks on vajadustest lähtuvalt vastast survestada, eksitada, nõrgestada ja/või alistada.

Magistritöö autori arvates tuginevad 4. põlvkonna sõjapidamise käsitlus ja hübriidsõja teooria Euroopa ühe kuulsama ja enimsiteeritud sõjandusklassiku Carl von Clausewitzi (1780–1831) tähelepanekutele sõja psühholoogilisest ja poliitilisest olemusest. Clausewitz defineeris sõja eesmärgina vaenlasele oma tahte pealesurumise (Clausewitz, 2004, lk 28). Samuti leidis ta, et sõda on poliitilise suhtluse jätkumine, kasutades selleks lihtsalt teistsuguseid vahendeid (Clausewitz, 2004, lk 846, lk 854). Sõda on seega Clausewitzi järgi tahete kokkupõrge, kus võidab see, kellel õnnestub vastase tahe alistada ja enda poliitilistest eesmärkidest tulenev tahe peale suruda. Kuigi Clausewitzi eluajast on ligikaudu 200 aastat möödunud, kasutatakse 21. sajandil tema määratlust sõja olemusest endiselt aktuaalselt ning see leiab interpreteerimist ka kaasaja oludest lähtuvalt. Näiteks väidab Ilves (2011), et Clausewitzi kuulsas formuleeringus välja toodud „teised vahendid” poliitilise suhtluse jätkamisel, ei pruugi olla kineetilised (odad, tankid või mehitamata lennukid), vaid just psühholoogilised. Seega tuleb sõja võitmiseks vaenlast nõrgestada eelkõige psühholoogiliselt. Sinisalu (2012, lk 29-30) leiab doktoriväitekirjas, et Clausewitzi postulaati „sõda ei ole midagi muud kui poliitilise suhtluse jätkumine teistsuguste vahenditega” saab tänapäeva maailmas tõlgendada selliselt, et need teistsugused vahendid on infotehnoloogia ja massikommunikatsioon - ehk kui Clausewitz oleks kirjeldanud sõda 21. sajandil, oleks ta tõenäoliselt arvanud infomanipulatsioonid sõja lahutamatuks osaks. Seega võib Sinisalu (2012, lk 29-30) arvates Clausewitzi seisukohti käsitleda tänapäeva infosõja üldiste aluspõhimõtetenähtetena, mis tähendab poliitiliste eesmärkide saavutamiseks vastase allutamist pidamata sõda konventsionaalses tähenduses.

Sarnaselt Clausewitzile (2004, lk 28, lk 846, lk 854) on sõja psühholoogilist olemust kirjeldanud ka mitmed USA sõjaväelastest akadeemikud (Linebarger, 2011, lk 270; Leonhard, 2007, lk 27-28). Näiteks Leonhardi (2007, lk 27-28) väitel on sõda psühholoogiline fenomen ja infoajastul on ette näha psühholoogilise manipuleerimise katsete jätkumist ja süvenemist. Edu saavutamiseks tuleb vastase tahet mõjutada, püüdes seda halvata või siis infomanipulatsioonide abil vastast veenda, et ta ei suuda vastu panna (Leonhard, 2007, lk 28). Ka Linebarger (2011, lk 270) järgi käib sõjas võitlus mitte vaenuväe kehade, vaid meelte pärast ning sõda on üks veenmise meetod – ebamajanduslik, vastik, ent mõjus. Seega võib öelda, et kuigi Clausewitzi eluajal erines sõjapidamine tehniliselt tunduvalt kaasaja sõjapidamisest, on tema poolt sõnastatud postulaadid sõja olemuse kohta jäänud endiselt kehtima, leides kinnitust ka tänapäeva infoühiskonna sõdade kontekstis (Leonhard, 2007, lk 27-28; Ilves, 2011; Sinisalu, 2012, lk 29-30).

Siinjuures saab välja tuua, et sõja funktsioonile võib läheneda ka Clausewitzist (2004, lk 28, lk 846, lk 854) erinevalt ning tõenäoliselt ei ole tingimata kõik sõjad alati just poliitilistest eesmärkidest juhitud. Näiteks on sõjaajaloolase Martin Creveldi (2006, lk 239-240) järgi sõja kasulikkus praktiliste eesmärkide saavutamise vahendina küsitav ning inimesed ei võitle alati selle nimel, et üht või teist eesmärki saavutada. Tema sõnul haaravad inimesed väga tihti ühe või teise eesmärgi järele hoopiski selleks, et neil oleks, mille nimel võidelda ning sõda võib seetõttu käsitleda hoopiski meelelahutuse, rõõmu ja joovastuse allikana (Creveld, 2006, lk 239-230).

Magistritöö autor nõustub osati Creveldi ülaltoodud väitega, kuid leiab, et selline lähenemine sobib mõtestamiseks sõja funktsiooni eelkõige üksikisiku tasandilt lähtuvalt. Üksikisikud ei saa aga reeglina sõdu alustada ega ka lõpetada ning selleks on vaja poliitilise tasandi otsust. Töö autor leiab, et üldjuhul on sõdade puhul siiski tegemist poliitiliselt tasandilt tulenevate otsustega, sest sõjalised konfliktid nõuavad tavaliselt suuri ressursse ning suunatud vägivalla kõrgematasemelist organiseerimist. Magistritöö autor tõi eelnevalt välja, et tugineb antud töö käsitlemisel 4. põlvkonna sõjapidamisteooriale, mille kohaselt on tänapäeva konfliktide peamiseks eesmärgiks vastase alistamine mentaalsel tasandil, kasutades selleks informatsioonilise mõjutustegevuse abi ning autori hinnangul tugineb see tooria implitsiitselt Clausewitzile vaadetele, mille kohaselt on sõja peamiseks eesmärgiks sihtgruppide psühholoogiline mõjutamine, et saavutada poliitilisi eesmärke.

Psühholoogilise mõjutamise valdkonnas võib laiemalt eristada nelja peamist mõistet, mida erialakirjanduses infoühiskonna ja mittesõjalise mõjutustegevusega seostatakse. Magistritöö autor analüüsib järgnevalt mõisteid:

- infosõda
- psühholoogiline sõda
- propaganda
- mõjutustegevus

Infosõja teemal magistritöö kirjutanud Põldaru (2009, lk 11, lk 14, lk 127) käsitleb infosõda üldistatult sellise sõjana, mille peamiseks relvaks on informatsioon ning selle kaudu inimeste mõjutamine. Mõttekoja RAND analüütikud (Porche III, Paul, York, Serena, Sollinger, Axelband, Min, Held, 2013, pp. iii-iv,) näevad infosõda kahe või enama grupi vahel toimuva konfliktina infokeskkonnas, milles on kaks tasandit – psühholoogiline ja tehniline.

Psühholoogilise tasandi sihtmärgiks on inimesed ning see keskendub informatsiooni sisule. Tehniline tasand keskendub aga informatsiooni kohaletoimetamisele või selle takistamisele ning selle sihtmärgiks on masinad. (Porche III, *et al.*, 2013, pp. iii-iv) Mägi ja Vitsuti (2008, lk 31-32) käsitluses on infosõda vastase informatsiooni, infopõhiste protsesside, infosüsteemide ja arvutivõrkude mõjutamine ning enda omade kaitsmine, et saavutada infoülemvõimu. Seejuures on kognitiivne tasand ehk inimese tunnetusprotsessid (taju, tähelepanu, mälu, mõtlemine, emotsioonid, motiivid) ja inимtunnetus laiemalt (väärtused, hoiakud, veendumused) infosõja kõige tähtsam sihtmärk, kuna nendele tugineb igasugune otsustamise ja otsuste vastuvõtmise protsess (Mägi & Vitsut, 2008, lk 31-32). Infosõja ühe osana saab välja tuua **infooperatsioonide** mõiste, mis tähendab üldistavalt vastase hoiakute mõjutamist informatsiooni ning vastavate sõnumite kaudu (Gaffney & Vincent, 2010). Seega saab üldistavalt öelda, et infosõja peamine eesmärk on inimeste informatsiooni abil mõjutamine infoülemvõimu saavutamise nimel ning see jaguneb psühholoogiliseks tasandiks, mida mõjutatakse sõnumitega ning tehniliseks tasandiks, mille kaudu sõnumeid edastatakse.

Erialakirjanduses on infosõja kõrval levinud terminiteks **psühholoogiline sõda** (*psychological warfare*) ning **psühholoogilised operatsioonid** (*psychological operations*). Narula (2004) toob välja, et psühholoogilisi operatsioone ja psühholoogilist sõda kasutatakse tihti sünonüümidena ning definitsioonide ja tõlgenduste paljusus valdkonnas toob kaasa teatava segaduse. Psühholoogilisi operatsioone kasutatakse riigi rahvuslike huvide edendamiseks, mõjutades informatsiooni ja kommunikatsioonivahendite kaudu sihtgruppide hoiakuid ja käitumist nii sõja kui ka rahu ajal. Psühholoogiliste operatsioonidega seostatakse tihti ka propaganda levitamist. (Narula, 2004) Yaworsky (2009) käsitleb psühholoogilise sõjana psühholoogiliste operatsioonide teostamist, mis tähendab sihtgrupi psühholoogia analüüsimist ja propagandameetmetega selle nõrkuste ärakasutamist oma eesmärkide saavutamiseks. Sarnaselt eeltoodud autoritele (Narula, 2004; Yaworsky, 2009), seostab ka Schleifer (2009) psühholoogilise sõjaga psühholoogilisi operatsioone. Tema sõnul peetakse psühholoogiliseks sõjaks sihtgruppidele vastavate sõnumite edastamist, et edendada seeläbi oma sõjalisi saavutusi ning selle peamiseks eesmärgiks on hävitada vastase sõdurite efektiivsus, pannes nad mõtlema oma peredele, tekitades süütunnet ning nõrgestades võitlustahet (Schleifer, 2009). Magistritöö autor toob siinkohal välja, et psühholoogilised operatsioonid on eelkõige USA sõjaväe termin *PSYOP* (*Psychological Operations*), mis on praeguseks USA armees ümber nimetatud sõjaväe informatsioonitoetuse operatsioonideks *MISO* (*Military Information Support Operations*) (Porche III, *et al.*, 2013, pp. 15-16).

Psühholoogilist sõda seostatakse lisaks psühholoogilistele operatsioonidele ka propagandaga. Näiteks Taylori (2011, lk 25-26) järgi mõistetakse psühholoogilise sõja all tavaliselt vaenlase vastu suunatud propagandat, mis on oma olemuselt veenmisprotsess ja mille eesmärgiks on muuta inimeste käitumist nii, et nad lõpetaksid lahingutegevuse. Sarnaselt Taylorile (2011, lk 25), leiab ka Sorenson (2011, lk 130), et psühholoogiline sõda on üks propagandaliikidest, mille eesmärgiks on õõnestada vaenlase võitlustahet lahinguväljal. Ka Linebarger (2011, lk 263) järgi saab psühholoogilist sõda kitsamas mõttes tõlgendada kui propaganda kasutamist vaenlase vastu, kus propaganda on vastase sihipärane mõjustamine ilma vägivalda rakendamata. Siinkohal saab aga esile tuua, et on ka käsitlusi (Friedman, *et al.*, 2004; Orehek & Vazeou-Nieuwenhuis, 2014), mille kohaselt mõistetakse psühholoogilise sõja all terrorismi, sest terroriaktide peamiseks eesmärgiks on tekitada poliitiliste eesmärkide saavutamise nimel hirmu, mõjutades seeläbi inimeste emotsionaalset ja käitumuslikku stabiilsust ning funktsiooni. Kokkuvõtvalt saab öelda, et psühholoogiliseks sõjaks peetakse üldiselt vägivaldatut informatsioonilist tegevust, mis seostub enamusele autoritele (Linebarger, 2011, lk 263; Taylor, 2011, lk 25; Sorenson, 2011, lk 130) propaganda levitamise ja psühholoogiliste operatsioonide kasutamisega (Yaworsky, 2009; Schleifer, 2009) sihtgrupi hoiakute ja käitumise muutmiseks. Samas võib erialakirjanduses leida ka psühholoogilisele sõjale vasteid terrorismi tähenduses (Friedman, *et al.*, 2004; Orehek & Vazeou-Nieuwenhuis, 2014), mis tähendab, et psühholoogilist muutust püütakse esile kutsuda eelkõige läbi vägivalda.

Järgnevalt tuleb vaatluse alla juba eelpool mõnevõrra analüüsitud **propaganda** mõiste. Bernaysi (1928, p. 150) järgi on propaganda vastastikuse arusaamise rajamine indiviidi ja grupi vahel ning seda saab avalikkusele edastada nii läbi meedia, kui ka ükskõik millist inimkommunikatsiooni liiki kasutades. Sorensoni (2011, lk 132) väitel on propaganda tõepäraste ideede ja paikapidava teabe valikuline, kuid usaldusväärnet levitamine, veenmaks teisi inimesi mõtlema ja tegutsema viisil, mis aitaksid ellu viia propagandisti eesmärgid. Uudelepp (2008, lk 25) defineerib propaganda kui inimese hoiakute ja käitumise mõjutamise propagandistile vajalikul viisil, kasutades selleks massimeedia abi ning sotsiaal-kultuurilisest taustast tulenevaid sümboleid, stereotüüpe ja emotsioonidele suunatud argumente. Koppang (2009) leiab sarnaselt Uudeleppale (2008, lk 25), et propaganda on seotud massikommunikatsiooniga ning mõtestab seda kui varjatud eesmärgist lähtuvalt inimeste uskumuste ja käitumise muutmist manipulaatiivsel teel. Koppang (2009) ja Bytwerk (1999) toovad seejuures välja asjaolu, et propaganda mõistel on mitmeid erinevaid definitsioone,

mistõttu on valdkonna teoreetiline käsitusvaldkond äärmiselt lai. Sellest võib järeldada, et ühese mõiste konstrueerimine problemaatiline, kuid üldistades võib magistritöö autori arvates öelda, et propaganda on peamiselt massimeedia kaudu edastatav valikuline informatsioon, mille eesmärgiks on muuta inimeste hoiakuid ja käitumist.

Propagandaga sarnaseid tunnusjooni omab ka mitmete Eesti autorite (Säälik, 2011; Suurmets-Ots, 2012, Sinisalu, 2012) uurimistöodes kasutatud **mõjutustegevuse** mõiste. Sääliku (2011, lk 11-12) järgi sarnaneb mõjutustegevus propagandaga ning nii mõjutustegevuse kui ka propaganda abil saadav eesmärk on üks – mõtlemise ja käitumise mõjutamine. Peamiseks erinevuseks mõistete vahel on see, et kui mõjutustegevuse puhul on lõppeesmärgiks mõjutada eelkõige riiklikku tasandit, siis propaganda puhul on selleks inimese tasand ja erinevalt propagandast, mida viiakse lisaks välismaisele auditooriumile läbi ka siseriiklikult, hõlmab mõjutustegevus endas peamiselt välismaisele auditooriumile suunatud tegevust (Säälik, 2011, lk 11-12). Suurmets-Ots (2012, lk 22-24) defineerib mõjutustegevust kui planeeritud tegevuste kogumit, mida rakendavad riigid ja institutsioonid nii riigi sees kui rahvusvahelistes suhetes, kasutades selleks mitmesuguseid võtteid ja meetodeid, et väljendada sõnumit, ideed või ideoloogiat, mille eesmärgiks on mõjutada auditooriumi emotsioone, hoiakuid ja käitumist mõjutajale soovitud suunas. Seejuures võib mõjutustegevus sisaldada ka propagandale viitavaid tunnusjooni (Suurmets-Ots, 2012, lk 22-24). Sinisalu (2012, lk 13-14) järgi on mõjutustegevus mitmeotstarbeline meetodika, mida kasutavad riigid ja mitteriiklikud institutsioonid rahvusvahelistes suhetes, rakendades teatud protsesse ja meetodeid, taktikaid ning strateegiaid, et suruda valdavalt mittesõjaliste vahenditega potentsiaalsele vastasele peale oma tahe või murda vastase vastupanutahe, saavutamaks poliitilisi, sõjalisi, majanduslikke või sotsiaalseid eesmärgi. Seega on autoreid (Sinisalu, 2012, lk 13-14; Säälik, 2011, lk 11-12), kes leiavad, et mõjutustegevust kasutatakse oma eesmärkide saavutamiseks rahvusvaheliste suhete tasandil kui ka neid (Suurmets-Ots, 2012, lk 22-24), kes leiavad, et lisaks rahvusvahelisele tasandile, kasutatakse mõjutustegevust ka siseriiklikul tasandil. Üldistatult võib magistritöö autori hinnangul öelda, et mõjutustegevus on mitmeotstarbeline meetodika, mis hõlmab mittesõjaliste vahendite suunatud kasutamist, et mõjutada sihtgrupi tahet, emotsioone, hoiakuid, et saavutada valitud eesmärgid rahvusvahelisel või siseriiklikul tasandil ning selles on oluliseks mõjutusvahendiks informatsioon.

Eeltoodud mõistete analüüsimisest selgub, et mõistete: infosõda, psühholoogiline sõda, propaganda ja mõjutustegevus ühisosa on küllaltki suur. Samas on mitmete autorite (Põldaru, 2009, lk 14, lk 127; Narula, 2004; Koppang, 2009) poolt välja toonud, et valdkonna

iseloomulikuks jooneks on probleemid mõistete ühesel defineerimisel. Ka käesoleva magistritöö autori arvates käsitlevad erinevad valdkonna teoreetikud mõisteid erinevate vaatenurkade alt ning mõistete lahtiseletamisel kasutatakse tihtipeale laialthoomatavaid väljendeid, mis teeb üheselt arusaadava teemakäsitluse raskeks. Näiteks ollakse mõttekoja RAND analüütikute järgi USA erinevates ametkondades juba viimased 15 aastat erineval arusaamisel infosõja ning mitmete muude erialaterminite osas (Porche III, *et al.*, 2013, pp. 15-16, 19). Seega oleneb valdkonna spetsiifilisem käsitlemine sellest, millistest definitsioonidest ja käsitlustest konkreetselt lähtutakse. Tihti võidakse rääkida samadest asjadest, kuid erinevate terminitega (Narula, 2004; Lord, 2006, p. 7). Näiteks toob Lord (2006, p. 7) välja, et kontseptsioonide nagu propaganda, psühholoogilised operatsioonid, psühholoogiline sõda, avalik diplomaatia, rahvusvaheline kommunikatsioon jne. samaaegse eksisteerimise tõttu on mõistete üheselt identifitseerimine problemaatiline. Kuna tegemist ei ole pelgalt semantilise probleemiga ning erinevatel terminitel on erinev ajalugu ning bürokraatlik omandisuhe, on mõistetealane segadus ja kooskõlastamatus tõsiseks ebakõlade allikaks, mis võib kaasa tuua probleeme valdkonna koordineerimisel (Lord, 2006, p. 7). Samuti võib mõistetealane segadus tuua kaasa rivaalitsemise rahvusliku julgeoleku ja ühiste eesmärkide nimel töötavate ametkondade vahel (Narula, 2004).

Üldistavalt võib välja tuua, et valdkonnas on tegemist terminoloogilise segadusega, kuid mõisted nagu psühholoogiline sõda, infosõda, propaganda ja mõjutustegevus, hõlmavad endas ühisosana mittesõjaliste ja manipuleerivate meetmete kasutamist sihtmärkide psühholoogiliseks mõjutamiseks, et kutsuda sihtgruppides esile soovitud käitumine ning sellise tegevuse peamiseks mõjutusvahendiks on valikuliselt edastatav informatsioon. **Antud magistritöö autor lähtubki edaspidises töös mõistetealase segaduse vältimiseks vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse mõistest**, mis tähendab mõistete (psühholoogiline sõda, infosõda, propaganda, mõjutustegevus) sünteesi tulemusena informatsioonipõhist manipuleerivat tegevust eesmärgiga mõjutada sihtmärkide psühholoogiat ja käitumist. Siinkohal tuleb välja tuua, et autor mõistab antud töös vaenulikku informatsioonilist mõjutustegevust kui välisriigi või -institutsiooni huvidest lähtuvat tegevust.

Siinkohal on asjakohane välja tuua, et Eesti riik on tänapäeva julgeolekukeskkonda kaardistades fikseerinud ühe olulise suunana mittesõjaliste ja informatsiooniliste ohtudega toimetulemise. Julgeolekudokumendid (JPA, 2010; RKS, 2010 ja RAMO, 2014) toovad välja, et mittesõjaliste rünnakute tagajärjena võivad kahjustuda rahvusvahelised suhted ja ühiskonna sidusus. Värskeima arengukava (RAMO, 2014) järgi püütakse Eesti head mainet,

ühiskonna sidusust ning elanikkonna kaitsetahet vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevusega mõjutada igapäevaselt, kasutades selleks infoühiskonna haavatavusi ja juba külma sõja ajal läbiproovitud tehnikaid. Järgnevalt ongi oluline välja tuua, milliseid tehnikaid ja vahendeid vaenulikus informatsioonilises mõjutustegevuses kasutatakse. Siinkohal on magistritöö autori arvates heaks materjaliks viimastel aastatel aset leidnud Venemaa Föderatsiooni informatsiooniline mõjutustegevus Eesti suunal, kuna Venemaa on mitmete autorite hinnangul (Darczewska, 2014, pp. 5-6; Popescu, 2015) demonstreerinud kõrget oskustaset nimetatud valdkonnas.

Sisejulgeoleku eest vastutav Kaitsepolitseiamet on oma aastaraamatutes välja toonud, et vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse raames süüdistatakse Eestit ja ka teisi Balti riike (tegelikke fakte eirates) näiteks neonatsismis, ksenofoobias, venekeelse vähemuse õiguste rikkumises, ajaloo ümberkirjutamises ja mälestusmärkide rüvetamises. Lisaks on Venemaa informatsioonilises mõjutustegevuses kindlal kohal Nõukogude okupatsiooni eitamine, kommunistlike repressioonide õigustamine ja Eestist läbikukkunud riigi kuvandi loomine. Seejuures kasutatakse informatsiooni sihtgruppideni toimetamiseks ja poliitiliste eesmärkide teostamiseks erinevate raportite avaldamist, kontrollitud meediaruumi ja ka Vene riigi poolt loodud vabauhendusi, organisatsioone ning fonde, mis levitavad vastavaid propagandasõnumeid. (KAPO, 2012, lk 11-15) Lisaks on püütud meediakanalite kaudu korduvalt luua kuvandit eestlastest kui väljasurevast rahvast (KAPO, 2013, lk 9). Mõjutustegevusega püütakse üldiselt sihtriigi ühiskonna sidusust lõhkuda ning süvendada või luua rahvuslikke, sotsiaalseid, majanduslikke ja regionaalseid vastuolusid (KAPO, 2015, lk 6). Peamisteks Eesti-vastaseks vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse sõnumiteks on süüdistused natsismis ja venekeelse elanikkonna diskrimineerimises, samuti püütakse Eestist luua perspektiivitu riigi kuvandit ning õõnestada Euroopa Liidu ja NATO ühtsust (KAPO, 2014, lk 8; KAPO, 2015, lk 6).

Sarnaselt Kaitsepolitseiametile (KAPO, 2014, lk 8), toob ka Kivirähk (2010, p. 52) uurimistöös välja, et Venemaa väitel rikub Eesti kohalike venelaste inimõigusi, tegeleb ajaloo võltsimisega ning natsismi ülistamisega, lootes sellise kriitika kaudu suurendada mõjuvõimu Eesti ühiskonna üle ning vähendada Eesti usaldusväarsust rahvusvahelisel areenil. Kivirähk (2010, p. 95) väidab ühtlasi, et Venemaale on omane meedia, informatsiooni ja psühholoogiliste operatsioonide kasutamine oma poliitiliste eesmärkide saavutamiseks. Meedia ja informatsiooni kasutamist Eesti ja Balti riikide vastase relvana on lisaks Kaitsepolitseiametile (2012, lk 11-15) ja Kivirähkile (2010, p. 95) välja toonud ka Suurmets-

Ots (2012, lk 72-73), kelle magistritöös leitakse, et Venemaa püüab Eestist ning ka Balti riikidest luua nõrga, isoleeritud ja allaheitlikku naabri kuvandit, kus tegeletakse ühtlasi natsismi ülistamisega. Magistritöö autori arvates saab vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse näitena esile tuua 2007. a. toimunud aprillirahutuste intsidendi, mille käigus kasutati Eesti suunal sihtgruppide mõjutamiseks arvukalt vaenulikke propagandavõtteid nii internetis (Lepa, 2010, lk 68-69) kui ka Venemaa televisiooniuudistes (Säälik, 2011, lk 68-69). Televisiooniuudistes kasutati erinevaid propagandatehnikaid nagu: siltide kleepimine, autoriteedi kasutamine, valeinformatsiooni edastamine, hirmutamine, arvudega manipuleerimine, satiiri kasutamine ning maailma jagamine mustaks ja valgeks (Säälik, 2011, lk 68-69). Potšeptsovi (2009b, lk 185) järgi püüti aprillirahutuste käigus massiteabevahendites levitatavate sõnumitega ühtlasi vabaneda Eesti valitsusest. Võttes arvesse aprillirahutustes osalenud inimeste suurt hulka ning tekkinud olukorra vägivaldsust, siis on magistritöö autori arvates vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse näol tegemist relvaga, mis võib lisaks ühiskonna sidususe ja riigi rahvusvahelise kuvandi kahjustamisele, olla otseseks ohuks riigi põhiseaduslikule korrale ning tuua endaga kaasa riigipöörde.

Esimeses alapeatükis toodi välja, et mittesõjalisel mõjutustegevusel on tuhandete aastate pikkune ajalugu ning see ei ole vaid kaasajale omane nähtus. Selles mängib kandvat rolli informatsiooniga manipuleerimine, desinformatsiooni levitamine ja ka otsene valetamine eeliste saamise eesmärgil. Tehnikalahenduste ja kommunikatsioonivahendite arenguga on muutunud informatsiooniliste vahendite kasutamine efektiivsemaks ning intensiivsemaks. Alapeatükis toodi välja, et tänapäeva sõjapidamist iseloomustab 4. põlvkonna sõjapidamisteooria, mille kohaselt käib vastaspoolte vahel võitlus eelkõige psühholoogilisel tasandil ning sihtmärkide informatsiooniliseks mõjutamiseks kasutatakse meediat ja kommunikatsioonivahendeid. Magistritöö autori arvates on selle aktuaalseimaks näiteks Krimmi annekteerimine Venemaa Föderatsiooni poolt, mis toimus militaarkomponendi toel, kuid praktiliselt vägivallatult intensiivse vaenuliku mõjutustegevuse abil. Samuti toodi alapeatükis välja, et 4. põlvkonna sõjapidamise käsitus tugineb suuresti Clausewitzi mõistele sõjast kui psühholoogilisest ja poliitilisest võitlusest ning psühholoogilise võitluse mõistmise eesmärgil analüüsiti valdkonna erialakirjanduses kasutatavaid enamlevinud mõisteid nagu psühholoogiline sõda, infosõda, propaganda ja mõjutustegevus. Selgus, et mõistetel on ühisosa, milleks on sihtgruppide valikuline informatsiooniga mõjutamine valitud eesmärkide saavutamiseks. Samas tuli ühtlasi esile asjaolu, et valdkonnas on tegemist terminoloogilise segadusega, mis takistab üheselt mõistetavat teemakäsitlust ning seetõttu otsustas magistritöö

autor eelnimetatud mõistete sünteesina kasutada edaspidi töös vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse mõistet. Lisaks selgitati välja Venemaa vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse peamised sõnumid Eesti suunal, mille kohaselt Eesti tegeleb natsismi heroiseerimisega, ajaloo ümberkirjutamisega ja kohalike venelaste inimõiguste rikkumisega. Nimetatud sõnumite üheks oluliseks eesmärgiks on kahjustada Eesti rahvusvahelist kuvandit. Kuna selgus, et informatsioonilist mõjutustegevust teostatakse peamiselt kaasaja meedia ja kommunikatsioonivahendite abil, siis järgnevas peatükis keskendutaksegi meedia rollile tänapäeva infoühiskonnas.

1.2. Meedia roll infoühiskonnas

Meedial on võim masse juhtida ja neid liikuma panna ning see teadmine on filosoofi ja sotsiaalpsühholoogi Gustave Le Boni (1991, lk 43, lk 63) poolt välja toodud juba 1895. aastal. Samuti on avalike suhete teerajajana tuntud Edward Bernays väitnud 1928. aastal, et avaliku arvamuse muutmiseks tuleb tunda funktsioone ja võimalusi, mida pakuvad raadio, ajakirjandus ja filmitööstus – selleks tuleb tõstatada kindlas sihtgrupis spetsiifiline probleem ning seejärel kommunikatsiooni abil inimeste hoiakuid ja arusaamisi soovitud suunas muuta (Bernays, 1928, p. 958). Seega ei ole meediavahendite roll sihtgruppide otsuste ja hoiakute muutmises midagi spetsiifiliselt eripärast vaid tänapäevale. David W. Londoni (2007) väitel on meedia roll viimase 200 aasta vältel jäänud põhimõtteliselt samaks – see on avaliku arvamuse kujundamine ning informatsiooniga sihtgruppide varustamine. Samuti on tema sõnul jäänud samaks ka ajakirjanduse peamised probleemid ja murepunktid – tegutseda tuleb enamasti majanduslikus kitsikuses ja piiratud ligipääsuga informatsiooniallikatele, ühtlasi valikuliste teemakajastusega ning kaasasündinud eelarvamustega (London, 2007). Samas tõi uudsete sidesüsteemide ja teabevahendite areng 18. ja 19. sajandil ilmsiks tõsiasja, et mida jõudsamini arenevad uudiste levitamise meetodid, seda kiiremaid ja põhjalikumaid muutusi teeb läbi ka inimsekkumise olemus meediavaldkonnas (Jowett & O' Donnell, 2011, lk 8). Seda kinnitab ka Jung (2009), kelle sõnul on tehnoloogia kiire arenguga tänapäeva massimeediast kui infokanalist saanud mõjukas jõud ühiskonna igapäevaelus, mõjutades inimeste otsuseid varjatult, jõuliselt ning järjepidevalt.

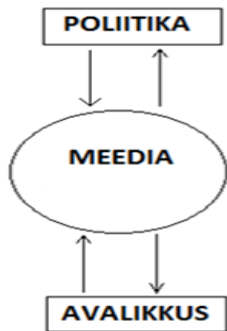
Lähtudes Jungi (2009) poolt väljatoodust, leiab magistr töö autor, et kaasaegsete kommunikatsioonitehnoloogiate kiire areng, mille heaks näiteks on tänapäeva

satelliittehnikad, internet, nutiseadmed, 24-tunnine uudistevoog ning piirideta informatsiooni levik, on mõjutanud oluliselt seda, kuidas meedia töötab ja toimib. Seega võib meedia roll avaliku arvamuse kujundajana ning informatsiooniga varustajana olla põhimõtteliselt sama nagu varasematel aegadel (London, 2007), kuid meedia tähtsus ning selle poolt pakutavad võimalused on kaasajal oluliselt meedia võimu tõstnud. Näiteks on lisaks traditsioonilisele meediale kiiresti arenenud *Web 2.0* tehnoloogiad ning sotsiaalmeedia, mis on loonud uued võimalused nii indiviidide, gruppide kui ka organisatsioonide otsustusprotsesside mõjutamiseks (Power & Phillips-Wren, 2011). Sotsiaalmeedia puhul võib seejuures üldistavalt öelda, et silmas peetakse erinevate kasutajate poolt loodud sõnumeid ja teavet, mida vahendatakse internetipõhistes sotsiaalvõrgustikes (Power & Phillips-Wren, 2011).

Kommunikatsioonitehnoloogiate arengut ja sellest tulenevaid võimalusi illustreerivad magistritöö autori arvates hästi 2010. aasta lõpus kulmineeruma hakanud „araabia kevade“ nime all kuulsaks saanud sündmused, mille käigus kukutati Lähis-Idas tsiviilelanike poolt ülestõusude kaudu mitmed autoritaarsed võimurežiimid. Üheks oluliseks abivahendiks ülestõusude organiseerimisel ning revolutsioonitahte sütitamisel olid mobiiltelefonid, internet ning sotsiaalvõrgustikud (Hanafi, 2012). Thomase (2006) sõnul on internet ja virtuaalne ruum julgeoleku valdkonnas loonud uued võimalused, mille abil saab avaliku arvamusega manipuleerida, levitada propagandat, jagada juhtnööre, mobiliseerida rahvahulkasid, julgustada kultuuriliselt toetatud sõnumite ja piltidega inimeste tahet ning teostada kübermaailma kaudu värbamisi lahingutegevuseks.

Tänapäeva meedia võimu ilmestab ka niinimetatud CNN-i efekt, mille kohaselt on infoühiskonna meedial võim määrata seda, kuidas ja milliseid teemasid poliitikas käsitletakse ning survestada valitsusi sõjalistest konfliktides osa võtma või neid hoopiski lõpetama (Hawkins, 2002; Gilboa, 2005). Van Dalen & Van Aelst (2014) toovad välja, et poliitilise protsessi kujundamisel peetakse tänapäeva meediat võimekaks just seetõttu, et see suudab otseselt mõjutada poliitilist päevakorda. Meedia võimu tuntakse seejuures suuremana seal, kus poliitiline süsteem ei ole nii tugevasti tsentraliseeritud ning väiksemana seal, kus võim on tugevamini tsentraliseeritud (Van Dalen & Van Aelst, 2014). McQuaili (2003, lk 4) järgi sõltuvad mõlemad - demokraatlik kui ka ebademokraatlik poliitiline juhtimine ning ühiskonna kõige fundamentaalsemad küsimused nii riigisiselt kui ka rahvusvaheliselt järjest enam meediast ja kommunikatsioonist. Seega saab öelda, et meedia on otseselt poliitilise protsessi mõjutaja rollis (McQuail, 2003, lk 4; Van Dalen & Van Aelst, 2014). Samuti on

meedia ka avalikkuse mõjutaja rollis, suunates meediatarbijate otsustusprotsessi (Jowett & O' Donnell, 2011, lk 8). Kuid samas saab välja tuua ka selle, et meediat ennast kasutatakse ära keskse konfliktide areenina võitluseks nii poliitilisel kui ka muudel tasanditel valitud eesmärkide saavutamiseks (Cottle, 2006, pp. 1-2). Seega saab magistritöö autori hinnangul öelda, et tänapäeva meedia mängib olulist rolli ühiskonna erinevatel tasanditel nii keskse mõjutajana kui ka mõjutatavana, olles erinevate huvigruppide vahendiks valitud eesmärkide saavutamisel. Eeltoodut illustreerib alltoodud joonis 1.

Joonis 1. Meedia mõjuväli (magistritöö autori koostatud)

Antud töö autori arvates tuleb informatsiooni edastamise puhul üksteisest eristada veenmist ja manipuleerimist. Kui veenmise puhul esitatakse inimesele veenmise eesmärk ja argumendid selle kasuks ning inimesel on vaba voli kaaluda erinevaid alternatiive, siis manipuleerimine on veenmisest kõrvalekalle, mille puhul sisenetakse inimese teadvusesse, suunates teda tegutsema oma tegeliku tahte ja eesmärgi vastaselt (Şuti, 2014). Seega võib öelda, et meedia võib endast ohtu kujutada eelkõige siis, kui selle kaudu tegeletakse veenmise asemel manipuleerimisega.

Mitmete autorite (Jowett & O' Donnell, 2011, lk 8; McQuail, 2003, lk 33-34) kinnitusel on korduvalt kinnitust leidnud asjaolu, et sobivate tingimuste olemasolul võimaldavad kommunikatsioonivahendid sihtgruppidega manipuleerida ja suunata inimeste käitumist manipulaatorile sobilikus suunas. Seejuures on huvi avaliku arvamusega manipuleerimise ning hoiakute ja käitumise muutmise vastu tõusnud erakordselt suureks ning seda peamiselt poliitilistest huvidest lähtuvalt (Jowett & O' Donnell, 2011, lk 10). Londoni (2007) väitel on valitsused ning poliitikud kasutanud ajaloo vältel korduvalt meediat avaliku arvamusega manipuleerimiseks ning üheks levinud võtteks on hirmu ja vaenlase kuvandi kasutamine, et õigustada ebapopulaarset poliitikat. Näiteks Schechteri (2004, pp. 25-26) väitel kasutas G. Bushi administratsioon 2003. a. Iraagi sõjaga seoses eraldi strateegiat, mille üheks eesmärgiks oli võita endale meedia poolehoid, et konstrueerida selle abil avalikkuse toetus Iraagi

invasiooni teostamiseks ja poliitiliste eesmärkide teostamiseks. Peale invasiooni tunnistasid tagantjärele mitmed ajalehed nagu *New York Times* ja *Washington Post*, et nende kajastused Iraagi invasiooni osas ei olnud miskipärast objektiivsed, vaid selgesti võimulolijaid soosivad, samas kui erapooletu debatt plaanitava invasiooni suhtes oleks võinud sundida valitsuse sõjapidamise osas ümber mõtlema (Nacos, Bloch – Elkon, Shapiro, 2011, p. 25). Seega võib öelda, et võimulolijad saavad meediat kasutada rahva tahtega manipuleerimiseks, et saavutada avalikkuse poolehoidu soositud poliitikate ja eesmärkide teostamiseks (Jowett & O' Donnell, 2011, lk 10; Schechter, 2004, pp. 25-26; London, 2007). Magistritöö autori hinnangul on meediaga manipuleerimine võimulolijate poolt ohtlik tegevus, sest kallutatud uudisvoog ei võimalda ühiskonnas objektiivset debatti ning demokraatlikel põhimõtetel tegutsemist rahva kui suverääni tahtest lähtuvalt.

Siinkohal saab esile tuua, et kuna oma sõnumit suudavad meedia kaudu massidesse efektiivsemalt edastada peamiselt võimekamad huvigrupid - organisatsioonid, institutsioonid ning poliitiline eliit (McDonald, 2008), siis on tekkinud ka selliseid käsitlusi (Chomsky, 2006, lk 9), mis näevad reaalsuses eksisteeriva demokraatia vormina just sellist tegelikkust, kus ühiskonna liikmetel ei ole võimalik oma elukorraldusele mõju avaldada, sest meedia on valitsevate huvigruppide kontrolli all. Magistritöö autori hinnangul ei ole Eesti ühiskonnas sellisteks hirmudeks siiski alust, sest Eesti asub hetkeseisuga ajakirjandusvabaduse indeksi kohaselt maailma esirinnas (Anon., 2015). Samas ei saa siiski täielikult välistada teatud meediamanipulatsioone võimulolijate poolt.

Lisaks sellele, et meediat võidakse ära kasutada riigi rahvaga manipuleerimiseks, saab selle kaudu mitmete autorite hinnangul (McQuail, 2003, lk 34, lk 393; Siltaoja, 2013; Saar, 2010) ühiskonnas esile kutsuda moraalset paanikat. Moraalne paanika on sotsiaalne fenomen, mille käigus suunatakse ühiskonna tähelepanu teatud probleemidele või nähtustele, külvates nende suhtes ülepaisutatud kujul hirmu ja ohutunnet (Siltaoja, 2013; Saar, 2010). Seda saavad ühtlasi ära kasutada vaenulikud välisriigid, kes võivad meedia kaudu külvata sihtriigis moraalset paanikat ja teostada seeläbi halvustuskampaaniaid ja psühholoogilisi rünnakuid (Saar, 2010). Lisaks moraalset paanika tekitamisele, võib meedia oma kajastustega suurendada ühiskonnas ka polarisatsiooni ja tekitada seeläbi rahutusi (McQuail, 2003, lk 393), samuti survestada valitsust tagasi astuma (Potšeptsov, 2009b, lk 185) või kahjustada riigi mainet rahvusvahelisel tasandil (KAPO, 2014, lk 8). Eeltoodud aspektide põhjal võib öelda, et meedia võib informatsiooni edastajana olla teatud juhtudel potentsiaalseks ohuks ühiskondlikule stabiilsusele ja valitsevale riigikorrale. Eriti näiteks sellisel juhul, kui meedia

saab artikliteks sisendi vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse tulemusel mõne välisriigi eriteenistusest, mis on sihiteadlikult edastanud provotseerivat informatsiooni või väärtust. Samuti on ohuks see, kui ajakirjanikud võimendavad ise teadmatusest või vähesest allikakriitikast tingituna välismeediast üle võetud manipulatiivse sisuga sõnumeid (RAMO, 2014).

Erialakirjandusest selgub, et inimesed on tänapäeva kiiret elurütmi arvesse võttes mõjutatavad meedia kaudu eelkõige seetõttu, et neil ei ole aega ja ressursi (Taylor, 2012, lk 350), et kõike meedias ilmuvat isiklikult järele kontrollida, mis sunnib tegema juba ettekujundatud teabe põhjal üldistusi, et andmete ülekülluses hakkama saada. Samas on meedia kiire areng ja informatsiooni suur hulk tekitanud olukorra, kus meedias toimuvat ei suudeta enam ülevaatlikult kontrollida ning meedia on muutunud erinevate sihtgruppide poolt manipuleeritavaks (Rull, 2008, lk 147-148). Inimesed on seejuures kõige enam mõjutatavad siis, kui nende tunnetega (Le Bon, 1991, lk 60) manipuleerida ning masside liikumapanevaks jõuks on emotsionaalsed ja irratsionaalsed loosungid (Zimichevi, 2011, lk 74-75) ning emotsionaalselt laetud ideed (Taylor, 2012, lk 53). Samaselt väidab ka O'Shaughnessi (2004, pp. 38-39), kelle sõnul mõjutavad emotsioonid inimest ja kognitiivseid protsesse rohkem kui mõistus ning seega on ka enamus propagandat pigem emotsionaalse, kui ratsionaalse sisuga. Sellest tulenevalt saab öelda, et levinud seisukoha järgi saab inimesi kõige kergemini mõjutada emotsioonide ja irratsionaalsuse poolt (Zimichev, 2011, lk 74-75; Le Bon, 1991, lk 60; O'Shaughnessi, 2004, pp. 38-39; Taylor, 2012, lk 53). Samas jääb magistr töö autori arvates siiski ebaselgeks, kuidas eristada isiku emotsionaalsust tema ratsionaalsusest ja ratsionaalsust ja irratsionaalsust. Seega leiab töö autor, et emotsioonide ja mõistuse eristust ei tuleks võtta jäiga ja kindlaksmääratuna, vaid arvestada peamiselt asjaoluga, et efektiivseks mõjutamiseks peab tegevus olema suunatud enamjaolt emotsionaalsele tasandile.

Lisaks meediaga seotud ohtudele ja selle suunas tehtud kriitikale tuleb aga ühtlasi märkida, et meedial on demokraatlikus riigis täita oluline roll. Bernaysi (1928, pp. 150-159) järgi on meedia vajalikuks vahendiks tekitamiseks indiviidide vahel ühist mõistmist ja aitab seeläbi vältida ühiskonnas tekkida võivat kaost. Samuti on meedia potentsiaalne vahend avalikkuse valgustamiseks, hariduse edendamiseks, korrupsiooni paljastamiseks ning ühiskonnale meelelahutuse pakkumiseks (McQuail, 2003, lk 34). Siltaoja (2013) järgi omab meedia selget mõju ühiskonna väärtuste, normide ning moraalse korra hoidmises. Seejuures on meedia traditsiooniliseks rolliks peetud riigi poliitilise eliidi ja elanike vahel sillaks olemist (Evas, 2007) ning lisaks eelnimetatud avalikkuse informeerimisele ja arvamuse

kujundamisele, annab meedia avalikkusele ühtlasi ka hääle ja peegeldab võimule rahva seisukohti (London, 2007). Seetõttu on toimiv meedia koos oma ohtude ja võimalustega demokraatliku riigivalitsemise vältimatu ja tähtis osa. Samas peab see võimalikult erapooletu ja allikakriitiline olema, et vältida magistratöös eelnevalt välja toodud tegutsemist võimulolijate varjatud huvidest (Schechter, 2004, pp. 25-26) või mõne välisriigi (Potšeptsov, 2009b, lk 185) vaenulikest eesmärkidest lähtuvalt.

Kuna meedial on infoühiskonnas märkimisväärne võim riigi kuvandit ja rahvusvahelist positsiooni kahjustada, siis on teoreetikute hulgas käsitlusi (Schleifer, 2009; Lord, 2006, pp. 113-114), mis rõhutavad vajadust meedia poolt riigi julgeolekuga seotud teemasid suurema vastutustundlikkusega käsitleda. Vastasel juhul võidakse meedia poolt riigi mainele korvamatut kahju teha (Lord, 2006, pp. 113-114) ning luua materjali vaenlaste propagandale (Schleifer, 2009). Antud töö autori arvates on meedia toetus ja vastutustundlik teemade käsitlus kindlasti oluline, kuid see ei tohiks viia selleni, mis meenutaks kuidagi tsensuuri. Eesti ajaloos on selle kohta hoiatav näide 1930ndatest aastatest, kui ebademokraatlik valitsev jõud otsustas kontrollida ajakirjandust ja meediat oma vajadustest lähtuvalt (Vaan, 2005, lk 99-101). Tagantjärele võib öelda, et meedia jõuline mõjutamine võis tuua võimudele küll ajutise kergenduse sisepoliitilisel tasandil, kuid see sillutas tee riigi hääletule alistumisele võõrriigi okupatsioonivõimude ees, mistõttu kannatas hiljem tugevasti nii poliitiline eliit kui ka rahvas.

Antud alapeatükis kirjeldati meedia rolli ühiskondlike protsesside mõjutamisel. Selgus, et meedia omab kesket rolli nii poliitilise tasandi kui ka avalikkuse mõjutamises, olles ise samal ajal lahinguväljaks, kus erinevad huvigrupid püüavad oma eesmärged realiseerida. Meediaga seotud ohtudest tulid esile võimalikud manipulatsioonid võimulolijate ja välisriikide poolt, mis võivad ohustada demokraatlikku riigikorda. Selgus, et meedia kaudu saab inimmasse mõjutada kõige efektiivsemalt emotsionaalse sisuga sõnumite poolt ning inimesed on manipuleeritavad eelkõige seetõttu, et infoühiskonnas on liiga palju informatsiooni, mida ei õnnestu isiklikult järele kontrollida ning seetõttu tuleb lähtuda juba ettekujundatud teabest.

1.3. Võimalikud vastumeetmed vaenulikule informatsioonilisele mõjutustegevusele

Eelnevates alapeatükkides käsitleti vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse üldkäsitlusi ja meedia kommuniqueerivat rolli selles eelkõige eesmärgiga näidata tänapäeva infoühiskonnast tingitud ohte, mille vastu psühholoogilise kaitse raames riigi julgeoleku tagamisel tegutseda tuleb. Järgnevas alapeatükis võetakse vaatluse alla erinevate autorite käsitluses võimalikud vastumeetmed, mida vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse vastu kasutada saaks ning esile toodud tegevusi käsitleb autor edaspidi kui võimalikke alusmeetmeid Eesti psühholoogilisele kaitsele, ennetamaks või siis neutraliseerimaks vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse tagajärgi. Seejuures on magistritöö autori hinnangul teadusliku ning kättesaadava erialakirjanduse osakaal võimalike vastumeetmete osas tagasihoidlik. Selle põhjuseks võib tõenäoliselt olla asjaolu, et paljud riigid ei soovi avalikustada oma vastumeetmeid vaenulikule informatsioonilisele mõjutustegevusele eelkõige julgeolekukaalutlustest tulenevalt. Samas võib näiteks internetiavarustes leida küll mõningaid huvipakkuva sisuga valdkonna dokumente, kuid töö autori arvates ei saa välistada, et tegemist on desinformatsiooni eesmärgil levitatava kirjandusega.

Eelnevas alapeatükis 1.1. toodi välja, et Venemaa kasutas 2014. a. Krimmi annekteerimisel edukalt vaenulikkult informatsioonilist mõjutustegevust (Bunde & Oroz, 2015, pp. 34-35; Popescu, 2015; Darczewska, 2014, pp. 5-6). Siinkohal toob magistritöö autor välja, et kuigi Venemaa tegevus põhjustas enamus lääneriikides teravat kriitikat, tunnistati hiljutisel Müncheni julgeolekukonverentsil (Bunde & Oroz, 2015, p. 34) teadmatust, kuidas sellisele tegevusele efektiivselt vastu astuda, sest liberaalsed demokraatiad ei saa sarnaselt Venemaale tõdede ja valede kombineerimist relvana kasutada („*weaponization of information*“). Samuti nenditi, et lääneriikide tegevus on sellistes tingimustes, kus vaba meedia ja selle kaudu edastatud informatsioon ei jõua vajalike sihtgruppideni, küllaltki problemaatiline (Bunde & Oroz, 2015, p. 34). Seega on võimalike vastumeetmete alane kirjandus tagasihoidlik ka tõenäoliselt seetõttu, et valdkonnas ei ole praeguseks hetkeks veel kujunenud arusaama, millised efektiivsed meetmed olema peaks.

Eeltoodust saab tuletada, et valdkonna oluliseks probleemiks on demokraatlike riikide ebavõrdne seis vastastega, kes demokraatlikke põhimõtteid ei järgi, mistõttu omavad viimased informatsioonilises mõjutustegevuses eelist. Darczewska (2014, pp. 25-26) on seejuures välja

toonud, et Venemaa traditsiooniline meedia (televisioon, raadio ja ajalehed) on täis propagandat ning tugeva riigipoolse kontrolli all, kuid reaalselt toimivad internetipõhised sotsiaalvõrgustikud (foorumid, blogid, Twitter, Facebook jne.) on jäänud siiani küllaltki iseseisvaks ning mõjukaks arvamuste kujundajateks. Sellest tulenevalt on magistr töö autori arvates üheks võimaluseks Venemaa sarnaste agressiivsete riikide vastu kasutada internetipõhiseid sotsiaalvõrgustikke, levitamaks agressorriigi sihtgruppidele tõepäraselt informatsiooni ja lükkamaks ümber väärinfot, mida vaenuliku poliitilise eliidi poolt mõjutustegevuses levitatakse. Sellise tegevuse eesmärgiks oleks tagada võimalikult objektiivne maailmapilt ja tekitada rahvusvahelises avalikkuses vastuseis agressorriigi poliitilise eliidi tegude suhtes, et sundida seeläbi selle võimulolijaid vaenulikkude tegevust lõpetama.

Jung (2009) on uurimistöös välja toonud, et üheks võimalikuks viisiks, kuidas vähendada meediamanipulatsioone, on tõsta meediavaldkonna omavahelist konkurentsi ja tagada sündmuste mitmekülgne kajastatus. Sellest saab järeldada, et manipulatsioonide vastu võitlemisel on vajalik mitmekesiste informatsiooniallikate olemasolu ning analüüsiv sündmuste kajastatus meedia poolt. Eeltoodud arvesse võttes tuleks magistr töö autori hinnangul püüda psühholoogilise kaitse raames tagada ühiskonnas meediaallikate mitmekesisus ja omavaheline konkurents, et soodustada võimalikult laia teemadekäsitlust ning kriitilist mõtlemist. See võimaldaks vaenulikkude propagandat paljastada ning lükata ümber ebaõigeid seisukohti.

Ka Cunningham (2001) on välja toonud, et propaganda vastu tuleb võidelda ajakirjanduse, hariduse ja kriitilise mõtlemise soodustamise abil ühiskonnas. Cunninghami (2001) arvates on propaganda paljastamiseks vajalik teostada eelkõige väärtuspõhine (*ethical* ingl.) kommunikatsiooni ja soodustada avalikkuse osavõttu poliitilisest debatist. Samuti toob autor välja, et kuigi propaganda on enamjaolt ebaeetiline, ei tohi sellega võitlemisel muutuda ise ebaeetiliseks (Cunningham, 2001). Sarnase seisukoha on võtnud ka Riigikantselei, mis sõnastab Valitsuskommunikatsiooni käsiraamatus (Riigikantselei, 2011, lk 35, lk 38), et riigi julgeoleku tõstmine ja mõjutustegevuse vastane tegevus kommunikatsioonivaldkonnas peaks toimuma eelkõige sisulise arutelu ning avalikkuse ja riigiametnike teadlikkuse tõstmise teel. Samuti on selles vajalik ka aus ja professionaalne kommunikatsioon, mis kaasab avalikkust ja arutelu ning allikakriitika, mis võimaldab ära tunda vaenulikkude propagandat (Riigikantselei, 2011, lk 35, lk 38).

Julgeolekuasutus Kaitsepolitsei amet väidab, et avatud suhtlemine, mõjutustegevuse ohtude esiletoomine ning sellekohane harimine, aitab avalikkusel ohte ära tunda ja neile tõhusamalt vastu seista. (KAPO, 2014, lk 2-3) Selline arvamus põhineb magistritöö autori arvates eeldusel, et inimesed lasevad ennast vaenulikust informatsioonist mõjutada, kuna nad ei tunne seda enamasti ära – osates propagandamehhanisme ära tunda, on võimalik sellele mitte alluda (Vaan, 2005, lk 15-16). Avalikkuse harimise ja teadlikkuse tõstmise välisriikidest tuleneva poliitilise surve tõkestamiseks on samuti välja toonud ka Kaljurand, Tupay, Ljung, Neretnieks (2012, lk 7, lk 26). Nimetatud autorite järgi on lisaks oluline ka demokraatia tugevdamine ja riigi sisemine kui ka välimise lõimimine rahvusvahelisel tasandil (Kaljurand, *et al.*, 2012, lk 26). Magistritöö autori hinnangul on demokraatia tugevdamine vajalik eelkõige ühiskonna usu tõstmiseks demokraatlikesse väärtustesse, sest need on riigi põhiseadusliku korra aluseks ning lõimimine on vajalik ühiskonna sidususe suurendamiseks nii siseriiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil liitlastega.

Julgeolekuekspert Schleifer (2009) toob esile, et kuna konfliktid võivad alata ootamatult ning olla täis üllatusi, siis peab riik edukaks tegutsemiseks juba enne võimalikku konflikti omama vajalikke tegutsemisstrateegiaid ning tundma potentsiaalse vaenlase kultuuri, psühholoogilisi tugevusi ja nõrkusi. Sarnaselt arvab ka infosõjaekspert Potšeptsov (2009b, lk 185-186), kelle sõnul hakkavad kriisiperioodil kommunikatsiooni kaudu reaalsust transformeerima erinevad narratiivid ning reaalsuse ja faktide interpretatsioonid ning võidab see, kes on selleks paremini ette valmistunud. Seega tuleb Schleiferi (2009) ja Potšeptsovi (2009b, lk 185-186) järgi võimalikeks vastasseisudeks juba ennetavalt valmis olla ja potentsiaalseid vaenlaseid eelnevalt tunda. Samuti on oluline teada ka enda riigi võimekust ning demokraatlikust riigikorrast (Bunde & Oroz, 2015, p. 34) või muudest asjaoludest tulenevaid aspekte, mis võivad osutada vastase silmis nõrkusteks ja seeläbi potentsiaalseteks sihtmärkideks .

Potšeptsovi (2009b, lk 89-90) väitel peavad riigid oma inforuumi kaitstes arvestama, et tegeleda tuleb inforuumi, virtuaalruumi ja füüsilise ruumi monitoorimisega ning vajadusel peab riik infovoogu sekkuma, et enda seisukohta tutvustada. Samuti tuleb kasutada avaliku arvamusel immuniseerimist, mis tähendab negatiivse välisinfo ennetavat arutamist, et valmistada elanikkonda ette tulevasteks inforünnakuteks (Potšeptsov, 2009b, lk 90). Sellest saab järeldada, et riigil on vaja tegeleda infovoogude jälgimisega, mis tähendab vastase kavatsuste kaardistamist ja sellesuunalist teabehanget, et olla valmis võimalikeks inforünnakuteks ja avalikkuse sellekohaseks teavitamiseks. Lisaks infosõja eksperdi Potšeptsovi poolt välja toodud riigipoolsele infovoogude jälgimisele ja sekkumisele, saab

esile tuua poliitikateaduste akadeemiku Moisi (2010, lk 50) seisukohta, mille kohaselt on valitsuse üheks oluliseks ülesandeks jälgida ja püüda mõista rahva emotsionaalset seisundit. Juhul, kui tegu on positiivsete emotsioonidega, siis tuleks neid kapitaliseerida ning negatiivsete emotsioonide puhul peaks valitsus üritama rahva emotsioone ümber pöörata või neid tagasi hoida (Moisi, 2010, lk 50). Moisi seisukoht ühtib alapeatükis 1.2. esile toodud autorite (O'Shaughnessi, 2004, pp. 38-39; Le Bon, 1991, lk 60) arvamustega, mille kohaselt on inimesi kõige efektiivsem mõjutada just emotsioonide kaudu. Seega saab öelda, et riigil on võtmeroll sündmuste jälgimisel ning õigeaegsel tegutsemisel. Seejuures on oluline nii infovoogude (Potšeptsov, 2009b, lk 89-90) monitoorimine kui ka rahva emotsionaalse seisundi (Moisi, 2010, lk 50) jälgimine ning vajaduspõhine sekkumine.

Orehek & Vazeou-Nieuwenhuis (2014) ja Friedman, *et al.* (2004) toovad esile, et ühiskonna psühholoogilisel kaitsmisel on oluline valitsuse poolt teostatav kommunikatsioon, mis peaks olema tasakaalustatud (Orehek & Vazeou-Nieuwenhuis, 2014) ja täpne (Friedman, *et al.*, 2004). Friedman, *et al.* (2004) leiavad, et oluliseks on takistada ühiskonnas hirmu ja ärevuse levikut ning avalikkuse psühholoogilise kaitsmise eesmärgil on vajalik välja töötada massimeedia kasutamine sellisel moel, et see ei oleks hirmu võimendaja rollis. Friedman, *et al.* (2004) toovad ühtlasi välja avalikkuse psühholoogilise vaktsineerimise mõiste, mille eesmärgiks on sarnaselt ühiskonna immuniseerimisele (Potšeptsov, 2009b, lk 90), seda ohtude eest elastsemaks muuta. Kommunikatsiooni olulisust ühiskonna psühholoogilisel kaitsel on välja toonud ka Saar (2010), kelle sõnul on objektiivse informatsiooni avalikkusele esitamine parim viis, kuidas võidelda riigi vastaste psühholoogiliste rünnakute ja vältida moraalse paanika tekkimist.

Rahvusvahelise Kaitseuringute Keskuse mõttepaberis (Jermalavičius & Parmak, 2012) tuuakse välja, et Eesti kaitse nn „pehme jõu“ vastu peaks toimuma eelkõige pikaajalise sotsiaalse-, majandusliku- ja inimkapitali arendamise kaudu, mis teeks ühiskonna sotsiaalselt vastupidavamaks vaenulikele mõjudele. Lisaks tuuakse välja, et Eesti peaks suurendama kriisikommunikatsiooni võimekust, arendama haridussüsteemi kaudu ühiskonnas kriitilist mõtlemist ja ka riskihindamise oskusi. Veel peetakse autorite poolt oluliseks vabatahtliku käitumise propageerimist ning riigi ja ühiskonna jaoks liikumapaneva ning ühendava tulevikuvisiooni sõnastamist. Samuti on oluline usalduse suurendamine Eestis elavate eestlaste ja venelaste vahel. (Jermalavičius & Parmak, 2012)

Magistritöö autori hinnangul on Jermalavičiuse & Parmaku (2012) väljapakutud meetmed ühiskonna tugevamaks muutmise aspektist asjakohased. Samas tuleb arvestada, et pikaajalised investeeringud sotsiaalsesse-, majanduslikku-, füüsilisse- ja inimkapitali on vajalikud, kuid aeganõudvad ning ainult neile keskendudes, võib soovitud tulemus ilmuda alles kümnete aastate pärast. Seevastu tuleb ühiskonna kaitsmisega informatsiooniliste ohtude eest tegeleda juba tänasel päeval. Sellest tulenevalt leiab magistritöö autor, et psühholoogilise kaitse ülesehitamisel on olulised nii pikaajalised ehk nn. strateegilised investeeringud sotsiaalsesse-, majanduslikku-, füüsilisse- ja inimkapitali, eesmärgiga tõsta ühiskonna ja riigi sotsiaalset vastupidavust kui ka välja töötada kiiresti rakendatavad ja nn. taktikalisel tasandil rakendatavad meetmed, mis võimaldaksid vaenulikke informatsioonilist mõjutustegevust neutraliseerida. Psühholoogilise kaitse taktikalise tegevuse all peab autor silmas võimekust näiteks riigi vastu suunatud laimukampaaniaid või meedia kaudu informatsioonilise levitatavat pahatahtlikku väärteavet kiiresti ümber lükata. Juhul kui ei reageerita piisavalt kiiresti, võib alapeatükk 1.2. toetudes järeldada, et riik kannatab märkimisväärset kahju nii rahvusvahelisel kui ka siseriiklikul tasandil. Alapeatükis väljatoodud teooriale tuginedes sünteesis magistritöö autor võimalikest PK meetmetest alljärgneva illustreeriva tabeli 1.

Tabel 1. PK võimalikud meetmed ja eesmärgid (magistritöö autori koostatud)

Meede	Eesmärk
Sotsiaalvõrgustike (foorumid, blogid, Twitter, Facebook, jne.) kasutamine informatsiooni edastamiseks.	Tõe levitamine ja valede ümberlukkamine (ka autoritaarsetes riikides, kus traditsiooniline meedia on riigi kontrolli all).
Meediavaldkonna konkurentsi tõstmine ja informatsiooniallikate mitmekesistamine.	Sündmuste mitmekülgse ja analüüsiva kajastatuse tagamine ning vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse paljastamine.
Hariduse tugevdamine, kriitilise mõtlemise soodustamine ja ühiskonna teadlikkuse tõstmine vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse ohtudest.	Võime vaenulikke informatsioonilist mõjutustegevust ära tunda ja sellele vastu seista.
Riigipoolne aus, avatud, täpne, tasakaalustatud, väärtuspõhine ja allikakriitiline kommunikatsioon, mis teavitab ja harib ning kaasab avalikkust arutellu, soodustades sisulist arutelu.	Ühiskonnas hirmu, ärevuse ja moraalse paanika leviku tõkestamine, valede ja desinformatsiooni ümberlukkamine ning tõe väljaselgitamine.
Riigi lõimumine nii siseriiklikul- kui ka rahvusvahelisel tasandil.	Ühiskonna sidususe suurendamine ning liitlasi suhete parandamine.
Demokraatia tugevdamine ja avalikkuse osavõtu soodustamine poliitilisest debatist	Usu suurendamine demokraatlikesse väärtustesse.

Potentsiaalsete vaenlaste kavatsuste, psühholoogiliste tugevuste ja nõrkuste ennetav kaardistamine ning vastavate tegutemisstrateegiatega väljatöötamine võimalikuks konfliktiolukorraks.	Riigi edukas tegutsemine konfliktiolukorras ning rünnakutele reageerimisel.
Riigi tugevuste ja nõrkuste, võimekuste ning puuduste kaardistamine.	Vastase potentsiaalsete rünnaku sihtmärkide tundmaõppimine ning võimalusel puuduste kõrvaldamine.
Infovoogude monitoorimine ja riigi elanike emotsionaalse seisundi jälgimine.	Riigipoolne õigeaegne sekkumine ja riigi seisukoha tutvustamine. Ühiskonna positiivsete emotsioonide kapitaliseerimine ja võimendamine ning negatiivsete emotsioonide ümberpööramine või tagasihoidmine.
Ühiskonna psühholoogiline immuniseerimine/vaktsineerimine.	Negatiivse välisinfo ennetav arutamine valmistamiseks avalikkust ette tulevasteks inforünnakuteks ning muutes ühiskonda seeläbi ohtude eest elastsemaks.
Pikaajalised investeeringud sotsiaalsesse-, majanduslikku- ja inimkapitali.	Ühiskonna sotsiaalse vastupidavuse tõstmine vaenulikele mõjudele.
Vabatahtliku käitumise propageerimine ning riigi ja ühiskonna jaoks liikumapaneva ning ühendava tulevikuvisioni sõnastamine. Usalduse suurendamine Eestis elavate eri rahvuste vahel	Avalikkuse osavõtu suurendamine ühiskonna tegemistest ja rahva ühendamine.

Kolmandas alapeatükis toodi välja, et riigil on kandev osa vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse takistamises ning ühiskonna psühholoogilise kaitse tagamises. Seejuures saab kesksete riigipoolsete tegevustena välja tuua ühiskonna infovälja ja emotsionaalse välja jälgimise ning vajadusepõhise sekkumise. Alapeatükis selgus, et oluline on ka riigi ennetav tegutsemine inimeste psühholoogilise immuniseerimise näol ning riik peab püüdma psühholoogilisel kaitsel tagada täpse ja tasakaalustatud informatsiooni jõudmise avalikkuseni. Selle juures on märgilise tähtsusega õigeaegne kommunikatsioon avalikkuse teadlikkuse ja avaliku arutelu tõstmise eesmärgil. Magistritöö autori hinnangul on riigi psühholoogilise kaitse ülesehitamisel vajalik keskenduda nii strateegilistele meetmetele, mis hõlmavad sotsiaalselt tugeva riigi ja ühiskonna loomist, mida oleks raske väljastpoolt vaenuliku informatsioonilise tegevusega kahjustada. Samuti eksisteerib vajadus aga ka taktikalise tasandi meetmete jaoks, mille abil oleks võimalik näiteks riigi vastu suunatud laimukampaaniad või inforuumis levitatav pahatahtlik väärteave kiiresti ümber lükata.

2. PSÜHHOLOOGILINE KAITSE EESTI JULGEOLEKU TAGAMISES

Magistritöö teine peatükk sisaldab ülevaadet empiirilise uuringu metoodikast ja läbiviidud intervjuude tulemustest. Selgunud tulemuste põhjal annab magistritöö autor vastused püstitatud uurimisküsimustele ning esitab nende põhjal järeldused ning ettepanekud valdkonna edasise arendamise eesmärgil.

2.1. Metoodika ja valim

Magistritöö autor valis valdkonna uurimiseks **võrdleva juhtumiuuringu** strateegia. Juhtumiuuringu huvikeskmes on kindla juhtumi rekonstrueerimine või kirjeldamine (Flick, 2009, p. 134), mis võimaldab valitud teemat süvendatult käsitleda ja pakkuda valdkonnale uusi arenguperspektiive (Pfeffer & Rogalin, 2012). Käesolevas magistritöös on juhtumiks võetud vastuseis psühholoogilise kaitse arendamisele kui võimalik julgeolekuoht. Magistritöö autor lähtus asjaolust, et riiklike julgeolekudokumentide nagu „Julgeolekupoliitika alused“ (2010) ja „Riigikaitse strateegia“ (2010) alusel kaasatakse psühholoogilise kaitse arendamisse avalikkus ja kodanikuühiskond, seega on uurimisprobleemist tulenevalt kõige sobilikum kasutada **kvalitatiivset lähenemist**, mis võimaldab julgeolekupoliitika kujundamisel olulist funktsiooni omavate võtmetegelaste arvamuste võrdlevat käsitlemist. Creswelli (2003, p. 18) järgi saab kvalitatiivset uuringut defineerida läbi selle, et uurija teeb tulemustes konstruktivistlikke väiteid, mis põhinevad erinevatel individuaalsetel kogemustel ning aitab seeläbi arendada teooriat või teatud tähendusmustrit. Kvalitatiivse uuringu eesmärgiks on tegeleda eelkõige selliste küsimustega, mis seostuvad inimeste elu ja sotsiaalse tasandiga, interpreteerides subjektiivset tähendust ja sotsiaalset konteksti (Fossey, Harvey, McDermott, Davidson, 2002).

Valiidsete tulemuste saamise eesmärgil võttis käesoleva töö autor uurimisküsimuste püstitamisel arvesse Coxi (2012) seisukoha, et üheks ohuks kvalitatiivse uuringu läbiviimisel on see, kui uurija püüab liigselt keskenduda probleemi lahendamisele, mitte aga selle uurimisele. See survestab uurijat kiirustama konkreetse lahenduse suunas ning koguma andmeid kallutatult, et need kinnitaksid aimatavat lahendust probleemile (Cox, 2012). Antud uurimistöö autor lähtus Koch, Niesz ja McCarthy (2014) soovituselt, mille kohaselt on

kvalitatiivse uurimisdisaini puhul oluline, et uurimisküsimused oleksid võimalikult laiahaardelised ja püstitatud küsimustena: „miks“, „mida“ või „kuidas“, mitte aga „kas“ vormis, sest sellisel juhul tekib oht, et hakatakse jällegi hüpoteesidele kinnitust otsima ning uuringu läbiviija eelarvamustest juhinduma nagu Cox (2014) varasemalt välja tõi. Fossey, *et al.* (2002) järgi aitab küsimuste laiahaardelisus lisaks saavutada ka sügavama arusaamise uuritava probleemi olemusest ning Koch, Niesz ja McCarthy (2014) kohaselt on mõistlik püstitada üks kuni kolm uurimisküsimust. Sellest tulenevalt on autor püstitanud uurimisprobleemile lahenduse leidmiseks kolm **uurimisküsimust**:

1. Kuidas on psühholoogilise kaitse tähendus ja funktsioon Eesti avalikes riiklikes dokumentides kajastatud?
2. Kuidas Eesti julgeolekupoliitika kujundajad psühholoogilist kaitset mõistavad?
3. Millisel moel tuleks psühholoogilist kaitset Eesti julgeoleku tagamiseks teostada?

Magistritöö autor kasutab uurimistöö esimesele uurimisküsimusele vastuse leidmiseks **dokumendianalüüsi**, tuginedes Uwe Flicki teosele *An Introduction to Qualitative Research* (2009). Dokumendianalüüsis lähtutakse Flicki (2009, p. 259) poolt väljatoodust, mille kohaselt esindavad dokumendid spetsiifilise eesmärgil nimel konstrueeritud tegelikkust ning nende abil saab informatsiooni valitud kontekstis vaadelda. Dokumendianalüüsi on võimalik teha kvantitatiivset või kvalitatiivset uurimismeetodit kasutades ning seda saab kasutada näiteks intervjuudele või etnograafiale täiendava mõõtme lisamiseks (Flick, 2009, p. 255). Käesolevas uurimistöös kasutabki magistritöö autor kvalitatiivset dokumendianalüüsi, andmaks täiendavat mõõdet intervjuude uurimistulemuste ja teooria võrdlemiseks. Seega saab käesoleva töö autor leida ühisosa intervjuudest tulenevate andmete, dokumendianalüüsi ja teooria vahel, mis võimaldab anda valdkonnast parema ülevaate.

Dokumendianalüüsi juures tuleb aga arvestada asjaoluga, et mõningad dokumendid võivad olla kättesaamatud või kasutamispriiranguga ning välistada ei saa, et teatud dokumendid võivad sisaldada uurija jaoks tundmatuid lühendeid ja fraase (Flick, 2009, p. 259). Flicki (2009, pp. 257-258) soovitusel peaks dokumendianalüüsi teostav uurija alati lähenema analüüsitavatesse dokumentidesse kui teatud kommunikatsiooniviisi ning arvestama dokumentidega töötamisel seda, kes on nende autor ja mis eesmärgiga on dokumendid loodud ning kas nad on ka usaldusväärsed (Flick, 2009, pp. 257-258). Kuna antud uurimistöö dokumendianalüüsis kasutatakse Eesti avalikke riiklikke dokumente, siis ei ole vaja

muretseda, et tegemist võiks olla ebausaldusväärsete dokumentidega. Käesoleva uurimistöö autor keskendub dokumendianalüüsis peamiselt sellele, millist funktsiooni/rolli ning tähendust/definiitsiooni omab avalikes riiklikes dokumentides kajastatud psühholoogilise kaitse kontseptsioon. Dokumendianalüüsiga kaardistatakse see, millistele alustele psühholoogilise kaitse kontseptsioon Eestis ametlikult tugineb.

Dokumendianalüüsile järgnevalt süvenes magistritöö autor ülejäänud kahele uurimisküsimusele vastuste leidmisele, viies läbi **poolstruktureeritud intervjuud**. Enne põhiintervjuude teostamist ja uurimisküsimuste sisulise lahendamise juurde asumist, viis töö autor eelnevalt läbi **pilootintervjuu**, et saada teadmisi intervjuu läbiviimisega kaasnevatest võimalikest ohtudest, semiootika baastadmistest ning uuritava valdkonna iseärasustest. Pilootintervjuu viidi läbi kahe intervjuueeritavaga Tartus, kellest esimene oli riigiametnik ning teine erasektori töötaja. Tegemist on kommunikatsioonivaldkonnas töötvate ekspertidega (Flick, 2009, p. 165), kes puutuvad oma töö iseärasuste tõttu kokku psühholoogilise kaitsega. Kuna isikud soovisid jääda oma ametiseisuse ja tuntuse tõttu anonüümseteks (Flick, 2009, pp. 36-37), siis ei ole nende nimesid ega ametikohti konfidentsiaalsuse huvides uurimistöös välja toodud. Pilootintervjuu andmed on magistritöö autori poolt välja toodud tabelis 2. Pilootintervjuust selgus, et kuna psühholoogilise kaitse kontseptsioon on alles uus riigikaitse valdkond, siis ei osanud riigisektori kommunikatsiooniekspert ega ka erasektori kommunikatsiooniekspert uurimisprobleemi põhjalikuks käsitlemiseks piisavalt adekvaatseid vastuseid anda. Samas sai magistritöö autor pilootintervjuust piisavalt head tagasisidet, et teha vajalikke korrekture põhiintervjuu küsimustikus valdkonna efektiivsema käsitlemise eesmärgil. Magistritöö lisades on välja toodud nii pilootintervjuu küsimused (Lisa 1) kui ka põhiintervjuu küsimused (Lisa 2).

Tabel 2. Pilootintervjuu andmed (autori koostatud)

Eksperti kood	Intervjuu läbiviimise viis ja koht	Toimumise aeg	Valdkond
RA1	Kirjalik. Tartu.	26.03.2013	Riigiametnik kommunikatsioonivaldkonnas.
ES1	Kirjalik. Tartu.	28.03.2013	Erasektori spetsialist kommunikatsioonivaldkonnas.

Creswell (2009, pp. 175-176) on välja toonud, et uurija võib saada uuringus osalejatelt uusi vaatenurki, mistõttu võivad uurimistöö käigus muutuda nii küsimused, kui ka andmete kogumise viis ning uuringus osalejad. Pilootintervjuu käigus saadud teadmiste ning tagasiside

tulemusena otsustaski magistritöö autor koostada uue intervjuu küsimustiku ning valida põhiintervjuude valimisse vaid need isikud, kes omavad psühholoogilise kaitse kohta oma kindlat nägemust. Sellest tulenevalt saab öelda, et pilootintervjuu omas antud magistritöös olulist funktsiooni uurimistöö täiustamisel.

Magistritöös püstitatud uurimisküsimustele vastuste saamiseks viis töö autor läbi **12 poolstruktureeritud ekspertintervjuud**. Poolstruktureeritud ekspertintervjuude kasutamine on kvalitatiivses uuringus laialt kasutatav meetod, mis annab Flicki (2009, p. 150) sõnul sageli rohkem andmeid intervjueeritavate vaadete kohta, kui näiteks küsimustikud või standardiseeritud intervjuud. Uurimisinstrumentina kasutatud poolstruktureeritud ekspertintervjuude eesmärgiks oli Eesti meedia kaudu psühholoogilise kaitse kohta arvamust avaldanud ajakirjanike, riigiametnike ja aramusliidrite seisukohtade kaardistamine, et neid võrrelda kontseptsiooni teoreetilise baasi ja dokumendianalüüsi tulemustega ning teha ettepanekuid psühholoogilise kaitsega seotud riigiasutustele kontseptsiooni arendamiseks.

Valimi moodustamise erinevatest viisidest (Teddlie & Yu, 2007) on **eesmärgistatud valimi meetod** antud uurimistöö eesmärki silmas pidades sobivaim. Valimi moodustamisel on arvestatud Fossey, *et al.* (2002) välja toodud nõuannet, mille kohaselt peaks valim olema uuringu eesmärki silmas pidades võimalikult adekvaatne, mis tähendab, et need, kellelt informatsiooni kogutakse, peavad olema suutelised andma uuritava valdkonna kohta parima teabe. Samuti peab valim, kellelt teavet kogutakse, olema piisavalt suur, et anda vajalik sügavus uuritava nähtuse kirjeldamiseks (Fossey, *et al.*, 2002). Magistritöö autor toobki uuringu parema selguse (Koch, Niesz & McCarthy, 2014) huvides järgnevalt välja andmed intervjuudes osalenud isikute kohta – mille alusel nad valiti, kuidas nendega kontakteeruti, kuidas andmeid koguti jne. Antud uurimistöö valimisse kvalifitseerusid erinevate valdkondade eksperdid (Flick, 2009, p. 165), kes on meedia vahendusel oma seisukohti psühholoogilise kaitse valdkonnast avalikkusele esitanud.

Kuna psühholoogiline kaitse ja selle süstemaatiline arendamine on riigikaitstes uus arengusuund, siis keskenduti antud uurimistöös just nende inimeste intervjuerimisele, kellel on kujunenud oma nägemus psühholoogilise kaitse kohta ning kes suudavad oma staatuse tõttu avalikku arvamust mõjutada. Antud töös nimetatakse neid koondnimega „Eesti julgeolekupoliitika kujundajad“. Poolstruktureeritud intervjuude käigus ei pakkunud intervjuerijale huvi mitte niivõrd intervjueeritava isik, vaid tema teadmised ja nägemus (Flick, 2009, p. 165) psühholoogilise kaitse valdkonnast. Kuna psühholoogilise kaitse

kontseptsiooni (RKS, 2010; JPA, 2010) on sisse kirjutatud, et seda arendatakse avalikkuse ja kodanikuühiskonna kaasamise läbi, siis võib ühiskonna võtmeisikute vastuseis psühholoogilisele kaitsele saada takistuseks antud riigikaitse suuna efektiivsel arendamisel.

Antud uurimistöö valimisse kvalifitseerusid **12 isikut**, nendest **5 riigiametnikku**, **2 ajakirjanikku** ja **5 arvamuslimidrit**, kellega viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud. Arvamuslimidriks loetakse antud magistritöös isikuid, kes on Eesti avalikkuses tuntud ning kellel sõnal on kaalu ühiskondlike arusaamade kujundamisel ja suunamisel. Kuna uurimistöö autor peab lähtuma sellest, et tema teadustöö oleks võimalikult läbipaistev ja lugejatele metodoloogiliselt selge, et tagada uuringu ning järelduste teaduslik usaldusväarsus (Koch, Niesz & McCarthy, 2014), siis on töö autor toonud välja (tabel 3) andmed intervjuueeritavate isikute, töövaldkonna, intervjuude läbiviimise koha ja kestvuse kohta. Alltoodud (tabel 3) esitatud andmed isikute töötamise valdkonna kohta on välja toodud intervjuude läbiviimise seisuga. Kuna käesoleva töö uurimisstrateegiaks on võrdlev juhtumiuuring, mis eeldab eri arvamuste omavahelist võrdlemist, siis on oluline eristada ajakirjanikke (AK), riigiametnikke (RA) ja arvamuslimidreid (AL) ning sellest lähtuvalt on antud igale intervjuueeritavale oma unikaalne kood. Kõigi intervjuueeritavatega võeti kontakti e-maili teel, kus uurija tutvustas ennast ja kontakteerumise põhjust ning läbiviidava uuringu eesmärki.

Tabel 3. Ekspertintervjuude kogumine (autori koostatud)

Intervjuueeritava nimi ja kood	Töötamise valdkond	Intervjuu läbiviimise viis ja koht	Intervjuu toimumise aeg	Intervjuu kestvus minutites
Iivi Anna Masso (RA1)	Riigiametnik. EV presidendi nõunik.	Suuline. Tallinn.	09.03.2015	42:09
Martin Arpo (RA2)	Riigiametnik. KAPO peadirektori asetäitja.	Suuline. Tallinn.	13.02.2015	43:03
Ilmar Raag (RA3)	Riigiametnik. EV valitsuse psühholoogilise kaitse nõunik.	Suuline. Tallinn.	04.03.2015	22:06
Ants Laaneots (RA4)	Riigiametnik. Poliitik, endine EV kaitseväge juhataja ja peaministri nõunik julgeolekuküsimustes.	Suuline. Tartu.	28.02.2015	44:02
Uku Arold (RA5)	Riigiametnik. Kaitseväge Peastaabi strateegilise kommunikatsiooni osakonna juhataja asetäitja.	Suuline. Tartu.	05.03.2015	30:42
Vahur Koorits (AK1)	Ajakirjanik. Uudisteportaal DELFI reporter.	Suuline. Tallinn.	10.02.2015	26:04
Raimo Poom (AK2)	Ajakirjanik Eesti Päevalehe välisuudiste juht.	Suuline. Tallinn.	10.02.2015	46:52

Raul Rebane (AL1)	Arvamusliider. Kommunikatsioonikonsultant ja meediaekspert.	Suuline. Tallinn.	04.03.2015	33:45
Kaarel Tarand (AL2)	Arvamusliider. ERMi avalike ja välissuhete juht ning kolumnist. Endine kultuurilehe Sirp peatoimetaja.	Suuline. Tartu.	06.02.2015	01:32:05
Margit Sutrop (AL3)	Arvamusliider. TÜ filosoofiateaduskonna dekaan ja TÜ eetikakeskuse juhataja.	Suuline. Tartu.	20.02.2015	47:21
Ahto Lobjakas (AL4)	Arvamusliider. Kolumnist ja endine Eesti Välispoliitika Instituudi analüütik.	Suuline. Tallinn.	13.02.2015	33:47
Kerstin-Oudekki Loone (AL5)	Arvamusliider. Sotsiaalteadlane.	Skype.	17.02.2015	32:15

Intervjueeritavatega kohtuti nii Tallinnas kui ka Tartus, vastavalt isikute soovidele ja võimalustele. Empiiriliste andmete kogumise etapid magistritöös olid järgmised:

- 17.03 – 22.03.2013 pilootintervjuu küsimuste väljatöötamine;
- 25.03 – 28.03.2013 pilootintervjuude läbiviimine;
- 07.12 – 11.12.2014 poolstruktureeritud põhiintervjuu küsimuste väljatöötamine;
- 06.02 – 09.03.2015 poolstruktureeritud põhiintervjuude kogumine;
- Veebruar – aprill (2015. a.) toimus intervjuude analüüsimine: helifailide transkribeerimine, kodeerimine, kategoriseerimine, tõlgendamine.

Antud uurimistöö autor võttis intervjueeritavate puhul arvesse Flicki (2009, pp. 36-37) poolt rõhutatud eetikanõuet, mille kohaselt tuleb vältida intervjueeritavate kahjustamist, mistõttu on alati vajalik intervjueeritava informeeritud nõusolek andmete kasutamiseks uurimistöös. Kõikidele intervjueeritavatele selgitati enne intervjuuga alustamist, et parema teemakäsitluse huvides valimi anonüümsust antud teadustöös ei tagata ning intervjuuga alustati alles peale informeeritud nõusoleku saamist. Kuna intervjueeritavad on varasemalt meedias psühholoogilise kaitse ja sellega seonduva osas arvamust avaldanud, siis ei peetud anonüümsust antud valimi puhul oluliseks. Kõigilt küsiti lisaks luba vestlus digitaalselt salvestada ning intervjuu läbiviimise ajaks asetati diktofon Olympus WS-812 intervjueeritava ette nähtavale kohale. Intervjueeritavaga esmakordsel kontakteerumisel ning samuti enne intervjuu alustamist, palus uurija tulemuste võimalikult suure objektiivsuse tagamise

eesmärgil lähtuda vastustes eelkõige isiklikust arvamusest lähtuvalt. Intervjuu koosnes **8-st küsimusest** (Lisa 2) ning vajadusel lisati täpsustavaid küsimusi. Uurija arvestas keskmiseks intervjuu läbiviimisele kuluvaks ajaks 40-60 minutit, seejuures kestis kõige pikem intervjuu ligi poolteist tundi ja kõige lühem 22 minutit.

Helisalvestatud intervjuud transkribeeriti sõna-sõnalt tekstitöötlusprogrammi Microsoft Word ning need on autori valduses. Intervjueeritavate soovil neid uurimistöösse ei lisatud. Peale transkribeerimist alustati tekstide analüüsimist kvalitatiivse andmeanalüüsi programmiga Nvivo10. Nimetatud andmetöötlusprogrammi sisestati kõik 12 intervjuud ning magistritöö autor alustas intervjuude korduvat läbitöötamist, püüdes leida uurimisküsimustest ning teooriast lähtuvalt esiletulevaid valdkonna mõttemustreid ning süvatähendusi. Seejärel hakati moodustama kategooriaid ning selle alla kuuluvaid koode. Moodustunud kooditabel on välja toodud käesoleva uurimistöe lisa (Lisa 3). Uurija kasutas intervjuude analüüsimiseks avatud kodeerimise meetodit (Flick, 2009, pp. 308-310). Antud magistritöös püstitatud uurimisküsimuste seost intervjuu küsimustega näitlikustab töö autori poolt koostatud alltoodud tabel 4, kus on ühtlasi välja toodud intervjuude kodeerimise põhjal moodustunud kategooriad.

Tabel 4. Uurimisküsimuste seosed intervjuu küsimustega (autori koostatud)

Uurimisküsimused (UK)	Intervjuu küsimused (IK) ja kategooriad
UK 2: Kuidas Eesti julgeolekupoliitika kujundajad psühholoogilist kaitset mõistavad ?	IK: 1; 2; 3; 5; 8 Kategooria: psühholoogilise kaitse tähendus
	IK: 4 Kategooria: seisukohad psühholoogilise kaitse arendamisel
UK 3: Millisel moel tuleks psühholoogilist kaitset Eesti julgeoleku tagamiseks teostada?	IK: 6; 7 Kategooria: psühholoogilise kaitse teostamine

Järgnevas alapeatükis (2.2.) analüüsitakse Eesti avalikke riiklikke dokumente, lahendamaks uurimisküsimust nr. 1 (kuidas on psühholoogilise kaitse tähendus ja funktsioon Eesti avalikes riiklikes dokumentides kajastatud?)

2.2. Dokumendianalüüs psühholoogilise kaitse aluste kaardistamiseks

Eesti riigikaitse strateegia (RKS, 2010) järgi on psühholoogiline kaitse üks kuuest riigikaitse peamisest tegevussuunast, mille arendamisse kaasatakse ühiskond. Samuti on Eesti julgeolekupoliitika alused (JPA, 2010) toonud välja, tegemist fundamentaalse riigikaitse valdkonnaga, mida arendatakse kõigi kodanikuühiskonna osaliste koostöös. Seega on tegemist julgeolekukontseptsiooniga, mis eeldab ühiskonna kaasatust ning selle efektiivse arendamise huvides peaks avalikkusel olema selge ja ühtne arusaam, mida mõiste endast kujutab. Järgnevalt asubki magistritöö autor dokumendianalüüsi kaudu välja selgitama, kuidas riigi avalike dokumentide põhjal psühholoogilist kaitset avalikkusele seletatakse.

Käesoleva uurimistöö kvalitatiivse dokumendianalüüsi (Flick, 2009, p. 255) eesmärgiks on selgitada välja vastus uurimisküsimusele, **kuidas on psühholoogiline kaitse (PK) tähendus ja funktsioon Eesti avalikes riiklikes dokumentides kajastatud?** Uurimisküsimusele vastuse leidmiseks analüüsitakse kehtivaid avalikke riiklike dokumente, mis sisaldavad psühholoogilise kaitse mõistet, eesmärgiga täpsemalt välja selgitada, kuidas on sõnastatud avalikkusele **psühholoogilise kaitse tähendus ja funktsioon**. Dokumendianalüüsi kasutatakse täiendava mõõtmena intervjuudele, leidmaks ühisosa intervjuust tulenevate andmete, dokumendianalüüsi ja teooria vahel, mis võimaldab anda valdkonnast terviklikuma käsitluse.

Dokumendianalüüsis on kasutatud kehtivaid dokumente 02.04.2015 seisuga ning võrdlusanalüüsis kasutatud dokumentide loetelu on alltoodud tabelis 5. Uurimistöös analüüsiti nimetatud dokumente, sest tegemist on riiklike dokumentidega, mis sisaldavad psühholoogilise kaitse mõistet. Kehtivaid avalikke dokumente otsiti Riigi Teataja ja e-Õigus võrguväljaande andmebaasidest, samuti kaitse-, sise- ja välisministeeriumi kodulehekülgedelt ning lisaks kasutati otsingumootori Google abi. Autor on kasutanud dokumendianalüüsis vaid selliseid allikaid, milles kajastatakse teavet psühholoogilise kaitse tähenduse või funktsiooni kohta.

Tabel 5. Võrdlusanalüüsis kasutatud dokumendid (autori koostatud)

Dokumendi nimetus	Dokumendi liik ja vastuvõtmise aeg
Hädaolukorra seadus	Seadus. 15.06.2009
Eesti julgeolekupoliitika alused	Riigikogu otsus. 12.05.2010
Eesti riigikaitse strateegia	Vabariigi Valitsuse otsus. 30.12.2010
Ülevaade Eesti julgeolekupoliitika aluste (2010) elluviimisest	Riigikaitse dokument/raport. 26.02.2013
Riigikaitse arengukava 2013-2022 mittesõjalised osad	Vabariigi Valitsuse otsus. 27.02.2014

Hädaolukorra seaduse (HOS, 2009) § 11 järgi mõistetakse psühholoogilise kaitsena riigi tegevusi eesmärgiga tagada hädaolukorrast või hädaolukorra ohust tingitud ebaõige teabe ja paanikat tekitavate meeleolude levimise ärahoidmine (Hädaolukorra seadus, 2009). Sellest võib järeldada, et PK on kommunikatsioonikeskne mõiste.

Julgeolekupoliitika aluste (JPA, 2010) järgi tähendab PK ühiskonna sidususe ja turvatundega seotud ühiskondlike väärtuste arendamist, hoidmist ja kaitsmist. PK funktsioon on ülevaatlikult välja toodud magistritöö autori poolt koostatud tabelis 6. Lisaks saab veel välja tuua, et PK lähtub riigi põhiseaduslikest väärtustest ning vajadus PK järele tuleneb eelkõige Eesti meediaruumi avatusest.

Magistritöö autor peab oluliseks välja tuua, et Välisministeerium (2013) on koostanud dokumendi **Ülevaade Eesti julgeolekupoliitika aluste (2010) elluviimisest**, milles tuuakse välja järgnev: „*Psühholoogilist kaitset arendatakse tihedas riigisiseses ja rahvusvahelises koostöös, kaasates avalikkust. Avalikkus on psühholoogilise kaitse temaatika olemust ja olulisust teadvustanud. Eesti keeles on ilmunud erinevaid valdkonda käsitlevaid raamatuid ja ajalehtede erinumbreid, arvamusartikleid. Kaitstud on mitmeid valdkonda käsitlevaid teadustöid.* (Välisministeerium, 2013) Dokumendist saab järeldada, et riik on psühholoogilise kaitse arendamisega ning avalikkuse kaasamisega hakkama saanud. Ühtlasi lisatakse, et kaitstud on mitmeid valdkonda käsitlevaid teadustöid – antud uurimistöo autor peab siinkohal vajalikuks välja tuua, et talle teadaolevalt, ei ole akadeemilisel tasandil ühtegi magistritööd otseselt psühholoogilise kaitse kohta kaitstud. Samas on autor kursis, et kaitstud teadustöid, mis käsitlevad näiteks infosõja (Põldaru, 2009), propaganda (Säälik, 2011; Lepa, 2010; Uudelepp, 2008; Vaan, 2005) ja mõjutustegevuse (Suurmets-Ots, 2012; Sinisalu, 2012) temaatikaid.

Riigikaitse strateegia (RKS, 2010) kohaselt tähendab PK ühiskonna sidususe ja turvatundega seotud ühishäärtuste arendamist, hoidmist ja kaitsmist. PK funktsioon on ülevaatliselt kajastatud tabelis 6. RKS (2010) toob ühtlasi välja, et tegemist on meedia- ja kommunikatsioonikeskse mõistega. PK-d teostatakse erinevate riigiasutuste koostöös ning psühholoogilist kaitset korraldab Vabariigi Valitsus, koordineerivaks asutuseks on Riigikantselei ja selles osalevad Kaitseministeerium, Välisministeerium, Justiitsministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Kultuuriministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Siseministeerium, Päästeamet, Kaitsevägi ja julgeolekuasutused.

Riigikaitse arengukava 2013-2022 mittesõjalised osad (RAMO, 2014) ei too PK tähendust/definiitsiooni eraldi välja, keskendudes peamiselt PK funktsiooni kirjeldamisele (tabel 6). Selgub, et vajadus PK järele tuleneb eelkõige Eesti avatud inforuumist, mis võimaldab välispäritolu ebaadekvaatse meediakeskkonna siirdeid Eestisse (RAMO, 2014). Lisaks tuuakse välja, et PK teostamine peab kaitsma demokraatlikku õigusriiki, sõna- ja mõttevabadust, ega tohi ohtu seada põhiseaduslikke ning kultuurilisi alusväärtusi, mis on riigi identiteedi, kokkukuuluvustunde ja kaitsetahte allikaks. RAMO (2014) järgi osalevad psühholoogilises kaitstes: Riigikantselei, Kaitseministeerium, Välisministeerium, Siseministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, Kaitsevägi, Kaitsepolitsei ja Teabeamet.

Tabel 6. PK tähendus ja funktsioon riiklikes dokumentides (magistritöö autori koostatud)

PK tähendus	PK funktsioon
<p>Hädaolukorra seadus (2009)</p> <ul style="list-style-type: none"> Riigi tegevused eesmärgiga tagada hädaolukorrast või hädaolukorra ohust tingitud ebaõige teabe ja paanikat tekitavate meeleolude levimise ärahoidmine. 	<p>Hädaolukorra seadus (2009)</p>
<p>Julgeolekupoliitika alused (2010)</p> <ul style="list-style-type: none"> Ühiskonna sidususe ja turvatundega seotud ühishäärtuste arendamine, hoidmine ja kaitsmine 	<p>Julgeolekupoliitika alused (2010)</p> <ul style="list-style-type: none"> Eesti riigi ja ühiskonna julgeoleku kindlustamine; rahva eneseusu ja kaitsetahte tugevdamine; Eesti vastasele mõjutustegevusele vastupanuvõime suurendamine; inimeste turvatunde kindlustamine; kriiside ennetamine; riigi tegevuse suhtes usalduse suurendamine.

<p>Riigikaitse strateegia (2010)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ühiskonna sidususe ja turvatundega seotud ühiskõrvaltuste arendamine, hoidmine ja kaitsmine 	<p>Riigikaitse strateegia (2010)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Paanika tekke ja vaenuliku mõjutustegevuse ning väärkuulduste leviku vältimine; • vaenuliku mõjutustegevuse tuvastamine ja informumis riigikaitset nõrgendavate vaenulike eesmärkide saavutamisele suunatud tegevuste tõkestamine; • riigi ja riigikaitse tegevuse suhtes usalduse tagamine; • Eesti suutlikkuse suurendamine oma julgeolekuhuvisid rahvusvahelises informumis kaitses; • ringhäälingu ja rahvusvahelise teavitustegevuse toimepidevuse tagamine infovõrgustike vastase ründe korral; • kaitsetahte suurendamine ning julgeolekumõtlemise populariseerimine, sealhulgas riigikaitseõpetuse kättesaadavuse suurendamine; • elanike teavitamine ühiskonda ähvardavatest ohtudest ning elanike teadmiste ja oskuste arendamine toimetulekuks kriisiolukorras; • hädaolukordade lahendamine ning elanikkonna kriisiolukorras teavitamise korraldamine; • Eesti rahvusvahelise kuvandi kujundamine ning avaliku diplomaatia, kultuuridiplomaatia ja rahvadiplomaatia teostamine.
<p>Riigikaitse arengukava 2013-2022 mittedõjalised osad</p>	<p>Riigikaitse arengukava 2013-2022 mittedõjalised osad</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elanikkonna kaitsetahte ja usalduse suurendamine riigi vastu; • vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse ja kriisiolukorras levivate väärkuulduste tuvastamine; • moraalse paanika tekke tõenäosuse vähendamine; • vaenulike mõjutusoperatsioonide eesmärkide saavutamise raskendamine; • ühiskonna sidususe, kaitsetahte ning riigi rahvusvahelise hea maine ja seisukohtade kaitsmine vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse vastu globaliseerunud informumis; • ennetamine ja mõju pehmendamine; • kodanikuühiskonnale laiemate võimaluste loomine kaasumaks vabatahtlikult Eesti maine kujundamisse; • suurema kommunikatsioonivajadusega kriisideks valmisoleku loomine; • infokanalite vastase ründe korral rahvusvahelise ja siseriikliku teavitustegevuse toimepidevuse tagamine; • psühholoogilise kaitse valdkonnas akadeemilise ekspertiisi arendamine riigikaitse tegevuse õppeasutustes, psühholoogilise kaitse alase ühiskondliku teadlikkuse tõstmine psühholoogilise kaitse kursuste kaudu ning riigikaitseõpetuse laiendamine kõikide gümnaasiumiastme ja kutsekeskharidusõppe õpilasteni.

Analüüsist selgus, et psühholoogilise kaitse tähenduse ja/või funktsiooni kohta on 02.04.2015 seisuga võimalik Eesti avalikest riiklikest dokumentidest sisulist teavet hankida 4 dokumendi kaudu (JPA, 2010; RKS, 2010; RAMO, 2014; HOS, 2009). Neist kõige sisukamad on JPA (2010), RKS (2010) ja RAMO (2014). Kehtivatest seadusest on PK kajastatud Hädaolukorra seaduses (HOS, 2009), kus PK-d käsitletakse kommunikatsioonikeskse kriisireguleerimise meetmena. Ülaltoodud dokumentide analüüsimisel selgub, et PK tähenduse/definiitsiooni toovad kõige selgemalt välja JPA (2010) ja RKS (2010) ning mõlema julgeolekudokumendi kohaselt **tähendab PK ühiskonna sidususe ja turvatundega seotud ühiskäärtuste arendamist, hoidmist ja kaitsmist**. Dokumentidest selgub, et PK kontseptsioon on oma sisult laiahaardeline ja mitmetitõlgendatav, mis võib autori arvates tekitada avalikkuses arusaamatusi kontseptsiooni konkreetsema sisu mõistmisel. Siiski saab järeldada, et PK puhul on tegemist eelkõige väärtuspõhise mõistega, mis on loodud tegelemaks ühiskonna **mentaalse tasandiga**. JPA (2010) ja RAMO (2010) järgi on PK oma olemuselt tihedasti seotud Eesti põhiseaduslike väärtustega ning RAMO (2014) järgi ei tohi selle teostamisel vastuollu sattuda demokraatliku õigusriigi aluspõhimõtetega. Seega võib autori arvates järeldada, et ühiskäärtuste hoidmise, arendamise ja kaitse all peetakse silmas eelkõige **Eesti Vabariigi põhiseadusest tulenevaid demokraatlikke baasväärtusi**. Samas toob autor välja, et kuna demokraatlikke väärtusi on palju, siis jääb arusaamatuks, milliseid väärtusi konkreetselt antud juhul silmas peetakse.

Nii JPA (2010), RKS (2010) kui ka RAMO (2010) järgi on PK kontseptsiooni vajalikkus tingitud Eesti meediaruumi avatusest ning sellest tulenevatest ohtudest ja väljakutsetest. Üheks selliseks ohuks on vaenulik informatsiooniline mõjutustegevus. Seega võib järeldada, et **PK on loodud peamiselt vastumeetmena infoajastu meedia- ja kommunikatsioonikesksetele ohtudele**. PK olulisust kommunikatsioonivaldkonnas kinnitab ka HOS (2009). Julgeolekudokumentidest RKS (2010) ja RAMO (2014) selgus, et PK teostamisest võtavad osa mitmed erinevad Eesti riigiasutused. PK funktsioon Eesti riigikaitstes on väga laiahaardeline, hõlmates oma tegevusampulaasse ühiskonna erinevate metaalsete ja sotsiaalse aspektide kaitsmise ning arendamise. Üldistavalt saab välja tuua, et dokumentides läbivalt kajastatud **PK peamiseks funktsiooniks on Eesti ja selle ühiskonna julgeoleku tagamine, mis väljendub Eesti inforuumi kaitstes vaenuliku mõjutustegevuse eest, rahva kaitsetahte ja sidususe suurendamises, moraalse paanika vältimises, riigi maine ja rahvusvaheliste huvide kaitstes ja kodanike usalduse suurendamises riigi suhtes**. Magistritöö autori arvates on PK tähendus, funktsioon ning sellega seotud riigipoolsed

tegevused avalikes riiklikes dokumentides (JPA, 2010; RKS, 2010; RAMO, 2010) sõnastatud liiga üldises ning mitmeti tõlgendatavas vormis, mis võib autori hinnangul põhjustada arusaamatusi kontseptsiooni tõlgendamisel ning valdkonna arendustöös avalikkuse kaasamisel. Samuti leiab töö autor, et **avalike riiklike dokumentide põhjal ei ole võimalik üheselt mõistetavalt ja selgelt aru saada, mida PK tähendab ning mis on selle konkreetne funktsioon riigikaitstes**. Võttes arvesse, et PK on seotud ühiskonna mentaalse tasandi riigipoolse kaitsega, siis on oluline, et avalikkus mõistaks kontseptsiooni olemust ning riigipoolseid kavatsusi selle teostamisel. Vastasel juhul võib autori hinnangul PK tekitada inimestes umbusku ja hirmu, mida vaenulik informatsiooniline mõjutustegevus võib ära kasutada kontseptsiooni diskrediteerimiseks. Seetõttu võib tekkida olukord, kus PK ei ole riigikaitse suunana eluvõimeline ning sellest tuleb loobuda.

2.3. Ekspertintervjuude analüüs kogutud arvamuste võrdlemiseks

Poolstruktureeritud ekspertintervjuud viidi läbi saamaks vastuseid uurimisküsimustele (kuidas Eesti julgeolekupoliitika kujundajad psühholoogilist kaitset mõistavad ja millisel moel tuleks psühholoogilist kaitset Eesti julgeoleku tagamiseks teostada). Uurimisinstrumentina kasutati poolstruktureeritud intervjuusid, et kaardistada psühholoogilise kaitse valdkonna kohta meedia kaudu arvamust avaldanud ajakirjanike, riigiametnike ja arvamuslimidrite seisukohad, võrdlemaks neid kontseptsiooni teoreetilise baasiga ja dokumendianalüüsi tulemustega ning tegemaks selle põhjal ettepanekuid valdkonnaga seotud riigiasutustele parema arendustöö huvides.

Ekspertintervjuude analüüsi jaoks kodeeriti tulemused, millest moodustus kokku kolm kategooriat. Teise uurimisküsimuse alla moodustusid kaks kategooriat: **psühholoogilise kaitse tähendus** ja **seisukohad psühholoogilise kaitse arendamisel**. Psühholoogilise kaitse tähenduse kategooria alla moodustus omakorda 5 koodi: mõiste, roll, alused, sõjaväeline tähendus, tsiviiltähendus. Seisukohad psühholoogilise kaitse arendamisel kategooria alla moodustus 6 koodi: pooldavad, kahtlevad ja mittepooldavad seisukohad, ohud, alternatiivid ja tugevused. Kolmanda uurimisküsimuse alla moodustus üks kategooria: **psühholoogilise kaitse teostamine** ja selle alla 2 koodi: teostaja ja teostamisviis. Eelkirjeldatust parema ülevaate saamiseks koostas autor tabeli 7.

Tabel 7. Uurimisküsimuste seos kategooriatega ja neile vastavate koodidega (magistritöö autori koostatud)

Uurimisküsimus 2	Uurimisküsimus 2	Uurimisküsimus 3
Kategooria – PK tähendus	Kategooria – seisukohad PK arendamisel	Kategooria – PK teostamine
<u>Koodid:</u> mõiste roll alused sõjaväeline tähendus tsiviiltähendus	<u>Koodid:</u> pooldavad kahtlevad mittepooldavad ohud alternatiivid tugevused	<u>Koodid:</u> teostaja teostamisviis

Autor toob siinkohal esile, et ajakirjanikud ja arvamusiidrid rääkisid psühholoogilisest kaitsest enamjaolt hüpoteetilises võtmes, sest mitmed tunnistasid, et kontseptsioon on nende jaoks segane, kuigi nad on püüdnud sellest korduvalt aru saada. Mitmed intervjueeritavad leidsid ühtlasi, et tegemist võib olla demokraatlikule riigikorraldusele ohtliku riigikaitse suunaga. Samas tunnistati, et huvi senisest suurema ja selgema informatsiooni vastu on olemas, kuid seni ei ole seda piisavalt pakutud. Mitmete riigiametnike sõnul on kontseptsiooni näol tegemist uue keerulise riigikaitse suunaga, mida ei ole jõutud veel täiel määral välja töötada ning milles ei ole kiireid lahendusi. Magistritöö autor märkis uurimistulemuste parema loetavuse huvides intervjueeritavate tsitaadid kaldkirjas.

„PK on jätkuvalt väga segane ja on selge, et ka inimesed, kes sellest riigi poolt räägivad ja need, kes sellega tegelevad, ei saa veel päris täpselt aru, mis asi see on.“ (AK1, 2015)

„Oleme Eestis hetkel staadiumis, kus küsimuste tähtsust on teadvustatud aga suurt midagi ei ole tehtud. Eks paistab kuidas tulevik läheb, praegu ei ole meil piisavalt eelarvet, seega võib igast asju välja mõelda aga tegelikkuses on nende realiseerimine raske.“ (RA3, 2015)

Esimese kategooria all, mis käsitleb PK tähendust, analüüsiti esmalt psühholoogilise kaitse mõistet. Riigiametnike seast seostati PK-d kõige rohkem strateegilise kommunikatsiooniga, kuid samuti leiti, et tegemist on ka teatud väärtuste kaitsega. Arvamusiidrite seast toodi samuti välja, et tegu on kommunikatsioonikeskse mõistega ning mitmete poolt leiti, et tegu on väärtussüsteemi kaitsega, seejuures arvati, et need väärtused ei ole veel ühiskonnas üheselt selged ning nende üle tuleks tõsiselt arutleda. Samas oli arvamusiidrite seas ka seisukohti, mis rõhutasid, et tegemist on üldjoontes arusaamatu mõistega. Ajakirjanikud leidsid üksmeelselt, et tegemist on segase ja arusaamatu mõistega,

mille osas ei ole selgust. Suurim osa intervjueeritavatest avaldas arvamust, et tegemist on kontseptsiooniga, mis seostub eelkõige sõjalise tähendusega ja seejärel tsiviiltähendusega. Sõjalisest tähendusest lähtusid PK-d tõlgendades kõik ajakirjanikud. Arvamusliidritest leidis samuti suurem osa, et PK on kõige arusaadavam, kui seda tõlgendada sõjalisest aspektist lähtuvalt. Riigiametnikud tõid enamjaolt välja mõlemad – nii sõjalise kui ka tsiviilkomponendi. Kokkuvõttes saab öelda, et **kõige enam leidsid intervjueeritavad arvamuste ühisosana, et PK tähendus seostub esimesena kommunikatsiooni ja teisena väärtuste kaitsega sõjalises kontekstis. Seejuures on kontseptsioon paljude jaoks arusaamatu.**

Intervjueeritavate levinuim seisukoht, mille kohaselt on PK kommunikatsioonikeskne mõiste, seostub teooriaga ning antud magistritöös on eelnevalt välja toodud (käesolev töö, lk 34-35), et vaenulikule informatsioonilisele mõjutustegevusele vastutegevusel on üheks oluliseks meetmeks aus, professionaalne ja väärtuspõhine kommunikatsioon, mis paljastab vaenlase propagandat ja tagab ühiskonna psühholoogilise kaitstuse. Samuti on teoorias välja toodud, et tänapäeva konfliktid on eelkõige infokesksed ning kommunikatsioonil on nendes täita tähtis roll (käesolev töö, lk 11-13). Mitmete riigiametnike ning arvamusliidrite poolt välja toodud väärtuste kaitsega seonduv PK tähendus ühtib dokumendianalüüsis leitud tulemustega, mille kohaselt PK tähendabki ühiskonna sidususe ja turvatundega seotud ühiseväärtuste arendamist, hoidmist ja kaitsmist (käesolev töö, lk 45-46). Samas toob autor esile, et nii dokumendianalüüsi kui ka intervjuude analüüsi puhul jääb konkreetsete väärtuste sisu segaseks – teada on vaid see, et need baseeruvad demokraatial ja Eesti põhiseaduslikul korral. Intervjueeritavate üldlevinud seisukoht, et PK on seotud sõjalise tähendusega, on samuti teooriaga kooskõlas (käesolev töö, lk 10-12), sest teooria kohaselt on vaenulik informatsiooniline mõjutustegevus läbi ajaloo omanud tähtsat rolli erinevates sõjalistes konfliktides. Lisaks on teooria abil mõistetav ajakirjanike ning mitmete arvamusliidrite seisukoht, mille kohaselt on PK segane ja arusaamatu kontseptsioon, sest mitmed rahvusvahelised eksperdid on välja toonud (käesolev töö, lk 20-21), et valdkonnas on juba aastaid probleeme terminite üheselt mõistetava defineerimise ja nendest arusaamisega.

„Kui vaadata missuguse uue sõjalise strateegiaga Venemaa välja tuli ja kuidas seda testiti Krimmis, siis ilmselt hakkab PK mängima tuleviku hübriidsõdades võtmeosa.“ (RA4, 2015)

„See kontseptsioon, nii palju kui olen aru saanud, hoolimata kogu sellest segadusest, on jätk sõjalisele kaitsele - et see on sõjalise kaitse moraalikomponent tegelikult nii sõjaväe kui mõneti ka tsiviilühiskonna seisukohast. Kas sellele võiks või peaks aga olema veel mingisugune eraldi tähendus mittesõjalises mõistes, ei oska ma öelda.“ (AK1, 2014)

Riigiametnike poolt leiti kõige enam üksmeelselt, et **PK peamine funktsioon** on riigi informuuri ja kuvandi ning liitlassuhete kaitsmine väliste julgeolekuohtude, eelkõige Venemaa tegevuse, eest. Seejuures nähakse liitlassuhete olemasolu riigiametnike poolt julgeoleku tagamises ühe peamise prioriteedina. Ajakirjanike seast leiti, et PK võiks omada teatud funktsiooni ühiskonna kaitsmises Venemaa mõjutustegevuse eest. Arvamusliidrite seast leiti kõige enam üksmeelt, et PK võiks omada rolli informatsioonilise julgeoleku tagamises Venemaa eest. Peamise ohuna Eesti julgeolekule toodi kõikide gruppide poolt välja Venemaa mõttelaad ning viimaste aastate tegevus. **Kokkuvõtvalt nähti intervjueeritavate poolt psühholoogilisel kaitsele kõige rohkem funktsiooni ühiskonna mentaalse tasandi kaitsele Venemaa vaenuliku infovoost eest.** Vaenulikust infovoost rääkides kasutasid intervjueeritavad peamiselt väljendeid nagu vaenulik propaganda, mõjutustegevus, sihilikud valed, psühholoogilised operatsioonid, arvamuse manipuleerimine ja infosõda. Autor puutus nende terminitega ka kokku töö teoreetilises osas (käesolev töö, lk 17-21). Magistritöö autor tõi seejuures välja, et nimetatud mõisted hõlmavad ühisosana endas informatsiooniliste meetmete kasutamist vastase psühholoogia mõjutamiseks ja soovitud käitumise esilekutsumiseks.

Intervjueeritavate arusaam PK-st kui kaitsest vaenuliku infovoost eest ühtib tänapäeva käsitlemisega sõja olemusest - nii 4. põlvkonna sõjapidamise kui ka hübriidsõja teoreetikud on välja toonud, et tänapäeva sõjalise rünnaku üheks peamiseks sihtmärgiks on vastase mentaalne tasand ning ründerelvaks informatsioon, millega manipuleerides püütakse saavutada muutust füüsilisel tasandil (käesolev töö, lk 12-15). Peamise ohuallikana, mille vastu psühholoogilist kaitset vajatakse, toodi intervjueeritavate poolt välja Venemaa Föderatsioon. Magistritöö autori arvates on see seisukoht tugevasti mõjutatud Venemaa tegevusest 2014. a. Krimmi annekteerimisel, mida ka töö teoreetilises osas käsitleti (käesolev töö, lk 11-12)

„Võib öelda, et PK rolliks on minu arust suuresti rahva hulgas sellise meelelaadi loomine, et neile ei hakkaks külge need sõnapommid, millega meid rünnatakse.“ (RA1, 2015)

„Iseenesest oleks hea, kui PK-d ei oleks vaja, kuid selle teatud vajadus ja roll tekib olukorras, kus Venemaa eesmärk on vähendada psühholoogiliste meetoditega nii sõjaväe kui ka rahva moraali võimaliku sõja korral.“ (AK1, 2015)

„Üha enam saadakse aru, et kui keegi teine kontrollib sinu ajusid, siis ei ole tähtis, kellele kuulub kola, sest see kola antakse piltlikult öeldes vabatahtlikult ära.“ (RA5, 2015)

Järgmisena püüdis uurija välja selgitada, millised peaksid olema **PK fundamentaalsed alused**, et seda edukalt julgeoleku tagamises rakendada saaks. Riigiametnikud töid kõige enam välja haritud ning kriitiliselt mõelda oskava ühiskonna ja seejärel kokkulepitud väärtuste olemasolu. Mitmed leidsid ka, et ühiskond peab olema võimalikult sidus, et see ei oleks jagunenud omavahel vaenutsevateks gruppideks. Arvamusliidrite poolt oli enamlevinud seisukohaks, et PK parimaks võimalikuks aluseks on tugev koolisüsteem ja haritud inimesed, seejärel toodi esile kokkulepitud väärtused, mida ühiskonnas tahetakse ühiselt kaitsta. Ajakirjanike poolt peeti kõige olulisemaks, et oleks tagatud avatud meediaruum ning demokraatlikud põhiväärtused, mille keskmeks on inimene. **Kokkuvõtvalt leiti kõige enam üksmeelt, et PK efektiivse toimimise eelduseks on tugev haridussüsteem, milles mängivad olulist rolli koolid ning ülikoolid.** Teisena arvati kõige enam, et PK aluseks on üksmeel ja kokkulepe väärtuste osas, mis on ühiskonnas olulised. Kolmandaks leiti, et vajalik on avatud meediaruum ning selle kaudu teostatav arukas debatikultuur. Magistritöö dokumendianalüüsis (käesolev töö, lk 46) tuuakse välja, et riiklike julgeolekudokumentide järgi on Eesti PK arendustegevuses oluline osa akadeemilise ekspertiisi arendamine koolides ja ühiskondliku teadlikkuse ning oskuste tõstmine regulaarsete PK kursuste kaudu. Samuti on dokumendianalüüsis kajastatud väärtussüsteemi ja meediaruumi avatuse olulisus PK-s (käesolev töö, lk 45- 46) .

„Haridus on fookus, see on kõige tähtsam ning selle all mõtlen ma kriitilist mõtlemist, argumenteerimisoskust, teravat pilku märkamaks, mida tehakse, kõikide propagandavahendite teadmist, demagoogiavahendite tundmist infosõjas ja inforuumis – kõik need asjad on väga olulised. Mõtlemis-, argumenteerimis- ja funktsionaalne lugemisoskus, info töötlemine, endale oluliseks tegemine, probleemide lahendamisoskus, kõik need on hariduse relvad, mis teevad inimesi tugevaks ja on vastu infosõjale, mida propaganda, demagoogia ning inimeste emotsionaalse mõjutamisega praegu tehakse.“ (AL3, 2015)

„Ainus asi, mis lõpuks tõestab inimestele, et see ühiskond on tema jaoks väärt ja ta soovib seda kaitsta, on siis, kui ta tunneb, et ta on väärtustatud, temaga tegeletakse ja tema probleemid on märgatud“ (AK2, 2015)

Järgmises kategoorias, mis käsitleb seisukohti PK arendamisel, **oli kõige domineerivam vastus, et PK-d on vaja**. Mõned intervjuueeritavad olid ka pigem kahtleval seisukohal ning oli ka selliseid seisukohti, mille kohaselt Eesti praegusel kujul arendatavat PK-d ei vaja. PK **pooldajad** leidsid peamise arvamuste ühisosana, et kontseptsioon on tänapäeva julgeolekukeskkonnas möödapääsmatu, kui soovitakse tagada ühiskonna stabiilne areng. Kõik intervjuueeritavad, kes **kahtlesid** PK vajalikkuses, tõid peamise põhjusena välja selle, et kontseptsioon on praegusel kujul liiga arusaamatu. Ühtlasi tõsteti esile, et kui ei ole selge, mida PK endast täpselt kujutab, võib see hõlpsasti kaasa tuua kuritarvitusi riigis võimulolijate poolt. Samas nenditi kõigi kontseptsioonis kahtlejate poolt, et PK-l võiks siiski teatud positiivne roll Eesti riigikaitstes olla – juhul kui seda tehakse õigesti. Enamus kontseptsiooni **mittepooldavad** intervjuueeritavad tõid välja, et praegusel kujul on kontseptsioon mõistmatu ja selle konkreetset lisandväärtust ei ole arusaadavalt seletatud ning PK arendamiseks kulutatava raha ja ressursi peaks suunama hoopiski mujale, kus sellest rohkem kasu oleks. Uurimistöe autor toob siinkohal välja, et PK-d toetasid kõige rohkem riigiametnikud. Arvamusliidritest oli suurem osa skeptilisel (eitaval või kahtleval) seisukohal. Ajakirjanikud kas ei toetanud või olid kahtleval seisukohal ja soovisid näha PK rolli minimaalsena.

„Lähtekoht on see, et vilgas tegevus PK ümber käib, ent ei ole selge, mis see täpselt on. Kus on definitsioonid, millised on selle tegevuse piirid ja kui kaugele võib sellega minna? See on minu meelest probleem, et tegevus käib juba aastaid, ilma, et see oleks selgelt fikseeritud ja piiratud mingisuguste mõistete ning juriidiliste reeglitega.“ (AL2, 2015)

„Ma ei välista, et see kuidas kujundada ausat meediaruumi, mahub PK kontseptsiooni sisse ja see on huvitav, aga üldiselt tundub mulle psühholoogiline kaitse sellise hämmamisena ja mul on tunne, et see inimene, kes seda mõistet kasutab, tahab mulle valetada või ei taha oma eesmärgist täpsemalt rääkida - eriti kui see inimene on veel võimul.“ (AL5, 2015)

Ohud PK arendamisel oli intervjuudes üks enim kommenteeritud teema. Riigiametnikest kirjeldati ohte väga mitmekesistena ning kõige enam oldi ühisel arvamusel, et ohuks on kui inimesed ei mõista, milleks PK-d vajatakse või mõistavad PK-d vääriti – sellisel juhul ei saa

see toimida. Ohuna toodi välja ka see, kui PK arendamisse ei suudeta kodanikkonda piisavalt kaasata. Arvamusliidritest leiti mitmel korral, sarnaselt riigiametnikele, et ohuks on see, kui inimesed ei saa aru, miks PK-d vaja on ja näevad seda kui propagandamehhanismi. Samas toodi arvamusliidrite poolt ka ohuna välja, et PK arendamisel võidakse hakata seda võimulolijate poolt enda huvides ära kasutama ning ajakirjandusvabadust piirama. Ajakirjanike poolt toodi samuti välja peamise ohuna ajakirjandusvabaduse ja vaba meediaruumi võimalikud piirangud ning mitmetele arvamusliidritele sarnaselt, peeti ka ajakirjanike poolt ohtlikuks võimalikke võimulolijate kuritarvitusi. **Kokkuvõtvalt ilmes PK osas suurima ohuna see, et kontseptsiooni ei mõisteta või siis mõistetakse väärsti.** Teiseks leiti, et PK abil võivad võimulolijad hakata enda huvides informatsiooni edastamist kuritarvitama ja ajakirjandusvabadust piirama. Mitmete arvamusliidrite ja ajakirjanike poolt kirjeldatud oht on kirjeldatud ka uurimistöö teooria osas (käesolev töö, lk 26-27), kus tuuakse välja, et soov avalikkusega manipuleerida poliitilistest eesmärkidest lähtuvalt on ajaloos juba tuntud nähtus ning tänapäeva tehnika- ja kommunikatsioonivahendite arenguga on huvi selle vastu järjest kasvamas.

„Psühholoogilise kaitse arendamisel on suurimaks ohuks valesti mõistmine – arvatakse, et psühholoogiline kaitse kas piirab mingi informatsiooni kättesaadavust või et see tähendab mingeid psühholoogilisi operatsioone riigi poolt riigi enda elanike või arvamusliidrite suhtes, mis ei ole loomulikult tõsi.“ (RA2, 2015)

„Eduka ühiskonna põhiline eristus on see, et valitsus ja riik ei ole samad. Inimene võib kritiseerida valitsust, olles samal ajal truu riigile. Samas on peaaegu kõigil valitsustel kiusatus samastada ennast riigiga, väites, et valitsuse kritiseerimine on ühtaegu ka riigi kritiseerimine. Eestis on sellega tegelenud väga aktiivselt võimul olev Reformierakond. Hea näide on see, kuidas Reformierakonna rahastamiskandaali ajal 2012. a. ütles Jürgen Ligi, et Silver Merikari tegevus on riigivastane ja õhustab usku riigi vastu. See on suurepärane näide sellest, kuidas valitsev partei samastab ennast riigiga.“ (AK1, 2015)

PK alternatiivide osas jäädi riigiametnikest seisukohale, et PK kontseptsiooni tuleks edasi arendada ning alternatiive sellele ei ole praegusel hetkel tarvis. Samas toodi välja, et PK-s omab olulist rolli vastutustundlik ja objektiivne ajakirjandus ning sellesse tuleks edaspidi kindlasti rohkem investeerida. Arvamusliidrid ja ajakirjanikud olid enamjaolt PK suhtes skeptilised ja tõstsid esile alternatiivide arendamise vajalikkuse. Seejuures leiti ühiselt, et tugev meedia katab kõik riigi PK alased vajadused ning PK-d ennast ei ole eraldi tarvis. Toodi

välja, et riik peaks senisest enam investeerima raha riiklikkusse meediasse laiapindsema ja analüütilisema uudiste kajastamise eesmärgil ning tagama võimalused hankida informatsiooni otseallikatest. Samuti leiti mitmete arvamusiidrite poolt, et oluline on PK asemel investeerida senisest enam riigi haridussüsteemi ja õpetada inimesi iseseisvalt informatsiooni hankima ja seda kriitiliselt analüüsima. Kokkuvõtvalt võib öelda, et nii riigiametnike, ajakirjanike kui ka arvamusiidrite poolt **leiti kõige enam, et riik peaks kas siis PK raames või sellele alternatiivina keskenduma senisest enam Eesti meediakeskkonna tugevamaks muutmisele**. Mitmed vastanutest tõid esile ka vajaduse investeerida senisest rohkem haridussüsteemi ja elukestvasse õppesse, et arendada ühiskonnas kriitilist mõtlemist ning võimet informatsiooni iseseisvalt analüüsida.

Meedia olulisust tänapäeva infoühiskonnas on magistr töö autor analüüsinud peatükis 1.2., (käesolev töö, lk 24-29) milles selgus, et meedia roll on ajaloo vältel järjest olulisemaks muutunud ning see on keskseks vahendiks, levitamaks avalikkuses informatsiooni ja teadmisi. Samuti on see oluline vahend peegeldamaks võimule rahva seisukohti. Toodi välja, et meedia peab olema võimalikult erapooletu ja allikakriitiline ning vältima tegutsemist välisriikide ning ka oma riigi võimulolijate varjatud huvidest (käesolev töö, lk 28-29). Seega tugineb intervjuueeritavate poolt enim esiletoodud vajadus meedia arendamise ja sellesse investeerimise osas magistr töö teoreetilises pooles väljatoodud seisukohtadele.

„Midagi rohkemat ma ei näe, tugev meedia peab olema ja see tagab kõik PK vajadused.“

(AL4, 2015)

„Tasakaalustatud arvamusi peaks olema palju. See on meie kohaliku eestikeelse ajakirjanduse probleem, et ta ei jõua kõiki sündmusi igakülgsest käsitleda ja tal ei ole piisavalt ressursi. Selletõttu jääb informatsioon ebapiisavaks ja kõvaks emotsionaalseks muljetaimseks. Ajakirjandust tuleks kasvõi projektipõhiselt varustada lisavahenditega, et nad saaksid meile mitmekülgsemat pilti maailmast luua.“ (AL2, 2015)

„Riik peaks tegema kõik selleks, et avalik diskussioon ja avalik aruteluväli oleks hästi konkurentsivõimeline ning tugev, et meedia oleks vaba ja inimestel oleks võimalik ennast väljendada.“ (AK2, 2015)

PK arendamisel toodi tugevusena riigiametnike poolt välja kõige enam, et kuna Eestis on avatud ühiskond, siis saab PK arendamisel olla võimalikult avatud ning rajada kontseptsiooni tööle baseeruvaks. Arvamusiidrite poolt leiti, et kui PK arendamisel tekiks suurem võimekus

tõde välja selgitada ja inimesi seetõttu paremini kaitsta, siis oleks see tugevuseks. Ajakirjanike poolt toodi välja, et kui riigil tekiks PK raames võimekus oma seisukohti ka väljapoole Eestit kommunikeerida ning valesid ning väärinfot Eesti kohta ümber lükata, siis oleks see kindlasti tugevuseks. **Kokkuvõtvalt leidsid intervjuueeritavad kõige enam, et PK-d tuleks arendada sellises suunas, et see oleks tihedalt seotud valede paljastamisega ja tõe levitamisega ühiskonnas.** Teoriast selgus (käesolev töö, lk 10-11), et informatsiooniline mõjutustegevus tugineb suuresti desinformatsiooni levitamisele ja inimeste otsustusprotsessi eksitamisele, mistõttu on intervjuueeritavate ootus ja nägemus psühholoogilisest kaitsest kui tõel baseeruvast kaitsemehhanismist kooskõlas teooriaga.

Kolmanda kategooria all, mis käsitleb **PK teostamist**, püüdis uurija välja selgitada, **kes peaks PK teostama.** Enamus riigiametnikke leidis, et PK-d tuleks teostada võrgustikupõhiselt, kaasates erinevaid riigiasutusi ning organisatsioone. Samuti leiti mitmete riigiametnike poolt, et psühholoogilist kaitset peaks osavõtmise mõttes teostama kogu ühiskond, sest infosõjas on kõik ühiskonna liikmed paratamatult sõdurid inforindel. Eraldiseisva PK institutsiooni loomise vajaduses ei oldud kindlad. Samuti leidis kõige enam arvamusi liidreid, et PK puhul peaks tegemist olema võrgustikupõhise ja koostööülese teostamisega. Eraldiseisva PK keskuse loomise vajadust ei nähtud. Seevastu ajakirjanikel ei olnud PK võimaliku teostamise aspektis oma kindlat nägemust. Kokkuvõtvalt saab öelda, et **kõige enam leidis ühist väljendamist seisukoht, mille kohaselt tuleks PK-d teostada koostöö- ja võrgustikupõhiselt**, mitte aga ainult ühe ja eraldiseisva institutsiooni keskselt. Intervjuueeritavate peamine seisukoht ühtib dokumendianalüüsis väljatooduga (käesolev töö, lk 45), mille kohaselt teostatakse PK-d Eestis erinevate riigiasutuste koostöös.

„PK-d ei saa teha mingi keskus kuskil ära, see peab olema koordineeritud ühistegevus. Tooksin välja PK ja küberkaitse analoogia. Selleks, et infovõrgud oleksid tehnilises mõttes turvalised ja et sinna kurjategijate ja võõrriigi eriteenistuste käsi sisse ei ulataks, peavad tegutsema väga paljud erinevad osad. Selleks peavad panuse andma nii tavalised inimesed, pannes oma mobiilidele viirusekaitse, kui ka riigiasutused, turvates ja seirates oma võrke tulemüüridega. Kui seda asja nokitseks igapäev oma tarkuses ja oma nurgas, siis oleks küberkaitse olukord nõrk, sest kuskile jääb auk sisse ja standardid on erinevad. Sama lugu kehtib ka PK-ga.“ (RA5, 2015)

Järgmisena asus töö autor välja selgitama, **kuidas PK-d teostama peaks.** Enamus riigiametnikke leidis ühiselt, et PK-d tuleks teostada eelkõige teavitus- ja selgitustöö kaudu,

mis on suunatud nii ühiskonnale tervikuna, kui ka vajadusepõhiselt teatud sihtgruppidele. Teavitus- ja selgitustöö all peeti enamjaolt silmas valede ümberlökkamist ja kogu ühiskonna harimist koostöös meediaga. Üle poolte riigiametnikest leidis, et PK teostamisel on oluline ennetav tegevus, mis eeldab vastase ja infovälja jälgimist ning vajaliku sõnumi ennetavat esitamist. Ajakirjanike seast toodi välja, et PK-d tuleks teostada teavitustöö kaudu harival moel. Arvamusliidrite seast leiti kõige enam, et PK teostamisse tuleks kaasata meedia ning oskusliku kommunikatsiooni abil ühiskonda õpetada ja suunata. Teisena leidsid arvamusliidrid seisukohtade ühisosana, et PK teostamises on oluline ohtude kaardistamine ja ühiskonna ning infovälja monitoorimine. Arvamusliidrite poolt leiti ka ühtlasi, et PK-d tuleb teostada ka teatud väärtuste propageerimise kaudu. Kokkuvõtvalt saab öelda, et **kõige suurem arvamuste ühisosa intervjueeritavate hulgas seisnes seisukohas, et PK-d tuleks teha selgitus- ja teavitustöö kaudu harival moel meedia kaudu.** Teisel kohal arvamuste ühisosana leiti, et vajalik on tegeleda ennetava tegevusega, mis mitmete arvates tähendab infovälja jälgimist ja vastavalt sellele ennetavate sõnumite edastamist. Kolmandal kohal arvamuste ühisosana leiti, et PK teostamises on vajalik teatud väärtuste riigipoolne propageerimine.

Intervjueeritavate seisukohad ühtivad enamjaolt magistr töö teooria peatükis 1.3. välja toodud võimalike vastumeetmetega vaenulikule informatsioonilisele mõjutustegevusele (käesolev töö, lk 34-35), mille kohaselt leiavad ka mitmed teoreetikud, et vaenuliku infovoos kaitseks on üks olulisemaid tegevusi riigipoolne objektiivne informatsiooni avalikkusele esitamine ja ebaõige teabe ümberlökkamine. Ühtlasi on oluline avalikkuse harimine, sest seeläbi aidatakse ühiskonnal ohte tõhusamalt ära tunda ja neile vastu seista. Ka teooria kohaselt on vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse vastu vajalik informatsiooni jälgimine ning potentsiaalsete vastaste kaardistamine ja nende tundmine. (käesolev töö, lk 34-35)

„Tuleb vastase propaganda lahti võtta, analüüsida seda ning nõrkused välja otsida ja neid siis näidata. Samuti, kui on võimalus, siis tuleb selle vastu käia alati ennetav info – alati tuleb ennetavalt lüüa kui võimalik. Eestis peab 24/7 käima selgitustöö ja seda peab suuresti tegema läbi meedia, millesse läheb televisioon, ajalehed, internet. Tuleb seletada ja õpetada ning valesid ümber lükata – see on lõputu protsess ning see tuleb viia paremale tasemele kui see siiani on olnud. Me oleme tagantjärele reageerinud – see on tagajärgede likvideerimine, aga see, kes on esimene, on efektiivsem.“ (RA4, 2015)

„PK raames peaks harima avalike suhete inimesi, ajakirjanikke ja ka laiemat avalikkust aga see peab olema puhtalt hariv. Sinna mingisugune vähimagi sunnielemendi juurdepanemine on äärmiselt ohtlik.“ (AK1, 2015)

„Kuna rünnaku aluseks on väga jõuline analüüs ühiskonna seisundist, siis peab ka PK aluseks olema analüüs ühiskonna terviku seisundist.“ (AL1, 2015)

2.4. Järeldused ja ettepanekud psühholoogilise kaitse arendustööks

Antud magistr töö teoreetilises osas analüüsiti informatsioonilise mõjutustegevuse teoreetilisi lähtekohti, meedia rolli infoühiskonnas ja võimalikke vastumeetmeid vaenulikule informatsioonilisele mõjutustegevusele. Töö empiirilises pooles viidi läbi dokumendianalüüs ning samuti ekspertintervjuude võrdlev analüüs PK tähenduse, funktsiooni ja võimaliku teostusviisi välja selgitamiseks. Eesti julgeolekupoliitika kujundajatega läbiviidud intervjuude analüüsi ja dokumendianalüüsi käigus leiti vastused püstitatud uurimisküsimustele.

Esimese uurimisküsimuse, kuidas on psühholoogilise kaitse tähendus ja funktsioon Eesti avalikes riiklikes dokumentides kajastatud, vastused leiti dokumendianalüüsi tulemusel käigus. Psühholoogilise kaitse **tähenduseks** avalike riiklike dokumentide põhjal on ühiskonna sidususe ja turvatundega seotud ühiskonnaväärtuste arendamine, hoidmine ja kaitsmine (käesolev töö, lk 45-46). Psühholoogilise kaitse peamiseks **funktsiooniks** on informatsioonilise kaitse vaenuliku mõjutustegevuse eest, rahva kaitsetahte ja sidususe suurendamine, moraalse paanika vältimine, riigi maine ning rahvusvaheliste seisukohtade/huvide kaitse ja kodanike usalduse suurendamine riigi suhtes (käesolev töö, lk 45-46). Selgus ühtlasi, et PK on loodud peamiselt vastumeetmena infoajastu meedia- ja kommunikatsioonikesksetele ohtudele, kaitsmaks ühiskonna mentaalset tasandit. Psühholoogilise kaitse tähendust ja funktsiooni võib pidada magistr töö teoreetilises osas kirjeldatud tänapäeva julgeolekuvaldkonna informatsioonilistele ohtudele vastavaks.

Teisele uurimisküsimusele, kuidas Eesti julgeolekupoliitika kujundajad psühholoogilist kaitset mõistavad, leiti vastused intervjuude analüüsimise käigus. Analüüsimisel moodustus kaks kategooriat. **Esimese kategooria** all, mis käsitles **psühholoogilise kaitse tähendust**, avaldasid vastajad kõige enam ühiselt arvamust, et tegemist on kontseptsiooniga, mis seostub kommunikatsioonivaldkonnaga ja väärtuste kaitsega sõjalises kontekstis. Seejuures tunnistas

suur osa intervjueeritavaid, et tegemist on kontseptsiooniga, millest ei ole võimalik üheselt aru saada ning selle osas valitseb segadus. PK- seotust kommunikatsiooni ja väärtuste kaitsega kinnitavad ka uurimistöö teooria ja dokumendianalüüsi osa. Seejuures toob uurimistöö autor esile, et dokumendianalüüsi ning intervjuude analüüsi põhjal ei selgu, millised on konkreetsed väärtused, mida PK definitsiooni kohaselt Eestis arendama, kaitsma ja hoidma peaks. Intervjuude põhjal selgub, et tegemist on väärtustega, mille üle tuleks ühiskonnas alles täpsemalt arutleda. Dokumendianalüüsist tuleb esile, et need väärtused tuginevad demokraatial ja Eesti põhiseaduslikul korral, kuid avalikes riiklikes dokumentides ei märgita, milliseid väärtuseid täpsemalt silmas peetakse. Magistritöö autori arvates tuleks seetõttu leida need konkreetsed väärtused, mis on Eesti ühiskonna jaoks kõige olulisemad ja mille kaitsmisele ning arendamisele PK edaspidi keskendub. Seejärel tuleks need väärtused selgemalt sõnastada ka avalikkusele, et muuta kontseptsiooni fookust senisest arusaadavamaks, tagades ühtlasi seeläbi paremad võimalused avalikkusele riigi PK-s osalemiseks. Eelnevale tuginedes, teeb magistritöö autor Riigikantseleile kui PK-d koordineerivale asutusele ettepaneku:

- sõnastada koostöös vastavate huvigruppidega konkreetsed väärtused, mis on Eesti jaoks kõige olulisemad ja mille kaitsmisele ning arendamisele PK edaspidi keskendub.

Intervjuudest selgus, et ajakirjanike ning mitmete arvamusspetsistide seisukohtade põhjal on PK puhul tegemist segase ja arusaamatu mõistega. See seisukoht ühtib uurimistöö teooriaga, mille kohaselt valitseb valdkonnas mõistetealane segadus, mis võib saada takistuseks valdkonna efektiivsele arendamisele ja korraldamisele. Ka magistritöö autor tõi dokumendianalüüsis välja, et PK kontseptsioon on avalikes riiklikes dokumentides kirja pandud laiahaardeliselt ja mitmetimõistetavalt, mis võib tekitada avalikkuse jaoks probleeme ja segadust selle sisu mõistmisel ning sütitada vastuseisu valdkonna edasisele arendamisele. Samas selgus dokumendianalüüsist, et Välisministeeriumi (2013) poolt koostatud dokumendis „Ülevaade Eesti julgeolekupoliitika aluste (2010) elluviimisest“ on välja toodud, et „psühholoogilist kaitset arendatakse tihedas riigisiseses ja rahvusvahelises koostöös, kaasates avalikkust. Avalikkus on psühholoogilise kaitse temaatika olemust ja olulisust teadvustanud“ (käesolev töö, lk 44). Selline seisukoht ei ühti aga intervjuude analüüsimisel esile tulnud arvamusspetsistide ja ajakirjanike seisukohtadega, mille kohaselt on PK segane ja arusaamatu kontseptsioon, mille osas ei ole üheselt selget arusaama, mida sellega silmas peetakse.

Uurimistöö autori hinnangul võib tegemist olla olukorraga, kus riik leiab, et PK on arusaadav

ja hästi integreeritud Eesti ühiskonda, kuid tegelikkuses on märkimisväärsel osal ühiskonnaliikmetest probleeme selle mõistmisega. Kuna PK on seotud ühiskonna mentaalse tasandi kaitsmisega, siis võib teadmatus kontseptsiooni suhtes tekitada vastuseisu edasisele arendustööle ja luua paralleele Nõukogude Liidu okupatsiooniaastatel levinud tsensuuri ja meelsuskontrolliga. Eelnevat arvesse võttes tuleks magistritöö autori hinnangul pöörata rohkem tähelepanu selgitustöö tegemisele PK tähenduse, funktsiooni ja vajalikkuse kohta Eesti riigikaitses. Vajalik oleks korraldada olulistele sihtgruppidele täiendavaid teabeüritusi ja foorumeid ning kaasata neid kontseptsiooni arendamisse. Vastasel korral võivad ajakirjanikud ja arvamuslimidrid avalikes sõnavõttudes levitada PK kohta vääртеavet või umbusku, mis võib omakorda viia PK diskrediteerimiseni laiemas avalikkuses. Magistritöö autor teeb ettepaneku Riigikantseleile kui PK-d koordineerivale asutusele:

- võtta arvesse praegused probleemid PK kontseptsiooni mõistmisel ja pöörata senisest rohkem tähelepanu ajakirjanikele ja arvamuslimidritele suunatud selgitustöö tegemisele täiendavate teabeürituste ja foorumite kaudu, et kaasata nimetatud huvigruppe PK arendamisse.

Kõige enam leiti nii riigiametnike, arvamuslimidrite ja ajakirjanike poolt arvamuste ühisosana **PK funktsiooniks** olevat ühiskonna vaimse tasandi kaitse vaenuliku infovoe eest, kus peamise ohustajana nähti Venemaa Föderatsiooni. Enamus intervjueeritavaid leidis, et PK roll tuleb kõige selgemalt esile just sõjaolukorras, mil vajatakse PK-d kõige enam. Ka töö teoreetilises osas toodi välja intensiivistuva vaenuliku infovoe tekkimine eelkõige sõjalise vastuseisu puhul, mille üheks värskeimaks näiteks oli Venemaa agressioon Krimmis, kus kasutati ohtralt vaenulikku informatsioonilist mõjutustegevust. Seega ühtib valdkonna teoreetiline baas intervjueeritavate poolt väljatoodud seisukohtadega (käesolev töö, lk 11).

Kõige enam tõid intervjueeritavad välja, et **PK peaks baseeruma** ühiskonnas tugeval haridussüsteemil ja debatikultuuril, milles mängivad olulist rolli koolid ning ülikoolid. Ka dokumendianalüüsist selgus, et PK arendustegevuses on oluline roll haridusalases tegevuses. Uurimistöö teoorias toodi välja, et ühiskonna harimine aitab inimestel ohte ära tunda ja neile vastu seista (käesolev töö, lk 34-35). Magistritöö autori arvates on eeltoodud arvesse võttes oluline, et keskkoolide ja kutsekeskkoolide kohustuslikku õppekavasse viidaks meediaanalüüsi õppeaine, kus arendatakse kriitilist mõtlemist, meedia kaudu vahendatud informatsiooni analüüsimist, algallikate leidmist. Ülikoolide õppekavades peaks olema PK õppeaine, kus valdkonna käsitus on kontsentreeritum - õpetatakse vaenuliku

informatsioonilise mõjutustegevuse vahendite tundmist, samuti väljendusoskust sõnumite edastamisel ja tehakse praktilisi harjutusi kriisi- või sõjaolukorras reageerimiseks, sest uue meedia (internet, blogid, sotsiaalmeedia) võimalusi kasutades saavad näiteks riigi kohta levitatavaid valesid ümber lükata inimesed üle kogu Eesti. Õppeained peaksid põhinema demokraatlike väärtuste propageerimisel, kuid tutvustama seejuures sõnavabadusest ning avatud meediaruumist tulenevaid ohte. Eeltoodut arvesse võttes, teeb magistritöö autor ettepaneku Haridus- ja Teadusministeeriumile:

- viia keskkoolide ja kutsekeskkoolide kohustuslikku õppekavasse meediaanalüüsi õppeaine ning ülikoolide õppekavasse PK õppeaine.

Dokumendianalüüsis toodi välja, et Välisministeeriumi (2013) poolt koostatud dokumendis „Ülevaade Eesti julgeolekupoliitika aluste (2010) elluviimisest“ väidetakse, et PK valdkonnas on kaitstud mitmeid PK-d käsitlevaid teadustöid – antud uurimistöö autorile teadaolevalt ei ole varasemalt akadeemilist teadustööd otseselt PK-st kaitstud, kuid samas on kaitstud mitmeid teadustöid, mis käsitlevad näiteks infosõja, propaganda ja mõjutustegevuse temaatikaid. Samas ei ole antud magistritöö autori arvates avalikkuses nendele töödele piisavalt tähelepanu pööratud ning nende seotust PK kontseptsiooniga selgitatud. Autori hinnangul tuleks PK temaatikaga seotud akadeemilisi teadustöid ning nende tulemusi avalikkusele rohkem tutvustada, et tekitada ühiskonnas PK vastu suuremat huvi, soodustada diskussiooni ning valdkonna edasist uurimist akadeemilisel tasandil. Sellest tulenevalt teeb uurimistöö autor Haridus- ja Teadusministeeriumile ettepaneku:

- populariseerida PK valdkonnaga seotud teadustöid, soodustamaks avalikku diskussiooni ning valdkonna edasist uurimist akadeemilisel tasandil.

Edasi analüüsis magistritöö autor uurimisküsimusele vastuse leidmiseks kategooriat „seisukohad PK arendamisel“. **Kõige rohkem oli neid intervjueeritavaid, kes olid veendunud PK vajalikkuses.** PK-d toetasid kõige rohkem riigiametnikud, kes leidsid peamise arvamuste ühisosana, et kontseptsioon on tänapäeva julgeolekukeskkonnas vajalik eelkõige stabiilse vaimse keskkonna loomiseks, mis on vajalik ühiskonna edasiseks arenguks. Arvamusliidrid ja ajakirjanikud oli suurem osa siiski skeptilisel (eitaval või kahtleval) seisukohal. Kõik intervjueeritavad, kes olid skeptilisel seisukohal, tõid peamise põhjusena välja, et praegune kontseptsioon on arusaamatu ja segane, mis võib võimaldada kuritarvitamisi võimulolijate poolt ning PK konkreetset lisandväärtust ei ole piisavalt seletatud. Samuti tõid ajakirjanikud ning ka enamus arvamusliidreid intervjuudes välja

suurima ohuna PK edasisel arendamisel võimaliku kuritarvitamise võimalolijate poolt ning ajakirjandusvabaduse piiramise.

See ühtib magistritöö teooriaga, mille kohaselt võivad võimalolijad manipuleerida meedia ja kommunikatsiooni abil avaliku arvamusega, et saavutada konsensust ja avalikkuse poolehoidu poliitikatele ja tegevustele, mis lähtuvad eelkõige võimalolijate isiklikest eesmärkidest. Samas tuleb esile tuua, et see ei ühti dokumendianalüüsist selgunud tulemustega, mille kohaselt on mitmetes Eesti riiklikes dokumentides rõhutatud, et PK on oma olemuselt tihedasti seotud põhiseaduslike väärtustega ning selle teostamisel ei tohi vastuollu minna demokraatlikku õigusriigi aluspõhimõtetega nagu näiteks mõtte- ja sõnavabadus ning PK-d teostatakse just demokraatliku õigusriigi, sõna- ja mõttevabaduse kaitsmiseks (käesolev töö, lk 44-45).

Kuna mitme kategooria („PK tähendus“ ja „seisukohad PK arendamisel“) analüüsimisel ilmnes, et PK kontseptsiooni ei ole paljude Eesti julgeolekupoliitika kujundajate arvates piisavalt lahti selgitatud, siis on see magistritöö autori arvates üks võimalikest põhjustest, miks PK-d nähakse potentsiaalse ohuna võimu kuritarvitamisel ja ajakirjandusvabaduse piiramisel. Magistritöö autori arvates ei loe paljud ühiskonnaliikmed riiklikke julgeolekudokumente ning tihti on need raskesti mõistetavad, mistõttu oleks vaja luua kergesti kättesaadavat ja lihtsasti mõistetavat PK alast selgitavat kirjandust Seda tehes oleks mõistlik tuua välja kujundlikke paralleele, kuidas vaenulik informatsioon võib olla sama ohtlik, kui vaenlase tankidelt või lennukitelt tulistatav laskemoon. Samuti on vaja rõhutada, et PK lähtub oma tegevuses demokraatlikest ja Eesti põhiseaduslikest printsiipidest. Eeltoodut arvesse võttes teeb magistritöö autor Riigikantsseleile ettepaneku:

- koostada populariseerivat ja lihtsasti mõistetavat PK alast kirjandust nii paberkujul (voldikud, trükised) kui ka digitaalsel kujul (mälu-pulgad, veebileht, sotsiaalmeedia konto), mis annaksid ülevaate PK-st, selle vajalikkusest ning ohtudest, mille tõttu Eesti riigikaitsele PK-d vaja on, rõhutades seejuures selle demokraatlikest väärtustest lähtuvat olemust.

Selline tegevus võimaldaks maandada ühiskonna hirme ja konspiratsiooniteooriaid ajakirjandusvabaduse piiramisest ja võimu kuritarvitamisest PK abil. Autori seisukohta senisest suurema selgitustöö vajalikkuse osas PK tähenduse ja vajalikkuse kohta ühiskonna kaitsele toetab ilmekalt ka see, et peamise ohuna PK edasisel riigipoolsel arendamisel nähakse

riigiametnike ja mitmete arvamusiidrite poolt kõige enam seda, et ühiskond ei mõista, milleks psühholoogilist kaitset vaja on - või siis mõistab seda pahaendeliselt vääriti (käesolev töö, lk 53).

PK alternatiivide osas jäi enamus riigiametnikest seisukohale, et arendada tuleb edasi PK kontseptsiooni ja alternatiive ei ole vaja. Paljud arvamusiidrid ja ajakirjanikud nägid seevastu vajadust alternatiivide järele. Kokkuvõtvalt saab öelda, et nii riigiametnike, ajakirjanike kui ka arvamusiidrite poolt leiti ühise seisukohana kõige enam, et riik peaks kas PK raames või sellele alternatiivina keskenduma senisest rohkem Eesti meedia tugevamaks muutmisele ja suunama sinna märgatavalt rohkem ressursi objektiivse ja võimalikult mitmekesise meediakajastuse eesmärgil. See seisukoht ühtib antud magistritöö peatükis 1.2. välja toodud teooriaga, mille kohaselt on meedial infoühiskonnas keskne mõjutaja roll nii poliitilisel, kultuurilisel kui ka sotsiaalsel tasandil ning avatud inforuumi kaudu püüavad erinevad huvigrupid, sealhulgas välisriigid, saavutada oma strateegilisi ja taktikalisi eesmärke. Seetõttu saab autori arvates öelda, et tänapäevases infoühiskonnas on julgeoleku tagamiseks tarvilik meedia allikakriitilisus, analüüsiv ning võimalikult tõelähedane teemadekajastus, mis võimaldaks ühiskonnal teha objektiivseid otsuseid. PK-d tuleks autori arvates arendada tihedas koostöös Eesti ajakirjandusega ning riik peaks panustama PK raames oskusteabe ning täiendavate rahaliste ressurssidega meedia professionaalsuse tõstmiseks. Magistritöö autori arvates on oluline, et kui maailmas tekib konfliktikolle, mis mõjutab Eesti julgeolekut (näiteks Ukraina konflikt) või julgeolekuvaldkonnast oluline teema (näiteks Venemaa uus julgeolekupoliitika), mis vajab süvendatud analüüsi ja kajastamist, siis tuleks otseallikatest informatsiooni hankima suunata senisest suuremal arvul ajakirjanikke ja meediaspetsialiste, kes suudaksid analüüsiva teemakäsitlusega anda Eesti avalikkusele võimalikult reaalse ja analüütilise pildi toimuvast.

Samuti leiab magistritöö autor, et tuleks luua PK veebileht ja sotsiaalmeedia konto, mis tooksid jooksvalt välja avalikus inforuumis leviva ja julgeolekuaspektist olulise väärinfo, pakkudes ajakirjandusele selle abil õiget ja faktidel põhinevat teavet. Sellisel viisil saaksid ajakirjanikud ning avalikkus vajadusel inforuumis leviva teabe tõepärasust kontrollida ning olla kursis, millist desinformatsiooni Eesti kohta levitatakse. Erilist tähelepanu tuleks pöörata just Eesti kohta käivale valeinfole ja võimalikele provokatiivse sisuga sõnumitele. Samuti võiks rahvas saada ka interaktiivselt portaali töös osaleda ja teha tähelepanekuid inforuumis leviva teabe kohta ning küsida nõu spetsialistide käest info tõepärasuse kohta. Samuti võiks veebilehel olla kajastatud ka vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse levinumad näited

ning õpetlikud kaasused. Eelnevale tuginedes teeb uurimistöö autor järgmised ettepanekud Riigikantseleile:

- pakkuda regulaarseid tasuta koolitusi ajakirjanikele ning meediavaldkonnas töötavatele isikutele, mis annaksid ülevaate viimastest trendidest vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse valdkonnas ning tooksid näiteid harivatest kaasustest nii välis- kui ka kohalikul meediamaastikul;
- rahastada projektipõhiselt PK aspektist Eesti julgeolekule olulisi teemasid ning suunata valdkonda kajastama ja analüüsima täiendavaval hulgal ajakirjanike ning meediaeksperte;
- luua PK veebileht ja sotsiaalmeedia konto, mis tooksid jooksvalt välja inforuumis leviva ja julgeolekuaspektist olulise väärinfo, pakkudes selle kõrvale õiget ja faktidel põhinevat teavet.

Eeltooduga sai autori poolt uurimisküsimusele nr. 2 vastatud ning autor liigub edasi järgmise uurimisküsimuse lahendamise juurde. **Kolmanda uurimisküsimuse**, millisel moel tuleks psühholoogilist kaitset Eesti julgeoleku tagamiseks teostada, leiti vastused uurija poolt läbiviidud intervjuude analüüsimise käigus. Selgus, et **PK-d tuleks teostada** erinevate asutuste vahelise koostöö tulemusena võrgustikupõhiselt, mitte ainult ühe institutsiooni keskselt. Eraldiseisva PK keskuse loomist ei peetud seejuures vajalikuks. Intervjueeritavate peamine ühine seisukoht ühtib dokumendianalüüsis kinnitatud asjaoluga, et PK-d teostatakse mitmete erinevate riigiasutuste koostöös (käesolev töö, lk 44-45). Samas ei ole mitmete intervjueeritavate poolt esile toodud võrgustikupõhise arendustöö mõistet avalikes riiklikes dokumentides kajastatud.

Magistritöö autori hinnangul on PK edasisel arendustööl oluline keskenduda just valdkonna võrgustikupõhisele ülesehitamisele ja mitte keskenduda ühe tsentraalse keskuse loomisele. Autori hinnangul võimaldab see arendustöösse kaasata rohkem inimesi ning tagada neile väljaõpe ja oskusteave PK valdkonnas. Samuti aitaks võrgustikupõhine lähenemine maandada ka hirne ja riske valdkonna kuritarvitamise osas, mis tulid esile nii uurimistöö teooria kui ka empiirilises osas, sest muudab PK teostamise läbinähtavamaks ning muudab raskemaks PK-d teostaval võimul korrumppeeruda. Samuti võib eraldiseisva PK keskuse loomine autori hinnangul soodustada mõttemalli, mille kohaselt loodetakse edaspidi riigiasutuste ja avalikkuse poolt, et neil ei ole vaja PK-sse panustada, sest PK keskus teeb ise kõik nende eest

ära. Seega võib see valdkonnas viia olukorrani, kus riigi PK üldine tase tegelikult nõrgeneb. Võrgustikupõhine lähenemine aitaks ühtlasi välistada olukorda, kus vastase tugeva ründe korral ühe tsentraalse keskuse suunal, oleks rivist väljas kogu riigi PK. Hästiarendatud võrgustiku puhul saaks aga vaenlase ründe puhul reageerida mitmetest erinevatest nn. rakukesest sarnaste sõnumitega, mis jätab kuvandi kokkuhoidvast ja ühel häälel rääkivast riigist. Eeltoodule tuginedes teeb magistritöö autor ettepaneku Riigikantseile:

- jätkata PK koostööpõhist arendamist, keskendudes võrgustikupõhisele arendustööle ja vältides ühe eraldiseisva PK keskuse loomist.

Avalikes riiklikes dokumentides on välja toodud, et PK teostamisest võtavad osa riiklikud institutsioonid, kuid tähelepanuta on jäetud erasektor. Magistritöö autor leiab, et tänapäeva 4. generatsiooni sõjapidamise ning hübriidsõja iseloomu arvestades, kus püütakse nõrgestada kogu ühiskonda tervikuna, on oluline, et loodaks võimalused ka erasektorile PK-s osalemaks. Oluliselt saavad PK-sse panustada eelkõige erasektori meedia-, kommunikatsiooni- ning suhtekorraldusfirmad, kes kujundavad sõnumitega Eesti informumis märgatavalt suurema osa kui riigimeedia. Seetõttu saaksid nad vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse ennetamise ning tõkestamise märkimisväärse panuse anda. On oluline, et erasektori võtmeisikud mõistaks PK olemust ning tähtsust riigikaitstes ning oskaks vajalikul hetkel vastava inimressursi ja sõnumitega aidata riigil informuimi kujundada ning desinformatsiooni ümber lükata. Antud idee on vastavuse ka Eesti laia riigikaitse käsitluse alusprintsipiiga, mille kohaselt seisneb Eesti riigi kaitsmine kogu ühiskonna vastutusel. Käesoleva töö autor teeb selle põhjal järgmise ettepaneku Riigikantseile:

- luua võimalused erasektori meedia-, kommunikatsiooni- ning suhtekorraldusfirmadel PK-s osalemiseks.

Kategooria järgmise koodi kohaselt leiti intervjuude põhjal, et **PK-d tuleks teostada selgitus- ja teavitustöö kaudu harival moel meedia kaudu**. Seejuures leiti, et igasuguse sunnielemendi lisamine PK teostamisse tekitaks vastuseisu ning meenutaks liigselt totalitaarset riigirežiimi. Teisel kohal arvamuste ühisosana leiti, et vajalik on tegeleda ennetava tegevusega, mis enamuse intervjuueeritavate arvates tähendab infovälja monitoorimist ja vastavalt sellele ennetavate sõnumite edastamist. Intervjuueeritavate enamlevinud seisukoht on vastavuses uurimistöö teooria peatükis 1.3. välja toodud võimalike vastumeetmetega vaenulikule informatsioonilisele mõjutustegevusele, mille kohaselt on vaenuliku infovoog ja manipulatsioonide kaitseks üks olulisemaid tegevusi riigipoolne täpse ja objektiivse

informatsiooni kogumine ja avalikkusele esitamine. Samuti on teooria kohaselt vajalik informuumi monitoorimine väärinfo tuvastamiseks (käesolev töö, lk 34-35). Eeltoodust tulenevalt teeb magistritöö autor vastava ettepaneku Riigikantseleile:

- teostada PK-d peamiselt selgitus- ja teavitustöö kaudu harival viisil, kasutades selleks meedia abi ning vältides sunnimehhanisme;
- keskenduda PK teostamisel ennetavale tegevusele, mille sisuks on infovälja monitoorimine ning ennetavate riigipoolsete sõnumite edastamine avalikkusele.

KOKKUVÕTE

Käesolev magistritöö otsis vastust **uurimisprobleemile**, millist funktsiooni omab PK Eesti riigikaitstes julgeolekupoliitika kujundajate käsitluste põhjal? Julgeolekupoliitika kujundajatena käsitleti antud uurimistöö raames Eesti meedias psühholoogilise kaitse kohta sõna võtnud autoriteetseid riigiametnikke, ajakirjanike ja arvamussliidreid. Lahenduseks leiti, et PK-d on vaja ning selle peamine funktsioon on Eesti ühiskonna mentaalse tasandi kaitsmine Venemaa vaenuliku infovoe eest selgitava kommunikatsiooni ning väärtuste kaitse abil. Seejuures selgus ühtlasi, et PK funktsioon on paljude jaoks segane ja raskesti mõistetav. Uurimistöö **eesmärgiks** oli välja selgitada Eesti julgeolekukujundajate käsitluste põhjal psühholoogilise kaitse tähendus, funktsioon ja võimalik teostusviis Eesti riigikaitstes ning esitada selle põhjal ettepanekud asjasse puutuvatele riigiasutustele kontseptsiooni arendamiseks. Uurimisprobleem sai poolstruktureeritud ekspertintervjuude ja dokumendianalüüsi põhjal lahenduse ning eesmärk sai kontseptsiooni arendamise puutuvate riigiasutustele ettepanekute tegemise näol täidetud. Autor jõudis lahendusteni läbi uurimistöös püstitatud kolme uurimisülesande ja kolme uurimisküsimuse. Magistritöö teadustöö väärtus seisneb PK kohta käivate arvamuste analüüsimises, nende võrdlemises valdkonna teoreetilise käsitlusega ning vastavate ettepanekute tegemises järelduste põhjal.

Magistritöö **esimeseks uurimisülesandeks** oli analüüsida vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse teoreetilisi üldkäsitlusi, meedia funktsiooni infoühiskonnas ja võimalikke kaitsemeetmeid vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse vastu. Uurimistöös jõuti järeldusele, et tänapäeva sõjalistes konfliktides omab olulist rolli informatsiooniga manipuleerimine, mis on infoühiskonna kiire arenguga muutunud efektiivsemaks. Autor tugines magistritöös tänapäeva julgeolekukeskkonda iseloomustavale 4. põlvkonna sõjapidamisteooriale, mille kohaselt püütakse vastast alistada eelkõige psühholoogilisel tasandil, kasutades selleks tänapäeva meedia ja kommunikatsioonivahendite abi. Edasisel uurimisel selgus, et valdkonnas kasutatakse peamiselt mõisteid nagu infosõda, psühholoogiline sõda, propaganda ja mõjutustegevus, mille peamiseks ühiseks eesmärgiks on sihtgruppide informatsiooniga manipuleerimine. Ühtlasi tõi autor välja, et valdkonnas on tegemist terminoloogilise segadusega, mis võib saada takistuseks teema üheselt mõistetavale käsitlemisele ning efektiivsele arendamisele. Uurimisülesandega selgitati välja, et Eesti jaoks kujutab kõige enam ohtu Venemaa Föderatsiooni vaenulik informatsioonilise mõjutustegevus,

mille üheks peamiseks eesmärgiks on kahjustada Eesti rahvusvahelist kuvandit. Autor jõudis selgusele, et meedia omab olulist funktsiooni informatsioonilise mõjutustegevuse teostamises ning sellega seotud ohtudest tulid esile võimalikud manipulatsioonid avalikkusega võimulolijate ja välisriikide huvidest lähtuvalt, mis võivad ohustada demokraatlikku ühiskonnakorraldust ning riigikorda. Ühtlasi selgus, et inimesed on mõjutatavad eelkõige emotsionaalse sisuga sõnumite poolt ning nendega õnnestub manipuleerida eelkõige seetõttu, et infoühiskonnas on liiga palju teavet, mida ei õnnestu isiklikult järele kontrollida. Lisaks toodi välja, et riigil on kandev osa vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse takistamises ning ühiskonna psühholoogilisel kaitsel. Seejuures saab kesksete riigipoolsete tegevustena välja tuua infovälja- ja rahva emotsionaalse seisundi jälgimise, ühiskonna harimise mõjutustegevuse ohtude osas ning vajadusepõhise sekkumise oskusliku riigipoolse kommunikatsiooni näol. Riik peab seejuures püüdma PK-d teostades tagada täpse ja tasakaalustatud informatsiooni jõudmise avalikkuseni ning selle juures on märgilise tähtsusega õigeaegne ühiskonna teavitamine ohtudest ja sellekohase avaliku arutelu algatamine.

Teise uurimisülesande eesmärgiks oli teostada PK mõistet sisaldavate Eesti riiklike dokumentide analüüs ning selgitada välja mõiste sisu avalike riiklike dokumentide põhjal. Analüüsist selgus, et PK tähendab ühiskonna sidususe ja turvatundega seotud ühisväärtuste arendamist, hoidmist ja kaitsmist. Psühholoogilise kaitse peamiseks funktsiooniks riigikaitses on informatsiooni toimepidavuse tagamine ja selle kaitse vaenuliku mõjutustegevuse eest, rahva kaitsetahte ja sidususe suurendamine, moraalse paanika ärahoidmine, ühiskonna harimine, riigi maine ja rahvusvaheliste seisukohtade/huvide kaitse ning kodanike usalduse suurendamine riigi suhtes

Kolmanda uurimisülesande eesmärgiks oli analüüsida teooriat ja julgeolekupoliitika kujundajate seisukohti poolstruktureeritud intervjuude põhjal PK tähendusest, funktsioonist kui ka teostusviisist julgeoleku tagamisel ning teha selle põhjal järeldused ja ettepanekud asjasse puutuvatele riigiasutustele kontseptsiooni arendamiseks. Selgus, et intervjuueeritavate arvamused ühtisid enamjaolt magistr töö teooria osas ning dokumendianalüüsis välja toodud seisukohtadega. Intervjuueeritavad avaldasid kõige enam arvamust, et PK puhul on tegemist kontseptsiooniga, mis seostub kommunikatsioonivaldkonnaga ja väärtuste kaitsega sõjalises kontekstis. Samas ajakirjanikud ja suur osa aramusliidreid tunnistas, et tegemist on segase ja arusaamatu mõistega. Kõige enam nähti nii riigiametnike, aramusliidrite ja ka ajakirjanike poolt arvamuste ühisosana psühholoogilisel kaitsel funktsiooni ühiskonna vaimse tasandi

kaitsmisel vaenuliku infovoo eest sõjalises olukorras, kus Eesti peamise ohustajana nähti Venemaa Föderatsiooni. Intervjueeritavad tõid välja, et PK peaks baseeruma ühiskonnas tugeval haridussüsteemil ja debatikultuuril ning seejärel kokkulepitud väärtustel. PK edasist arendustegevust toetasid kõik riigiametnikud, kuid arvamuslimidrid ja ajakirjanikud olid suurem osa siiski skeptilisel (eitaval või kahtleval) seisukohal. Ajakirjanikud ning ka enamus arvamuslimidreid tõid üksmeelselt välja suurima ohuna PK edasisel arendamisel võimaliku kuritarvitamise riigis võimulolijate poolt ning ajakirjandusvabaduse piiramise. Intervjuude analüüsimisel selgus, et PK tuleks teostada koostöö- ja võrgustikupõhiselt, mitte ainult ühe tsentraalse institutsiooni keskselt. Samuti seisnes kõige suurem arvamuste ühisosa selles, et PK-d tuleks teostada selgitus- ja teavitustöö kaudu harival moel meedia kaudu. Teisena leiti, et vajalik on tegeleda ennetava tegevusega, mis tähendab infovälja jälgimist ja vastavalt sellele ennetavate sõnumite edastamist. Kolmanda uurimisülesande raames töötas magistritöö autor välja ekspertintervjuude, dokumendianalüüsi ning teooria kõrvutamise põhjal 12 ettepanekut Riigikantseleile ja Haridus- ning Teadusministeeriumile PK arendustegevuse tõhustamiseks, mis on toodud tabelis 8.

Tabel 8. Ettepanekud arendustööks (magistritöö autori koostatud)

1. Sõnastada koostöös vastavate huvigruppidega konkreetsed väärtused, mis on Eesti jaoks kõige olulisemad ja mille kaitsmisele ning arendamisele PK edaspidi keskendub.	7. Rahastada projektipõhiselt PK aspektist Eesti julgeolekule olulisi teemasid ning suunata valdkonda kajastama ja analüüsima täiendavaval hulgal ajakirjanike ning meediaeksperte.
2. Võtta arvesse praegused probleemid PK mõistmisel ja pöörata senisest rohkem tähelepanu ajakirjanikele ja arvamuslimidritele suunatud selgitustöö tegemisele täiendavate teabeürituste ja foorumite kaudu, et kaasata nimetatud huvigruppe PK arendamisse.	8. Luua PK veebileht ja sotsiaalmeedia konto, mis tooksid jooksvalt välja inforuumis leviva ja julgeolekuaspektist olulise väärinfo, pakkudes selle kõrvale õiget ja faktidel põhinevat teavet.
3. Viia keskkoolide ja kutsekeskkoolide kohustuslikku õppekavasse meediaanalüüsi õppeaine ning ülikoolide õppekavasse PK õppeaine.	9. Jätkata PK koostööpõhist arendamist, keskendudes võrgustikupõhisele arendustööle ja vältides ühe eraldiseisva PK keskuse loomist.
4. Populariseerida PK valdkonnaga seotud teadustöid, soodustamaks avalikku diskussiooni ning valdkonna edasist uurimist akadeemilisel tasandil.	10. Luua võimalused erasektori meedia-, kommunikatsiooni- ning suhtekorraldusfirmadel PK-s osalemiseks.
5. Koostada populariseerivat ja lihtsasti mõistetavat PK alast kirjandust nii paberkuul (voldikud, trükised) kui ka digitaalsel kujul (mälupulgad, veebileht, sotsiaalmeedia konto), mis annaksid ülevaate PK-st, selle vajalikkusest ning ohtudest, mille tõttu Eesti riigikaitsel PK-d vaja on, rõhutades seejuures selle demokraatlikest väärtustest lähtuvat olemust.	11. Teostada PK-d peamiselt selgitus- ja teavitustöö kaudu harival viisil, kasutades selleks meedia abi ning vältides sunnimehhanisme.

<p>6. Pakkuda regulaarseid tasuta koolitusi ajakirjanikele ning meediavaldkonnas töötavatele isikutele, mis annaksid ülevaate viimastest trendidest vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse valdkonnas ning tooksid näiteid harivatest kaasustest nii välis- kui ka kohalikul meediamaastikul.</p>	<p>12. Keskenduda PK teostamisel ennetavale tegevusele, mille sisuks on infovälja monitoorimine ning ennetavate riigipoolsete sõnumite edastamine avalikkusele.</p>
---	---

Antud magistritöö tulemusi saab kasutada lähtepunktina järgnevate PK ning informatsioonilise mõjutustegevuse valdkonna uuringute teostamises. Magistritöö keskendus PK-le peamiselt informatsioonilise mõjutustegevuse aspektist lähtuvalt, kuid järgnevates uurimistöodes võiks autori hinnangul uurida, kuidas suurendada PK abil ühiskonna kaitsetahet ning sotsiaalset sidusust riigi julgeoleku tagamisel. Samuti oleks vajalik Eesti PK kontseptsiooni võrdlev käsitlemine rahvusvahelises plaanis teiste riikide sarnaste kontseptsioonidega, kuigi autori isiklikule hinnangule tuginedes võib takistavaks teguriks saada kättesaadava informatsiooni vähesus.

SUMMARY

The subject of the Master's thesis is "Psychological defence in the approach of the Estonian security policymakers". The thesis consists of 86 pages, of which 81 pages form the main part. The author of the Master's thesis has used sources written in Estonian, English and Russian. The thesis includes 1 figure, 9 tables and 3 annexes.

The goal of the Master's thesis was to find out the meaning, the function and the potential way of implementing psychological defence in Estonia's national defence and to bring out possible suggestions for state institutions for developing the concept. Following three research tasks were targeted to reach the objective:

- To analyze theoretical ways how hostile information based (influence) operations have generally been used, medias' role in the society and possible ways of protecting society against hostile information based (influence) operations;
- To analyse the definition of psychological defence in the public documents of the Republic of Estonia and to evaluate the content of the concept according to the public documents;
- To analyze the theory and statements of the Estonian security policymakers by analysing semi-structured interviews about the meaning, the function and the potential ways of implementing psychological defence and to make suggestions for state institutions for developing the concept.

The Master's thesis is a qualitative empirical research which consists of two parts: a theoretical and an empirical one. In the theoretical part of the thesis, the author analysed different theoretical approaches to hostile information based (influence) operations, also the role of the media in the information era and possible countermeasures for hostile informational (influence) operations. It was found that the security environment of today is best characterized by 4th generation warfare theory by which the main strategy is to weaken or eliminate the enemy on the psychological level by implementing media and its diverse options. It was also brought out that the state has the fundamental importance in counteracting with the hostile information based (influence) operations and defending its society by using the concept of psychological defence.

The empirical design of the research is a case study. To reach the objectives and to collect the initial data the author conducted 12 semi-structured expert interviews with the Estonian security policymakers – people who are well known to Estonian public and have the authority to influence the Estonian security policy. The author of the thesis used Nvivo10 software to analyse the data from the interviews. Then the autor compared the results of the expert interviews to the results of the document analysis and the theoretical part of the thesis and found that:

- One of the greatest dangers to the Republic of Estonia is the hostile information based (influence) operations run by the Russian Federation with an intention to harm Estonias' interests and international image.
- In general it was agreed that the concept of psychological defence is needed and its main idea is to protect the mentality and values of Estonias' society against hostile information based (influnece) operations. Psychological defence should be carried out by professional communication and reinforcing community's value system.
- The concept of psychological defence is not unambiguously understood by Estonian security policymakers

The author of the study added 12 suggestions to the Government Office of the Repuplic of Estonia and Ministry of Education and Science in order to develop the concept of psychological defence and to create bigger awareness of the current problems.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Anon., 2015. *World Press Freedom Index*. [Online] Available at: <http://index.rsf.org/#/>
[Accessed 2 January 2015].

Arold, U., 2014. *Postimees. Riigikaitse*. [Võrgumaterjal]
Available at: <http://riigikaitse.postimees.ee/2931583/eesti-psuhholoogilise-kaitse-kasvamislugu> [Kasutatud 01 03 2015].

Asmus, R. D., 2010. *Väike sõda, mis raputas maailma: Gruusia, Venemaa ja Lääne tulevik*. Tallinn: Eesti Ajalehed.

Benbow, T., 2014. Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present. *Defence Studies*, 14(4), pp. 417-419.

Bernays, E. L., 1928. *Propaganda*. s.l

Betz, D. J., 2006. The more you know, the less you understand: The problem with information warfare. *Journal of Strategic Studies*, 29(3), pp. 505-533.

Bunde, T. & Oroz, A., 2015. *Munich Security Report 2015: Collapsing Order, Reluctant Guardians?*, Munich: Munich Security Conference.

Bunker, R. J., 1999. Unconventional warfare philosophers. *Small Wars & Insurgencies*, 10(3), pp. 136-149.

Bytwerk, R. L., 1999. The Failure of the Propaganda of the German-Democratic- Republic. *Quarterly Journal of Speech*, 85(4), pp. 400-416.

Chomsky, N., 2006. *Meedia ja võim: propaganda silmapaistvad saavutused*. Tallinn: Konn.

Clausewitz, K., 2004. *Sõjast: kindral Carl von Clausewitzist järele jäänud teos*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Combs, S. C., 2000. Sun-zi and the art of war: The rhetoric of parsimony. *Quarterly Journal of Speech*, 86(3), pp. 276-294.

Cottle, S., 2006. *Mediatized Conflict: Developments in Media and Conflict Studies*. Berkshire: Open Univesity Press.

- Cox, R. D., 2012. Teaching Qualitative Research to Practitioner-Researchers. *Theory Into Practice*, 51(2), pp. 129-136.
- Creswell, J. W., 2003. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 2nd ed. s.l.:SAGE.
- Creswell, J. W., 2003. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 2nd ed. s.l.:SAGE.
- Creswell, J. W., 2009. *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods*. s.l.:SAGE Publications.
- Creveld, M., 2006. *Sõja tulevik*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Cunningham, S. B., 2001. Responding To Propaganda: An Ethical Enterprise. *Journal of Mass Media Ethics: Exploring Questions of Media Morality*, 16(2-3), pp. 138-147.
- Darczewska, J., 2014. *The Anatomy of Russian Information Warfare: The Crimean Operation, A Case Study*, Warsaw: Centre for Eastern Studies.
- Eesti julgeolekupoliitika alused* (2010).
- Eesti riigikaitse strateegia* (2010).
- Evans, M., 2005. Elegant irrelevance revisited: A critique of fourth-generation warfare. *Contemporary Security Policy*, 26(2), pp. 242-249.
- Evas, T., 2007. Elitist with a Russian twist: Mass media discourses on European constitutional ratification in Estonia and Latvia. *Perspectives on European Politics and Society*, 8(3), pp. 374-413.
- Flick, U., 2009. *An Introduction to Qualitative Research*. 4th ed. s.l.:SAGE.
- Fossey, E., Harvey, C., McDermott, F. & Davidson, L., 2002. Understanding and evaluating qualitative research. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, Volume 36, pp. 717-732.
- Friedman, M. J., Hamblen, J. L., Foa, E. B. & Charney, D. S., 2004. Fighting the Psychological War on Terrorism: Commentary on "A National Longitudinal Study of the Psychological Consequences of the September 11, 2001 Terrorist Attacks: Reactions,

Impairment, and Help-Seeking. *Psychiatry: Interpersonal & Biological Processes*, 67(2), pp. 123-136.

Gaffney, H. & Vincent, A., 2010. Modeling Information Operations in a Tactical-level Stabilization Environment. *The Journal of Defense Modeling and Simulation: Applications, Methodology, Technology*, 8(2), pp. 105-112.

Gilboa, E., 2005. The CNN Effect: The Search for a Communication Theory of International Relations. *Political Communication*, 22(1), pp. 27-44.

Hädaolukorra seadus (2009).

Hammes, T. X., 2005. War evolves into the fourth generation. *Contemporary Security Policy*, 26(2), pp. 189-221.

Hanafi, S., 2012. The Arab revolutions: the emergence of a new political subjectivity. *Contemporary Arab Affairs*, 5(2), pp. 198-213.

Hawkins, V., 2002. The Other Side of the CNN Factor: the media and conflict. *Journalism Studies*, 3(2), pp. 225-240.

Ilves, T. H., 2011. *Diplomaatia*. [Võrgumaterjal]

Available at: <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/skeptik-saulusest-pauluseks/> [Kasutatud 15 01 2015].

Information Operations (2012).

Jermalavicius, T. & Parmak, M., 2012. *Towards a resilient society, or why Estonia does not need "psychological defence"*, Tallinn: Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus.

Jermalavičius, T. & Parmak, M., 2012. *Towards a resilient society, or why Estonia does not need 'psychological defence'*, Tallinn: International Centre for Defence Studies.

Jowett, G. S. & O'Donnell, V., 2011. Propagandast ja mõjustamisest: uusi ja klassikalisi käsitlusi. rmt.: G. S. Jowett & V. O'Donnell, toim-d *Propagandast ja mõjustamisest: uusi ja klassikalisi käsitlusi*. Tallinn: Tänapäev, pp. 8-16.

Jung, H. M., 2009. Information Manipulation Through the Media. *Journal of Media Economics*, 22(4), pp. 188-210.

- Junio, T. J., 2009. Military History and Fourth Generation Warfare. *Journal of Strategic Studies*, 32(2), pp. 243-269.
- Kaljula, D., 2015. *Sümbolite kasutamine massiliste korratuste õhutamisel Eestis 2007. aasta aprillirahutuste näitel. Magistritöö*, Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- Kaljurand, R., Neretnieks, K., Ljung, B. & Tupay, J., 2012. *Arengud Läänemere piirkonna julgeolekukeskkonnas kuni 2020. aastani*, Tallinn: Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus.
- KAPO, 2008. *Aastaraamat 2007*. Tallinn: Kaitsepolitseiamet.
- KAPO, 2012. *Aastaraamat 2011*. Tallinn: Kaitsepolitseiamet.
- KAPO, 2013. *Aastaraamat 2012*. Tallinn: Kaitsepolitseiamet.
- KAPO, 2014. *Aastaraamat 2013*. Tallinn: Kaitsepolitseiamet.
- KAPO, 2015. *Aastaraamat 2014*, Tallinn: Kaitsepolitseiamet.
- Kivirähk, J. et al., 2010. *The "Humanitarian Dimension" of Russian Foreign Policy Toward Georgia, Moldova, Ukraine and The Baltic States*. 2nd ed. Riga: Centre for East European Policy Studies.
- Koch, L. C., Niesz, T. & McCarthy, H., 2014. Understanding and Reporting Qualitative Research: An Analytical Review and Recommendations for Submitting Authors. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 57(3), pp. 131-143.
- Koorits, V., 2014. *Veel üks vaatenurk: all the news that's not fit to print*. [Võrgumaterjal] Available at: <http://vahurkoorits.blogspot.com/2014/02/psuhholoogilise-kaitse-tegelik-probleem.html> [Kasutatud 12 03 2015].
- Koppang, H., 2009. Social Influence by Manipulation: A Definition and Case of Propaganda. *Middle East Critique*, 18(2), pp. 117-143.
- Laaneots, A., 2010. *Postimees*. [Võrgumaterjal] Available at: <http://www.postimees.ee/229086/ants-laaneots-iseseisvuse-sailimine-tugineb-inimeste-kaitsetahtele> [Kasutatud 14 01 2015].
- Le Bon, G., 1991. *Hulkade psühholoogia*. Tallinn: Perioodika.

- Leonhard, R. R., 2007. *Sõjapidamisprintsiibid infoajastul*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Lepa, A., 2010. *Eesti 2007. a. aprillirahutuste kajastamine Vene noorteorganisatsioon Naši kodulehel*, Tartu: Tartu Ülikool.
- Lind, W. S. et al., 1989. The Changing Face of War: Into the Fourth Generation. *Marine Corps Gazette*, 73(10), pp. 22-26.
- Lind, W. S., 2004. Understanding Fourth Generation War. *Military Review*, Volume September-October, pp. 12-16.
- Linebarger, P. M. A., 2011. Psühholoogilise sõja otstarve. rmt.: G. S. Jowett & V. O'Donnell, toim-d *Propagandast ja mõjustamisest: uusi ja klassikalisi käsitlusi*. Tallinn: Tänapäev, pp. 263-278.
- Lobjakas, A., 2015. *Postimees*. [Võrgumaterjal] Available at: <http://pluss.postimees.ee/3043837/ahto-lobjakas-sadul-ukssarve-seljas> [Kasutatud 07 01 2015].
- London, D. W., 2007. Manipulation of the Media: Indiscretions, Misrepresentations and Fleet Sightings. *American Journalism*, 24(4), pp. 7-36.
- Lord, C., 2006. *Losing Hearts and Minds? Public Diplomacy and Strategic Influence in the Age of Terror*. London: Praeger Security International.
- Luttwak, E. N., 2006. *Strateegia: sõja ja rahu loogika*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Mägi, H. & Vitsut, L., 2008. *Infosõda: visioonid ja tegelikkus*. Tallinn: Eesti Ekspressi Kirjastus.
- Masso, I. A., 2015. *DELFI*. [Võrgumaterjal] Available at: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/iivi-anna-masso-infosojast-naabrite-soprusest-ja-sellest-mida-on-meil-soomelt-oppida?id=70736909> [Kasutatud 10 02 2015].
- McDonald, M., 2008. Securitisation and the Construction of Security. *European Journal of International Relations*, 14(4), pp. 563-587.
- McQuail, D., 2003. *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

- Moisi, D., 2010. *Emotsioonide geopoliitika: kuidas hirm, alandus ja lootus muudavad maailma*. Tallinn: Eesti Päevaleht.
- Murden, S., 2007. Staying the Course in "Fourth-Generation Warfare": Persuasion and Perseverance in the Era of Asymmetric Bargaining War. *Contemporary Security Policy*, 28(1), pp. 197-211.
- Narula, S., 2004. Psychological Operations (PSYOPS): A Conceptual Overview. *Strategic Analysis*, 28(1), pp. 177-191.
- NATO Military Policy on Psychological Operations* (2012).
- O'Shaughnessy, N. J., 2004. *Politics and Propaganda: Weapons of Mass Seduction*. s.l.:Manchester University Press.
- Orehek, E. & Vazeou-Nieuwenhuis, A., 2014. Understanding the Terrorist Threat: Policy Implications of a Motivational Account of Terrorism. *Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences*, 1(1), pp. 248-255.
- Oudekki Loone, K., 2011. *Eesti Päevaleht*. [Võrgumaterjal]
Available at: <http://epl.delfi.ee/news/arvamus/uks-mees-nagi-unes-piiramatud-voimu?id=51295458> [Kasutatud 13 02 2015].
- Pfeffer, C. A. & Rogalin, C. L., 2012. Three Strategies for Teaching Research Methods: A Case Study. *Teaching Sociology*, 40(4), pp. 368-376.
- Phaelan, P., 2011. Fourth Generation Warfare and its Challenges for the Military and Society. *Defence Studies*, 11(1), pp. 96-119.
- Põldaru, K., 2009. *Infosõda - Eesti ekspertide visioon ja kogemus*. Magistritöö, Tartu: Tartu Ülikool.
- Poom, R., 2013. *Eesti Päevaleht*. [Võrgumaterjal]
Available at: <http://epl.delfi.ee/news/eesti/eksperdid-terve-peatukk-eesti-riigikaitse-strateegiast-on-mottetu?id=65623094> [Kasutatud 03 03 2015].
- Popescu, N., 2015. *Hybrid tactics: neither new nor only Russian*, s.l.: European Union Institute for Security Studies.

- Porche III, I. R. et al., 2013. *Redefining Information Warfare Boundaries For an Army in a Wireless World*, s.l.: RAND Corporation.
- Potšeptsov, G., 2009a. *Strateegilised sõjad: kuidas mõtete võidujooks võidab võidurelvastumise*. Tallinn: Stratkom.
- Potšeptsov, G., 2009b. *Propaganda trummipõrin: uus külm sõda ja infokonfliktid postsovetlikus ruumis*. Tallinn: Olion.
- Power, D. J. & Phillips-Wren, G., 2011. Impact of Social Media and Web 2.0 on Decision-Making. *Journal of Decision Systems*, 20(3), pp. 249-261.
- Raag, I., 2015. *ERR*. [Võrgumaterjal]
Available at: <http://uudised.err.ee/v/eesti/31832cb2-017a-4ca0-9a0b-6f72176a30fb> [Kasutatud 02 02 2015].
- Rebane, R., 2011. *Postimees*. [Võrgumaterjal]
Available at: <http://pluss.postimees.ee/451506/raul-rebane-psuhholoogiline-kaitse-ei-ole-sojaline-vaid-kultuuriline-termin> [Kasutatud 03 03 2015].
- Riigikaitse arengukava 2013-2022 mittesõjalised osad* (2014).
- Riigikantselei, 2011. *Valitsuskommunikatsiooni käsiraamat*. Tallinn: s.n.
- Rull, I., 2008. *Meediamängud*. Tallinn: Äripäev.
- Säälik, T., 2011. *Mõjutustegevuses kasutatavad propaganda edastamise vahendid, propagandainstrumendid ja propagandatehnikad*, Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Saar, J., 2010. Evil invariables and moral panic: Case Estonia. *Trames : Journal of the Humanities and Social Sciences*, 14(1), pp. 71 - 89.
- Schechter, D., 2004. Selling the Iraq War: The Media Management Strategies We Never Saw. In: Y. R. Kamalipour & N. Snow, eds. *War, Media, And Propaganda: A Global Perspective*. s.l.:Rowman & Littlefield Publishers, Inc., pp. 25-32.
- Schleifer, R., 2009. Psyoping Hezbollah: The Israeli Psychological Warfare Campaign During the 2006 Lebanon War. *Terrorism and Political Violence*, 21(2), pp. 221-238.

Siltaoja, M., 2013. Moral panic, moral regulation and essentialization of identities: Discursive struggle over unethical business practices in the Finnish national media. *Culture and Organization*, 19(1), pp. 62-84.

Sinisalu, A., 2012. *Mõjutustegevuse piirid rahvusvahelises õiguses*. Doktoriväitekirj, Tartu: Tartu Ülikool.

Sorenson, T. C., 2011. Meist saavad propagandistid. rmt.: G. S. Jowett & V. O'Donnell, toim-d *Propagandast ja mõjustamisest: uusi ja klassikalisi käsitusi*. Tallinn: Tänapäev, pp. 127-162.

Sutrop, M., 2011. *Postimees*. [Võrgumaterjal] Available at: <http://arvamus.postimees.ee/415461/margit-sutrop-filosofeeriv-minister> [Kasutatud 05 01 2015].

Suurmets-Ots, A., 2012. *Mõjutustegevus Eesti-Vene suhetes välismeedia näitel*. Magistritöö, Tallinn: Tallinna Ülikool.

Tabur, L., 2009. Väikeriigi julgeolekusektor kui innovatsioonivedur. rmt: H. Ruusing, toim. *Riigikogu Toimetised 19*. Tallinn: Riigikogu Kantselei, pp. 181-187.

Tarand, K., 2011. *Eesti Päevaleht*. [Võrgumaterjal] Available at: <http://epl.delfi.ee/news/arvamus/ares-muristab-asjata?id=51294647> [Kasutatud 04 02 2015].

Taylor, K., 2012. *Ajupesu: mõtete kontrollimise teadus*. Tallinn: Pilgrim.

Taylor, P. M., 2011. *Mõtterelv: propaganda ajalugu vanaajast tänapäevani*. 3 toim. Tallinn: Eesti Ajalehed.

Teddlie, C. & Yu, F., 2007. Mixed Methods Sampling: A Typology With Examples. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(1), pp. 77-100.

Thomas, T. L., 2006. *US Army publications*. [Online] Available at: <http://fms.leavenworth.army.mil/documents/cyber-mobilization.pdf> [Accessed 04 01 2015].

Thorton, R., 2005. Fourth generation: A "new" form of "warfare"?. *Contemporary Security Policy*, 26(2), pp. 270-278.

Tzu, S., 1910. *The Art of War*. s.l.:The Puppet Press.

Uudelepp, A., 2008. *Propaganda Instruments in Political Television Advertisements and Modern Television Commercials. Dissertatsioon*, Tallinn: Tallinna Ülikool.

Vaan, L., 2005. *Propagandatalitus Eesti Vabariigis autoritaarsel ajajärgul. Magistritöö*, Tartu: Tartu Ülikool.

Välisministeerium, 2013. *Ülevaade Eesti julgeolekupoliitika aluste (2010) elluviimisest*, s.l.: s.n.

Van Dalen, A. & Van Aelst, P., 2014. The Media as Political Agenda-Setters: Journalists' Perceptions of Media Power in Eight West European Countries. *West European Politics*, 37(1), pp. 42-64.

Van der Veer, P., 2004. War propaganda and the liberal public sphere. In: P. Van der Veer & S. Munshi, eds. *Media, War, and Terrorism: Responses from the Middle East and Asia*. London: RoutledgeCurzon, pp. 9-21.

Van der Veer, P., 2004. War propaganda and the liberal public sphere. In: P. Van der Veer & S. Munshi, eds. *Media, War, and Terrorism: Responses from the Middle East*. s.l.:Routledge, pp. 9-22.

Yaworsky, W., 2009. Target Analysis of Shining Path Insurgents in Peru: An Example of US Army Psychological Operations. *Journal of Strategic Studies*, 32(4), pp. 651-666.

Yaworsky, W., 2009. Target Analysis of Shining Path Insurgents in Peru: An Example of US Army Psychological Operations. *The Journal of Strategic Studies*, 32(4), pp. 651-666.

Zi, S., 2001. *Sõja seadused*. rmt.: *Sõja seadused*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Zimichev, A. M., 2011. *Psühholoogia. Poliitika. Võitlus: kuidas võita avalikus väitluses*. Tallinn: SE&JS Kirjastus.

Военная доктрина Российской Федерации (2014).

Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года (2009).

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Joonis 1. Meedia mõjuväli (magistritöö autori koostatud)	26
Tabel 1. PK võimalikud meetmed ja eesmärgid (magistritöö autori koostatud).....	34
Tabel 2. Pilootintervjuu andmed (autori koostatud).....	38
Tabel 3. Ekspertintervjuude kogumine (autori koostatud).....	40
Tabel 4. Uurimisküsimuste seosed intervjuu küsimustega (autori koostatud).....	42
Tabel 5. Võrdlusanalüüsis kasutatud dokumendid (autori koostatud)	44
Tabel 6. PK tähendus ja funktsioon riiklikes dokumentides (magistritöö autori koostatud) ...	45
Tabel 7. Uurimisküsimuste seos kategooriatega ja neile vastavate koodidega (magistritöö autori koostatud)	49
Tabel 8. Ettepanekud arendustööks (magistritöö autori koostatud).....	69
Tabel 9. Nvivo kooditabel (magistritöö autori koostatud)	86

LISA 1. PILOOTINTERVJUUDE KÜSIMUSED KOMMUNIKATSIOONIEKSPERTIDELE

1. Kas olete meedia- ja kommunikatsioonivaldkonnas varem kokku puutunud psühholoogilise kaitse mõistega? Kui siis millal ja missuguses olukorras?
2. Mida võiks Teie arvates psühholoogiline kaitse meedia- ja kommunikatsioonivaldkonnas eelkõige tähendada ning kuidas seda võiks mõista?
3. Kuidas mõistate ja seletaksite järgnevat määratlust: „Psühholoogilise kaitse eesmärk on vältida paanika teket, vaenuliku mõjutustegevuse ja väärkuulduste levikut ning mõju, tagades sellega usalduse riigi ja riigikaitse tegevuse suhtes. Psühholoogiline kaitse on ühiskonna sidususe ja turvatundega seotud ühiskondlike väärtuste arendamine, hoidmine ja kaitsmine“.
4. Kas Teie arust on väljend psühholoogiline kaitse avalikkusele piisavalt lahti seletatud ning selle sisu ja põhimõtteline kontseptsioon arusaadav?
5. Lähtuvalt definitsioonist, kas Teie arvates vajab Eesti ühiskond psühholoogilist kaitset, miks?
6. Millised on Teie arvates Eesti ühiskonna psühholoogilise haavatavuse peamised valupunktid?
7. Millised on suurimad ohud, mis ähvardavad Eestit praeguses infoühiskonnas ja meediaruumi avatuses?
8. Kas psühholoogilist kaitset käsitletakse Teie arvates avalikkuses piisavalt/liiga vähe/liiga palju?
9. Milliseid meedia- ja kommunikatsioonivaldkonna meetodeid võiks riik kasutada, et tõsta usaldust riigi ja riigikaitse tegevuste suhtes? Ning kas seda Teie arvates juba tehakse?
10. Kui suureks hindate 1-10 palli skaalas ohtu, et mõni välisriik sekkub Eesti riigi siseasjadesse ja püüab selle poliitilisi otsuseid mõjutada endale sobilikus suunas, kasutades selleks varjatud kujul Eesti meedia abi?
11. Arvestades nimetatud psühholoogilise kaitse eesmärki, kuidas võiks Teie arvates organisatsioon, kus Te töötate, panustada psühholoogilise kaitse arendamisse?
12. Kui suuresti sõltub Teie organisatsiooni ning ka konkreetselt Teie tööst ühiskonna turvatunne?
13. Kas Teie arvates on Eesti ühiskonnas lihtne paanikat tekitada ning millest see võiks

olla tingitud?

14. Kas Teie organisatsioon on langenud kunagi küberrünnaku ohvriks? Kui jah, siis milliseid tagajärgi see endaga kaasa tõi?

15. Mida peate suurimaks ohuks Eesti riigi julgeolekule?

16. Kuidas hindate valitsuse kommunikatsiooni üleriigiliste kriisiolukordadele reageerimisel/lahendamisel ja elanikkonna teavitamisel? (näiteks Padaoru sündmused, Pronksiöö, Pärnu metanoolidraama)

17. Kui usaldusväärseks hindate Eesti meediat skaalal 1-10 palli, kus üks tähendab, et ei ole absoluutselt usaldusväärne ning kümme, et on täiesti usaldusväärne?

18. Kas Teie arvates võib meedia- ja kommunikatsioonivaldkonda kasutades Eesti riigi julgeolekut ohustada? Kui jah, siis kuidas?

19. Kas Teie arvates on Eestis avaliku arvamusega kerge manipuleerida või mitte? 1-10 palli skaalal hinnang, kus 1 on väga kerge ja 10 on praktiliselt võimatu.

20. Kas Teie arvates on riigil õigus teatud tingimustel infot oma kodanike eest varjata või sellega riigi huvides manipuleerida?

21. Millistele meedias kajastatud sündmustele on eestlased kõige vastuvõtlikumad/altimad reageerima?

22. Kas Teie hinnangul Eesti elanikud pigem usaldavad ajakirjandust (lehed, raadio, televisioon, online) või mitte?

23. Millist järgnevatest pead tavaolukorras usaldusväärseimaks: ajalehti, raadiot, televisiooni või online meediat?

24. Kas Teie arvates on Eesti meediamaastikul hetkeseisuga olulisem info kvaliteet või kiirus?

25. Millist eelnimetatutest pead usaldusväärseimaks kriisisituatsioonis?

26. Millistest kanalitest hangid igapäevaselt oma tööks vajalikku informatsiooni?

27. Kas Teie arvates usaldavad inimesed rohkem sotsiaalmeediat või riiklikke meediakanaleid?

28. Millisel juhul ja määral on riigi sekkumine ajakirjandusesse ja avalikku infovälja vajalik ning õigustatud?

LISA 2. PÕHIINTERVJU KÜSIMUSED

1. Mida psühholoogiline kaitse Teie jaoks tähendab? Kuidas Teie seda mõistate (roll, sisu, eesmärk)
2. Kus Te psühholoogilisest kaitsest esimest korda kuulsite ja mille põhjal olete kujundanud valdkonnas oma vaated?
3. Millega Teile isiklikult psühholoogiline kaitse eelkõige seostub?
4. Millised on Teie arvates psühholoogilise kaitse arendamisega seonduvad suurimad ohud või/ja tugevused, mida silmas tuleks pidada ning kas on vajadus alternatiivideks?
5. Kas psühholoogilist kaitset on Eestile vaja? Palun põhjendage oma arvamust ja tooge näiteid milliste ohtude eest ja keda psühholoogiline kaitse kaitsma peaks?

(Juhul kui psühholoogilist kaitset ei ole vaja, siis kas selle asemel võiks olla midagi muud ning kuidas peaks reageerima Eesti-suunalistele inforünnakutele ning vaenulikule informatsioonilisele mõjutustegevusele?)

6. Kuidas ja kes Teie arvates psühholoogilist kaitset teostama peaks?
7. Kes psühholoogilise kaitse eest vastutama peaks ning kas sellel oleks vaja täiendavat kontrollsüsteemi?
8. Kuidas on Teie arvates psühholoogilise kaitsega seotud 2014.a. Alguse saanud sõjaline konflikt Ukrainas ning 2015. a. alguses toimunud terroriaktid Pariisis?

LISA 3. NVIVO KOODITABEL

Tabel 9. Nvivo kooditabel (magistritöö autori koostatud)

Kategooriad ja koodid	Allikad	Viited
PK tähendus	7	21
PK alused	7	25
PK mõiste	5	9
PK roll	12	44
sõjaväeline tähendus	5	14
tsiviiltähendus	8	16
PK teostamine	0	0
teostaja	9	27
teostamisviis	9	57
Seisukohad PK arendamisel	0	0
alternatiivid	4	28
kahtlevad seisukohad	2	4
mittepooldavad seisukohad	3	24
ohud	12	52
pooldavad seisukohad	5	5
tugevused	7	11